

TARTALOM

Tanulmányok

BORBÉLY ANDRÁS, Narratív montázs és életrajzi portré. Appendix a „Szilágyi-ügy”-höz	99
DÁVID GYULA, „Az <i>Utunk</i> nem a mi utunk” FIKE-Konferencia Szucságon, 1946-ban	125
PÉNTEK JÁNOS, Mutatvány <i>A moldvai magyar nyelv szótárából</i>	141

Kisebb közlemények

NÉMETH BOGLÁRKA, A habituális és nézőponti aspektusok és hatásuk a szituációs aspektusra	159
--	-----

Adattár

MURÁDIN LÁSZLÓ, Az erdélyi magyar helynévgyűjtés eredményeinek falvankénti irodalma	169
---	-----

Szemle

BERSZÁN ISTVÁN–SELYEM ZSUZSA (szerk.), „Kit érdekel az irodalom-rizsa?” És mire jó egyáltalán? (<i>Gondos Mária-Magdolna</i>)	189
---	-----

STUDII ȘI CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Anul LVII.

2013

Nr. 2.

SUMAR

Studii

ANDRÁS BORBÉLY, Montaj narativ și portret biografic. Note asupra „cazului Szilágyi”	99
GYULA DÁVID, Note asupra Conferinței Asociației Tineretului Universitar Creștin – Suceag, 1946	125
JÁNOS PÉNTEK, Din <i>Dicționarul limbii maghiare din Moldova</i>	141

Articole

BOGLÁRKA NÉMETH, Aspectele habituale și existențiale și rolul acestora în marcarea categoriilor semantice-aspectuale	159
--	-----

Materiale și documente

LÁSZLÓ MURÁDIN, Bibliografia rezultatelor cercetărilor toponimice maghiare din Transilvania	169
---	-----

Recenzii

ISTVÁN BERSZÁN –ZSUZSA SELYEM (eds.), „Kit érdekel az irodalom-rizsa?” És mire jó egyáltalán? (Rolul social al literaturii) (<i>Mária-Magdolna Gondos</i>).....	189
---	-----

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE – BUCUREȘTI
Calea 13 Septembrie nr. 13

TANULMÁNYOK

NARRATÍV MONTÁZS ÉS ÉLETRAJZI PORTRÉ*

Appendix a „Szilágyi-ügy”-höz

A Szilágyi Domokos ügynökmúltjára vonatkozó dokumentumok¹ provokatív hatása több szinten megkérdőjelezte, átgondolásra szólította az életműhöz tapadó bevett értelmezéseket. A provokáció általi érintettség vagy megszólítotttság első szintjét *generációs* jellegűnek nevezhetjük: azoknak az emlékezeti és értelmezési toposzoknak a megkérdőjeleződéséről van szó, amelyek egyrészt a költővel való kortársi és személyes ismeretségi viszonyból (is) építkeztek, másrészt abból a költővel közös tapasztalati horizontból, amelyet a diktatúra életviszonyai jelentettek. A második szint, ahol *etikai* szempontból próbálták értelmezni az erőszakszervezetekkel való kollaborációra utaló dokumentumokat, szorosan kapcsolódik az előbbihez. Röviden: a politikai semlegesség és az etikai tisztaság elvárása, stratégiája vagy mítosza bizonyult tarthatatlannak egy olyan alkotó lelepleződések, akinek a regionális kánonban elfoglalt helye a recepció tanúsága szerint éppen a közéleti és közösségi szerepvállalás modelljének elutasítása és etikai megkérdőjelezhetetlensége mentén volt biztosított². E kérdés

* A dolgozat megírását a POSDRU 2007–2013 által nyújtott pénzügyi támogatás tette lehetővé, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a POSDRU/107/1.5/S/76841 projektjének keretében, melynek címe „Modern doktori tanulmányok: nemzetköziesítés és interdiszciplinaritás”.

¹ Stefano Bottoni, Nagy Mária, Szilágyi Kálmán, *Közlemény Szilágyi Domokosnak a Securitatéval fenntartott kapcsolatáról*. Helikon, 2006/18.

Online változat: http://www.helikon.ro/index.php?m_r=356 (2013. 06. 15.); Stefano Bottoni, Nagy Mária, Szilágyi Kálmán, *Fedőneve: Balogh Ferenc: Közlemény Szilágyi Domokosnak a Securitatéval fenntartott kapcsolatáról*. <http://itthon.transindex.ro/?cikk=4722> (2013. 03. 06.).

² Az etikai szempontú olvasat első dokumentuma a recepcióban egy a Szilágyi Domokos első kötetéről írt kritika, mely a költő egyetemi társától származik: Szilágyi Júlia, *Az erkölcsi felelősség lírája*. Korunk, 1963/1. Az etikai felelősség kiemelését itt az államszocializmusban kötelezően elítélendő fasizmust tematizáló versek is indokolják. De Cs. Gyimesi Éva monográfiája, amely a „legenda helyett a műről” való beszéd megnyitását szorgalmazza, szintén nem tekinthető egyértelműen a szövegcentrikus irodalomszemlélet paradigmatis példájának, amennyiben ez azt jelentené, hogy le kell mondani az etikai olvasat szükségességéről. Noha a szerző identitásáról a mű önazonosságára helyezi át a hangsúlyt, ez itt nem zárja ki az etikai olvasat érvényességét: „Ám a

generációs jellege például abban mutatkozik meg, hogy a kollaboráció etikai problematizálása rendre összekapcsolódik az államszocialista múlt túlélőinek önvizsgálatára vonatkozó felszólításokkal, úgy a még nem dekonspirált szereplők, mint az ártatlanság fogalmának használhatatlanná válása tekintetében („mindenki szem volt a láncban”). *Történeti* problémaként kerül terítékre a kérdés ott, ahol az ügynöki hálózat kiterjedtségének, céljainak, működésmódjának megismerése egy lezárult vagy lezártnak vett történelmi korszak megértéséhez járul hozzá, erre lenne példa Stefano Bottoni vonatkozó munkássága, amelynek retorikáját ez a mondat jellemezheti: „Abban reménykedünk, hogy hiteles információk birtokában az erdélyi magyar közélet immár őszinte és lényegretörő vitába bocsátkozik majd közelmúltjáról.”³ *Politika-történeti és -elméleti* irányultságú lehet a kérdésfölvetés, ha a baloldaliság, illetve a nyilvánosság elméleteinek kontextusában értelmezzük a beszerzés tényét, illetve a titkosszolgálat társadalmi jelenlétét. Az új életrajzi adatokat az *irodalomelmélet provokációjaként* értelmezi Selyem Zsuzsa egyik cikkében, mely szerint az ügynökmúlt dokumentumainak publikálásával irodalomelméleti alapföltevéseink felülvizsgálata is szükségessé vált⁴. Javaslatára szerint le kell mondanunk az irodalom önreferenciális, valóságtól független, fiktív és autonóm világának illúziójáról⁵. Erre két ok miatt is szükség van: egyrészt mert az

műalkotásban, a gyakorlat készletesei, kényszerei alól felszabadulva, összeszedetten jut kifejezésre az emberi lényeg, a tiszta és koherens értékűzenet, amellyel az alkotó személyisége bensőséges összhangban áll. Lehet az élete bármilyen szövevényes, indokolhatatlan tettekben is bővelkedő, az életmű ideális értékvilága, éthosza az, ami szubjektumának lényegi magvát, önazonosságát sűrítetten hordozza.” Cs. Gyimesi Éva, *Álom és értelem: Szilágyi Domokos lírai létértelmezése*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1990. 8. Az ügynökmúlt kapcsán az (újra)értelmezés etikai igényét leghatározottabban Pécsi Györgyi jelenti be: „Most így érezzük, meg lett sértve, meg lett gyaláztatva a tisztaság metafizikai értelmébe vetett szép hitünk. A tisztaság, amelyre oly kényes volt a költő, s amelyért ily igen szerettük verseit, igen, ez a tisztaságmítosz most összeroskadt.” Pécsi Györgyi, „Mocsok által jutunk kincshez” In: Kántor Lajos (szerk.), *A költő (régii és új) életei: Szilágyi Domokos (1938–1976)*, Kriterion Könyvkiadó. Kolozsvár, 2008, 392–5. L. még Pécsi Györgyi, *Az értelmezés zavara: Rendhagyó bevezető Szilágyi Domokos „átláthatatlan” költészetének olvasásához*. Forrás, 2008/6. 19–35, főként: 33–5.

³ Stefano Bottoni, Nagy Mária, Szilágyi Kálmán, *Fedőneve: Balogh Ferenc: Közlemény Szilágyi Domokosnak a Securitatéval fenntartott kapcsolatáról*.

<http://itthon.transindex.ro/?cikk=4722> (2013. 06. 08.).

⁴ „Mára viszont nehezen hárítható el az a szembeszökő tény, hogy szükössé vált az a tér, ahová irodalom és tudomány visszavonult a csúnya politika és a tájékozatlan emberek elől.” Selyem Zsuzsa, *Irodalom és politika*. In: Selyem Zsuzsa (szerk.), *Magány és árnyék: Egy Szilágyi Domokos nevű ember a Szekuritaté hálójában*. Láthatatlan Kollégium–Tranzit Alapítvány. Kolozsvár, 2008. 89–105.

⁵ Helyeslően, bár némiképp óvatosabban fogalmaz Berszán István, aki szerint „az irodalom önreferencialitásának kritikai vizsgálata [...] kétségkívül a feladatunk” Berszán István, *Szilágyi Domokos képe és árnyéka*, in: *Magány és árnyék... i.m.*, 107–11. T. Szabó Levente szintén érinti futólag a kérdéskört: „Szilágyi Domokos lírája kapcsán az utóbbi időben igen gyakran fogalmazódott meg, hogy ezeknek a szövegeknek politikájuk is van, s hogy ezentúl nem lehet

irodalom autoreferens voltát kinyilvánító magyar teoretikus irodalomnak olyan nyugati szövegek szolgáltak hivatkozási alapul, melyeknek nyugaton hangsúlyozott politikai kontextusa is volt, amit a magyar átvétel mintegy kimosott a szövegekből. Másrészt mivel elméletileg sem tartható fenn az irodalom ideológiamentességének tétele, hiszen – s ez nemcsak az államszocialista korszak irodalmára vonatkozhat – „az irodalom privilegizált helyzetét többnyire a hatalmi ideológiák szolgálata biztosította, a masszív érdeklődést iránta pedig a megfélemlítés technikáival dolgozó iskolai nevelés.”⁶

A következőkben az ügynökmúlt dokumentumait a recepciótörténet kontextusában próbálom elhelyezni, arra a kérdésre keresve választ, hogy e recepciótörténet egyik domináns alakzatának fényében milyen irányba mozdíthatják el a dekonspiráció „tényei” az életmű értelmezését. Figyelembe véve, hogy ez a recepciótörténet semmiképpen nem nevezhető kifejezetten szövegcentrikusnak, illetve hogy az úgynevezett szövegcentrikus olvasatok primátusának hangsúlyozása a jelen helyzetben a politikum szerepének elemzésétől való nem túl produktív elzárkózást jelentene, annak az irodalomtörténeti konstrukciónak a körülhatárolása tűnik célravezetőnek, amelynek koherenciáját a politikum felől érkező provokáció radikálisan megbontani látszik.

A Szilágyi-recepció egyik domináns alakzatát a Kántor Lajos által szerkesztett *A költő életei*, illetve a kibővített *A költő (rég és új) életei* című kötetek konstruálják meg. Mivel a 2008-ban kiadott *A költő (rég és új életei)* teljes egészében tartalmazza az 1986-os *A költő életeit*, kibővítve az 1986 és 2008 közötti időszak recepciójának bemutatásával, illetve az ügynökmúlt dokumentumaiból vett szemelvényekkel, a továbbiakban csak a 2008-as kiadásra hivatkozom⁷. A kötetek koncepciójának sajátossága abban ragadható meg, hogy nem kötelezik el magukat sem egy kimondottan az életrajzra, sem pedig az életmű szövegcentrikus értelmezésére koncentráló szemlélet mellett. Lényegében dokumentumgyűjteményekről van szó, annak tisztázása nélkül, hogy a különféle

ezeket mellőzve olvasni őket. Valószínűleg így is van, de nem mindegy, hogy *hogyan*.” T. Szabó Levente, *A Szilágyi Domokos körüli vita mint az irodalomtörténet provokációja*. Irodalomtörténet 2008/1, 111–24. Ezekkel lényegében ellentétes nézőpontot képvisel Boka László, aki szerint az ügynökmúlt ellenére az újraértelmezés elsődleges feladata, hogy az életmű „értékeit poétikai távlatban ragadja meg, s lehetőség szerint ekképpen tartsa fenn az új nemzedékek *szövegcentrikus újraolvasatai* (sic!) számára.” Boka László, *Szerepek és zavarok. A hatalom árny(játék)ai: Sütő András és Szilágyi Domokos esélye, Nyírő József vesszőfutása* In: Uő., *Egyszólamú kánon?* Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 193–223. (Kiemelés az eredeti szövegebn.)

⁶ Selyem *i.m.* 94.

⁷ Annyi különbség mégis megfigyelhető a két kötet közös anyagában, hogy az új kiadásból nagyrészt elmaradtak a képillusztrációk. György Péter ezt a hiányt „a Szilágyiban csalódott Kántor Lajos szimbolikus képprombolási gesztusa”-ként értelmezi. L. György Péter, *Búcsú az előjogoktól: Szilágyi Domokos*. In: Uő., *Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély*, Magvető kiadó, Budapest, 2013, 297–334.

műfajú és szerzőségű szövegek (levelek, versek, kritika- és tanulmányrészletek) milyen értelemben tekinthetők dokumentumoknak. A szerkesztői megjegyzések szerint „nem bibliográfiai teljességre törekvő és filológiai igényű” gyűjteményről van szó, az életmű viszonylatában mégis „a teljességbe igyekszik bevezetni az olvasót”⁸. Mivel túlsúlyban vannak a kötetben a Szilágyi Domokos személyéről, illetve műveiről szóló szövegek a Szilágyi Domokos által jegyzett szövegekhez képest, nyilvánvaló, hogy az életrajz és az életmű *receptiójának* (!) teljességébe akar inkább bevezetni a gyűjtemény, nem pedig a művek teljességébe. E „teljesség” megkonstruálásának három komponensét különíthetjük el: egyrészt az életmű és az életrajz fogalmának el nem választását a dokumentumok státusának értelmezése tekintetében, másrészt a szövegek szelekciós elveit, harmadrészt azt a szerkesztési elvekből kiolvasható törekvést, hogy a dokumentumok koncepciózus elrendezése révén megrajzolja a költő egy koherens portréját. Ez utóbbi törekvés magyarázza, hogy a kötetbe gyűjtött dokumentumok egyvelege, amennyiben a szerkesztői intenciók felől olvassuk, mégsem tűnik teljesen kaotikusnak, hiszen alárendelődik a költő felismerhető portréjának koherenciáját biztosítani igyekvő szerkesztői logikának. Míg *A költő életei* projekt kanonizációs funkcióját tartalmi értelemben egy portré körvonalainak megrajzolásaként, addig szerkesztői elveit legpontosabban egy filmeteknikai kifejezéssel, a *narratív montázs* fogalmával tudjuk megragadni. Az ügynökmúlt dokumentumait bemutató utolsó fejezet pedig a narratív montázsról az expresszív montázsra való váltásként írható körül.

A portrérajzolás intenciója egyfajta metakommunikatív funkcióval bír itt, éppen ezért a portré mind az életrajzhoz, mind a konkrét művekhez viszonyítva először is egyfajta absztrakcióként azonosítható. Éppen ez a metakommunikációs jelleg teszi lehetővé, hogy mind az életrajzra, mind a művek értelmezésére vonatkozó változatos szerzőségű, műfajiságú és kommunikatív értékű szövegek, mind a Szilágyi-szövegek ebben a montázsos elrendezésben egy szintre kerüljenek, bizonyos értelemben homogenizálódjanak. Függetlenül az egyes szövegek konkrét témájától és műfaji sajátosságaitól, alárendelődnek annak az egységes funkciónak, melyet a kötetben betöltenek – ami nem más, mint a Szilágyi-portré kompozíciójához való hozzájárulás. Nem mondhatjuk, hogy az életmű értelmezése az életrajz kontextusában történik, de azt sem, hogy ez a két szint radikálisan külön válna. Sokkal inkább arról van szó, hogy az életrajzra vonatkozó szövegek, műértelmezések és művek témája vagy referenciája maga az általuk rajzolt portré. Arra hasonlít ez, amit Gadamer egy a szimbólumról szóló szövegrészben a reprezentáció egyházjogi és államjogi fogalmaként ír körül: „A reprezentáció ott nem azt jelenti, hogy valami csak helyettesítőleg vagy nem valóságosan, közvetve van ott, mintha csupán szubsztitutum, pótlék volna.

⁸ Kántor Lajos *i.m.* 285.

Ellenkezőleg: a reprezentált maga van jelen, mégpedig úgy, ahogyan egyáltalán jelen lehet. [...] Például amikor egy ismert személyiséget, akinek már van bizonyos nyilvános elismertsége, az arcképben reprezentatívan ábrázolnak. A kép, amelyet a városháza csarnokában, az egyházi palotában vagy egyebütt kifüggesztenek, az illető jelenlétének része. A reprezentatív arcképben ő maga van jelen, a maga reprezentatív szerepében.”⁹ Míg azonban egy műalkotás esetén a reprezentáció szimbolikus funkciója éppen a műalkotás helyettesíthetlenségét biztosítja, addig ebben a szakszöveg-törédekeket, emlékezéseket, leveket és műalkotásokat montázsoló kompozícióban éppen arról lesz szó, hogy a portré bizonyos értelemben mind a művek, mind pedig az életrajz helyettesíthetlenségének a helyére lép mint az életmű teljességébe bevezetni akaró reprezentatív gyűjtemény. Nem a műalkotás, hanem a műalkotásokból és különféle szerzőségű szövegekből összeállított gyűjtemény kompozíciója állítja magát helyettesíthetetlennek.

A költői portré szándékolt egységét elsősorban a portré életrajzi keretezésében érhetjük tetten. A gyűjtemény első fejezetében (*A költészet örökletes*) kizárólag Szilágyi Domokostól származó, a szerkesztő által „ars poetica-értékű”-nek titulált¹⁰ szövegek kaptak helyet, amit a költő iskolai éveire vonatkozó dokumentumait tartalmazó fejezet (*Összezsugorodik a táj*) követ. A biográfiai születés kronológiai „helyét” így Szilágyi Domokosnak a költő-elődökre utaló reflexiói helyettesítik, ami egyben az élettörténet és a költésztörténet diskurzusát a költő portréja érdekében összecsúsztató kompozíciós eljárás példája is lehet¹¹. Ugyanezen elv szerint olvasható a következő fejezet, ahol a nemzedéki kérdés költésztörténeti vonatkozásai és a szerelmi tematika vonódik össze. A Váradi Emesének címzett magánlevelek, illetve Szilágyi Domokostól, Váradi Emesétől, Hervay Gizellától származó szerelmi tematikájú versek például egyszerre kínálják az olvasás allegóriájaként a szerelmi költészet nyelvének megújítási törekvését (pl. a *Gyűlöllek* című vers esetén), és a szerelmi viszonyok magánéleti topográfiájának feltérképezését a versek mellé helyezett levelek által létrehozott életrajzi kontextus révén. Ennek a szerkesztő által létrehozott kontextusnak az önreflexív kritikájaként is olvasható Szilágyi Júlia *Különbség* című szövegének egy passzusa: „Ez volt az egyik titkunk. Volna még néhány. Ám azok jórésze már az ő titka meg más halottaké és élőké, akik senkit,

⁹ Hans-Georg Gadamer, *A szép aktualitása*. T-Twins. Budapest, 1994. 11–84.

¹⁰ Kántor *i.m.* 285.

¹¹ Érdekes, hogy kimarad az első fejezetből és a kötetből is Szilágyi *Nem létező szülőföld* című szövege, mely provokatívan veti föl az eredet helynélküliségének kérdését. Ugyanez a szöveg egy másik, a Kántor Lajos által szerkesztett hasonló tendenciákat mutató, ezért külön nem elemzett gyűjteményben szerepel. L. *Kényszerleszállás: Szilágyi Domokos emlékezete*, Pécsi Györgyi (szerk.), Nap Kiadó. Budapest, 2005. 11.

a mégoly kegyeletes utókort sem hatalmazták fel, hogy magánéletüket kisajátítsa, be se hegedt, soha be nem hegedő sebeikben vájkáljon.”¹²

Ugyanígy olvasható *A vers országot jár* című fejezet Szilágyi érett költői korszakába való bevezetésként. Itt olvashatóak a legfontosabb, a recepció poetológiai vonulatának föltérképezéséhez nélkülözhetetlen értelmező – a jellegzetes szerkesztői elvek szerint azonban olykor a gondolatmenet közepén kettévágott, megcsonkított, értelmetlenné tett – szövegek; az életrajzi kontextust itt Szilágyi Istvánnak a költővel közös kóborlásairól írott emlékezése képviseli. Majd külön fejezetbe rendeződnek Szilágyi Domokos parodisztikus szövegei, noha a szerkesztő ehhez a gesztushoz képest következetlenül megjegyzi: „a ’Humor Parnasszus’-sal rokon vonások tulajdonképpen az egész életműből kiolvashatók!”¹³ A Szilágyi költészetének intermediális kapcsolódásaira, illetve műfordításaira utalni akaró rövid fejezetek után érkezünk el az *És nincsen menedék* című fejezethez, amely az utolsó korszak költészetét fölillantó szövegek közé montázsolja a szerző halála előtt írt, élettársának címzett búcsúlevelét, majd ezután – hasonlóan a legelső fejezetnek az életrajzot visszafelé meghosszabbító funkciójához – a kortársak és az utókor lírai „in memoriam Szilágyi Domokos”-sorozatát találjuk – hiszen a költészet örökletes.

A portré koherenciáját a meghosszabbított életrajzi keretezés mellett a szerzői név sajátos funkciója biztosítja. A Szilágyi Domokos szerzői név nem került feltüntetésre a kötetben közölt Szilágyi-versek fölött, ezek szerzőségéről egyrészt a tartalomjegyzékhez lapozva tájékozódhat az olvasó, másrészt a szerző nélküli szövegek a borítón feltüntetett névhez utalnak. A kötet cím a borítón ugyanis úgy van elrendezve, hogy Szilágyi Domokost akár a kötet szerzőjeként is felfoghatjuk, fölül a cím: „A költő (régí és új) életei”, majd alatta a szerző: „Szilágyi Domokos (1938–1976)”. Az a lehetőség, hogy ezt az elrendezést úgy is értelmezhetjük, mintha Szilágyi Domokos saját életének a szerzője lenne, szintén az életmű és az életrajz egybeolvasására felszólító implicit szerkesztői javaslatot tartalmaz. Sőt ez a scenírozás egy provokatívabb értelmezést is megenged: arra való felszólításként is érthetjük, hogy a több szerző által írt, Kántor Lajos által összeállított „életeket” magának Szilágyi Domokosnak tulajdonítsuk, hogy *A költő (régí és új) életei* című kiadvány által megkonstruált portrét Szilágyi Domokos önmaga által önmagáról rajzolt narratív portréként szemléljük/olvassuk. A kötetkompozíció így mintegy Szilágyi Domokos hamis kézjeggyel ellátva, „ellenjegyezve” egyszerre lépne Szilágyi Domokos élete és az általa írott művek helyébe. A címlap ilyen olvasata felől válhat értelmezhetővé a kötetben szereplő, szerzői névvel nem kitüntetett Szilágyi-szövegek és a többi szöveg különbsége is: hiszen amennyiben a teljes kötet szerzőjének Szilágyi Domokost kellene tartanunk, úgy

¹² Szilágyi Júlia, *Különbség*. In: Kántor i.m. 97–103.

¹³ Kántor i.m. 285.

a kötetben szereplő más szerzőségű szövegek szerzői csak másodlagos értelemben lennének saját szövegük szerzőjének tekinthetők, mintegy a költő által megírt – valójában persze a szerkesztő által ekként szcenírozott – *A költő (régí és új) életei* statisztáiként. Azaz nem a szerzők saját értelmezései, emlékezéseik koherenciája hangsúlyozódik, sokkal inkább az a funkciójuk, hogy belesimuljanak a szerkesztői kompozícióba – éppen ezért szerepelhetnek sokszor megvágott, megrövidített formában.

A dialektikus képtől az expresszív montázsig

A portré felismerhető arcként való körvonalazását a kötetben néhány, a költőre jellemzőnek tartott jellemvonás biztosítja. Elsőként a szereplehetőségek elutasításának gesztusát emelhetjük ki, amelynek funkciója a megrajzolt portré hitelessé stilizálása. „Tekintélyét úgy vívta ki – írja Szilágyi Júlia –, hogy nem alkalmazott szerepstratégiát; nos, *nem vívta ki*: semmit sem tett a tekintélyért, semmit sem a tekintélyért tett.”¹⁴ Ehhez kapcsolódik, ezt erősíti föl, sőt bizonyos értelemben ezzel azonosítódik a hallgatás alakzata: „Biztos az is, hogy nem a hatáskeresés miatt beszélt olyan halkán, hogy ha megszólalt, ritkán, mert kevésbeszédű ember volt, nagyon nagy csend lett, oda kellett figyelni.”¹⁵ Szilágyi középiskolai tanárának visszaemlékezésében olvashatjuk, hogy „Játékokban, vagánykodásokban nem vett részt. VII-ben órán felröppent egy papírrepülő. – Ki volt? – Senki? – Végül Szilágyi Domokost mint osztályfelelőst vonták kérdőre. Ő tudta; elítélte, de nem jelentette. Hallgatott.”¹⁶ Kántor Lajos ugyancsak megerősíti a hallgatás alakzatát: „kevés olyan találkozásunkra emlékszem, amelyen Szisz is megnyílt – az éppen szükséges néhány mondaton túl megszólalt – volna”¹⁷. A „hallgató költő” mellett a portré fontos eleme a „halálba szerelmes költő” toposza: „Hamar kezdte Sz. D. a halállal való kacérkodást”¹⁸, „*A halál árnyékán* dolgozott akkor, és csak most, hogy ezt leírom, veszem észre: a halál árnyékában dolgozott mindig”¹⁹. Az egyik leginkább kísérteties megfogalmazás ebben a tekintetben az, amely a végletekig fokozza a különössé tételnek és az eltávolításnak ezt a gesztusát „Dominak meg kellett halnia, hogy észrevegyük. 'Nem közénk való volt'”²⁰.

Ezen a ponton már az is láthatóvá válik, hogy a redukálhatatlan különösség távolságtéremtő magatartását a portré stilizálása miként domesztikálja úgy, hogy

¹⁴ Szilágyi Júlia *i.m.* 97.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Ligeti László Zoltán, *Szatmári iskola*. In: Kántor *i.m.* 56–65.

¹⁷ Kántor Lajos, *Aki papír közé keveredik*. In: Kántor *i.m.* 104–16.

¹⁸ Ligeti *i.m.* 60.

¹⁹ Szilágyi Júlia *i.m.* 100.

²⁰ Ligeti *i.m.* 63.

ezek a különösségek a költőszerep perspektívájából – nem pedig mint különösségek – válnak a szerzők számára megérthetővé. Szilágyi Júlia például egy helyen úgy oldja föl a dühös gúny, az udvariatlanság, a gorombaság gesztusait, hogy ezeket védekezésként interpretálja: „kiszolgáltatottságából védőpajzsot kovácsolt, s ez a pajzs nemegyszer látszott éles, támadó fegyvernek”²¹. Látható itt, hogy a hallgatag, halállal vívódó költő adott esetben hangosan, legalábbis nem túl gyöngéd iróniával nagyon is az élőkkel viaskodott. Egy másik jellegzetes domesztikációs eljárás az, amely ezzel az élők felé irányuló kiállhatatlan iróniával szemben a kultikus és kegyeleti emlékezés toposzaival védekezik: „Ottlétem idején nem sokat beszélgettünk. A megilletődéstől alig tudtam szóhoz jutni.” Ez a megilletődött némaság aztán úgy értelmeződik, mint „az értők áhítata, rajongó tisztelete”²². E mechanizmus sajátossága, hogy a különösséget úgy oldja föl, hogy „föld-átmérőnyi”²³ gondot tulajdonít az ellentmondásosan, esetleg „unfair” módon viselkedő Szilágyinak, hogy a sértések és konfliktusok következményei és következtetései alól az értelmező magát is és a költőt is fölmenthesse. A kultikus tisztelet kialakulása, mely egyszersmind el is szigeteli a költő személyét, úgy látszik, összefüggésben van egyfajta konfliktuskerülő félelemmel. Ugyanakkor azt a filologizálás köntösébe bújtatott kegyeleti magatartást, amely minden apró szövegtörédeket, gesztust, akár merőben esetleges eseményt fölhasznál és átstilizál ahhoz, hogy megkonstruálja saját kegyeleti emlékezésének tárgyát, olykor maguk a szövegek dekonstruálják; egy alkalommal arra a kérdésre, hogy melyik volt az első nyomtatásban megjelent verse, Szilágyi leplezetlen közönnyel válaszol: „Ennek, ha nem fogom unni, még utánanézek”²⁴.

A személyiség különösségeit egy egységes portréban domesztikálni törekvő értelmezésekkel és emlékezésekkel szembeni ellenállás, mely magukban a portré koherens fölismerhetőségét biztosítani törekvő alakzatok működésében válik láthatóvá, azokra a szövegekre irányítja a figyelmet, amelyek eleve az ellentmondásosság és a többarcúság képeként igyekeznek megalkotni ezt a portrét. Szilágyi István művészi pontossággal megrajzolt Szilágyi-portréja elsősorban azért emelhető itt ki, mivel az arc ellentmondásait egy *dialektikus képből*, racionalitás és szükségszerűség egységének lenyomataként rajzolja meg:

„Szilágyi Domokos gyakran támasztotta tenyerével arcát, homlokát. Ebből a 'pozícióból' származott egyik legjellegzetesebb mozdulata: tenyeréből nem is fölemelte, félrevonta fejét, majd anélkül, hogy karját mozdítaná, csuklóból előre ejtette a kezét. Ez a bágyadt legyintés mintha azt akarta volna mondani, hogy minden cselekvés, minden *okos* célszerűség valahol banálissá, kisszerűvé

²¹ Szilágyi Júlia *i.m.* 101.

²² Ligeti *i.m.* 65.

²³ Váradi Emese, *Tartozás*. In: Kántor *i.m.* 92.

²⁴ Ligeti *i.m.* 67.

züllesztí az emberi létezését. Az élet ugyan örök kérdésfölvetés, ám ennek finalitása kétséges, hogy visszaigazolná a kérdezést. Igen, ez az idővel egyre lankadóbb önkéntelen mozdulat mintha mind kétségbeesettebben ordította volna: 'mi értelme ennek az egésznek'. Miközben az elme egyebet sem tett húsz esztendőn keresztül, mint megpróbált [...] hidat verni az alatta zúgva örvénylő mulandóság fölött. Méghozzá mindezt, bármily kilátástalan kísérlet, nagyon is cselekvőn, sőt néha nagyon is okos-célszerűen"²⁵.

Ez a kép, de a szöveg egésze az emlékezés tétjét nem oldja fel egy kultikus kegyeleti aktus révén, hanem a kép provokatív iróniáját és feszültségét feloldhatatlannak, megfeyjthetetlennek hagyva az emlékezést inkább a kérdezés és a megértés igényéhez kapcsolja hozzá. Ez a portré nem tekinthető pusztán az életmű vagy az életrajz illusztrációjának, inkább egy, a személy létének kérlelhetetlen egyediségére, korlátozottságára, végességére vonatkozó megválaszolatlanul hagyott *kérdés* ábrázolása: „Az iszonyodás a véglegestől; még ha százszor tudtuk is, hogy az emberéletben nincs ilyen. A szellem klausztofóbiája? [...] Az, hogy: ennyi, csupán ennyi lenne számunkra a világ, amennyi belőle tíz vagy ötven négyzetméteren reánk zsugorodik egy hamutartó, egy egérszürke vagy csótány-fekete írógép, néhány bokály, pár tucat vagy akár pár ezer könyv képiben?”²⁶

Ugyancsak a portré komplexebbé tételéhez járul hozzá Majtényi Erik, amikor Szilágyi Domokos három arcáról beszél: „...az elsőt, a költőt az olvasó is jól ismeri könyvekből, hanglemezekről; a második, a magánember inkább keserű volt, mondhatnám harapós, inkább ellenszegülésre, mint egyetértésre hajlamos, inkább csípős megjegyzésekkel szolgáló, mint áthidaló udvariassággal. Semmit sem titkolt olyan ádázul, mint a benne lakozó nagy-nagy melegséget. Ezt az élőszóban elkendőzött melegséget tükrözik az életének annyi baját, kínját őszintén feltáró, gyakran poklos kínok közt fogalmazott levelei, és mégis, minde nek ellenére itt ereszti szabadjára játékosan csapongó, szertelenül túlradó humorát is”²⁷.

A többarcúság hangsúlyozása azért is tekinthető a koherens portré alternatívájának, mivel ez az osztályozás burkoltan tartalmazza a szövegtípusok eltérő státusának figyelembevételét is. Eszerint a portré divergáló sajátosságait azáltal tudnánk leírni, ha külön választjuk a műalkotásokat, a költő személyes életére vonatkozó, nem tőle származó emlékezéseket, a levelezést, illetve Szilágyi különféle egyéb műfajú írásait. Majtényi Erik szerint még így sem számíthatunk „holmi összefüggő vallomásra, vallomássorozatra”, és elsősorban azért nem, mert a levelezés esetén sem hagyhatjuk figyelmen kívül a szövegek nyelvi sajátosságait, például a levelek nyelvének változtatását, a félmondatokban

²⁵ Szilágyi István, „*Aztán kitégult a világ...*” In: Kántor *i.m.* 156–66.

²⁶ *Uo.* 166.

²⁷ Majtényi Erik, *A harmadik Szilágyi Domokos*. In: Kántor *i.m.* 227–38.

való fogalmazást, vagy a tudatosan kitekert helyesírást. Ez arra hívja föl a figyelmet, hogy a leveleket sem tekinthetjük áttetsző médiumoknak, amelyekből kiolvashatóak lennének a tények, vagy akár egyértelműen vallomásértékű szöveggént lehetne kezelni őket. Ez a differenciálás továbbá a tragikusan komor, hallgatag és halálba szerelmes költő portréját az „elkendőzötten derűs arc” árnyalt metaforájával kimozdítja a halálközelség sorsszerű életrajzi és műértelmezési determináltságából.

A kompozíciónak ezek a látens ellentmondásai, amelyek ellenállnak a narratív portré egységesülésének, főként az utolsó fejezet expresszív montázsai felől, mintegy a narratív egység recepció mintázatának megbomlása felől töltődhetnek föl különös jelentőséggel.

Az életrajzi portrétól az intenzív arcig

Az eddig elmondottak azt mutatják, hogy amennyiben narratív montázként olvassuk a Kántor Lajos által szerkesztett, a Szilágyi-recepciót egy narratív/életrajzi portréban összefoglalni törekvő gyűjteményt, akkor láthatóvá válnak az életművet és az életrajzot összefogó irodalomtörténeti narratíva egységének látens repedései is. A narratív montázs Bíró Yvett meghatározása szerint „a legegyszerűbb módon állítja logikai és kronológiai sorba a filmszalagra rögzített képrészleteket azzal a céllal, hogy egy történetet meséljen el. Itt az egyes részletek közötti összefüggést elemi, logikai, pszichológiai elvek diktálják”²⁸. A montázs funkciója ebben az esetben az, hogy a különálló elemek szelekciója, összerendezése, sűrítése, rövidítése révén megteremtse egy történet logikai, pszichológiai koherenciáját, ami egyben azt is jelenti, hogy a különálló montázselemeknek (esetünkben a különféle műfajú, szerzőségi stb. szövegeknek) csak abban a mértékben van jelentésük, amilyen mértékben hozzájárulnak ennek a koherenciának a megteremtéséhez. Szilágyi István dialektikus, illetve Majtényi Erik három egymásra visszavezethetetlen elemből álló portréja azonban arra hívta föl a figyelmet, hogy az életrajzi portrén *belül* feltűnnek olyan intenzív részletek és ellentmondások, amelyek a maguk paradoxitásában önálló, az életrajzi narratíván *kívüli* értelmezést és ábrázolást követelnek, mivel a lineárisan építkező életrajzi narratíva alapján nem magyarázhatóak meg, funkciójuk nem merül ki a narratív portré koherenciájához való hozzájárulásban. Ezt a váltást a narratív montázsról az expresszív montázsra való átmenetként ragadhatjuk meg, ahol utóbbi „a plánok különleges egymás mellé helyezését jelenti, hogy a két képrészlet sokkot váltson ki a nézőben. Így a montázs maga is meghatározott érzelmet és gondolatot fejez ki, ahol a figyelemfelkeltés eszközei szándékosan harsányak, meghökkentők és a néző asszociációs készségét messzemenően

²⁸ Bíró Yvett, *A hetedik művészet*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. 83.

mozgósítják”²⁹. A legfontosabb metakommunikációs sajátosságnak itt azt tekint-
hetjük, hogy a montázselem önálló, az egész narratívából levezethetetlen
jelentésre és jelentőségre tesz szert, ami így azt is lehetetlenné teszi, hogy a
részlet értelmét az egészben megmutató logikai vagy pszichológiai kauzalitás
felől fejthessük meg. Súlyos hermeneutikai tétje is van annak, hogy az expresszív
montázsban a rész ellenáll annak, hogy az egész felől értsük meg, hiszen ebben
az egész részlegessége mutatkozik meg.

A Kántor Lajos szerkesztette kötet utolsó, *Összerakni az összerakhatatlan*
című fejezete – amely Várad Emese újabb verse és három, a Szilágyi
Domokossal azonosított Balogh Fr. forrástól származó, Popa Gr. Ion őrnagy által
lejegyzett, magyarra fordított *Jelentés* mellett három (!) további Kántor Lajos
által jegyzett, és egy-egy Pécsi Györgytől és Selyem Zsuzsától választott
szöveget tartalmaz – már az expresszív montázs alkalmazásának eseteként
tartható számon. A fejezet címe, metapoétikai utalásként értve, a narratív
montázs által megteremthető koherencia, összhang³⁰ és a divergáló elemek között
érzékkelhető feszültség érzékelésére utalhat. A meghosszabbított életrajz narratí-
vájába ez az utolsó fejezet már nem igazán illeszthető bele, legfeljebb a
receptiótörténet egységességének (uralásának?) az igénye/vágya indokolhatja a
korábbi, 1986-os változat akár még következetesnek is mondható kompo-
zíciójának új fejezetekkel való kiegészítését.

Az itt olvasható Kántor-esszék jellegzetes eljárása, hogy a kötetben
előzőleg már publikált szövegekből idéz, a *Forradalom után* című szöveget
például egész terjedelmében és vastagon szedett kiemeléssel³¹, ahogy a
Megrendelteként szabadnak lenni című esszé szintén a kötetben már szereplő, *Aki
papír közé keveredik...* című szöveg, illetve más Kántor-szövegek³² variáció-
jának tekinthető. Ki lehet mondani, hogy az ügynökműlt provokációjára adott
válasz ezekben a szövegekben nem más, mint a sűrű önidézgetés, azaz a korábbi
értelmezési sémákat afféle mítoszi variációkként újra és újra elismétlő,
megerősítő, a szerkesztő fiókjából mindig újra előkerülő újabb filológiai
töredékek kiegészítéseinek hangsúlyozásával a provokációt *elfojtani* törekvő
szerkesztői stratégia. A Kántor-esszék újravariálják a kötetben már egyszer
bemutatott nemzedéki kérdést is, ahogyan utalnak a ki nem fejtett poétikai
újításokra, hogy végül leszögezzék: „a ránk hagyott életmű [...] érintetlen
marad”³³ a politikumtól és hogy „Szilágyi Domokost nem iktathatja ki sem-

²⁹ *Uo.*

³⁰ A francia eredetű montázs szó jelentése: összeszerelés. *Uo.* 82.

³¹ Kántor Lajos, *Szisz – költők, forradalmak*. In: Kántor *i.m.* 383–5.

³² L. például Kántor Lajos, *Ki vagy Te, Szilágyi Domokos?* Balassi Kiadó. Budapest, 1996.
Ebben a kötetben egyébként szintén szerepel az *Aki papír közé keveredik...* című, Szilágyi
Domokos és a Korunk-szerkesztő Kántor közti levelezést bemutató tanulmány.

³³ Kántor Lajos, *Megrendelteként szabad lenni: A költő szilágyi Domokosról*. In: Kántor *i.m.*
396–400.

milyen iratkutatás, iratbemutatás a magyar költészet 20. századi modern kincsestárából.”³⁴

Az érinthetetlen tisztaság vágyával áll szöges ellentétben Pécsi Györgyi szövegének alapgondolata, miszerint „ez a tisztaságmítosz most összeroskadt”, és hogy nem pusztán Szilágyi Domokos, hanem az ún. „konszolidált szocializmus”-okkal kapcsolatos előítéletek és mítoszok felülvizsgálatára is felszólít a tény, hogy „alanyi költőket spicliségre” kényszeríthettek³⁵. Szintén a szerkesztői elfojtások stratégiájának ellenében hat Selyem Zsuzsa kötetzáró szövege, mely a költői szövegek és az új életrajzi adatok inspiratív együttolvasására törekszik és az újraolvasás egyik új horizontjaként az „emlékezéssel összekötött test-poétikát” javasolja³⁶. Az az emlékezés, mely diderget, melynek tehát testi tünetei vannak, nem pusztán a kegyeleti emlékezés alternatívájának, hanem *lebontásának* mutatkozik, hiszen láttuk, hogy a kegyeleti emlékezés jegyében megkomponált portré funkciója éppen az, hogy a költői életmű szoros szövegszerű olvasata mellett a személyes vagy testi jelenlét redukálhatatlan különösségének a tapasztalatát is mintegy elfedje. A „didergető emlékezés” Selyem Zsuzsa értelmezéséből kiolvashatóan egyszerre mutatkozik a Szilágyi-szövegek olvasási allegóriájának, mely többek között például a *Halál árnyéka* című költemény újraolvasásához is indíttatást adhat, másrészt a recepció új alakzatának, amennyiben a Szilágyira való emlékezés már nem egy tiszta arcot őriz, hanem maga is „diderget”.

Kétségtelen, hogy a narratív és expresszív montázs közti váltásként leírt recepciótörténeti mozzanat nem pusztán önkényes scenírozási művelet, hanem a koherens életrajzi, etikai szubjektumként megrajzolt portré tényleges széthullását, tehát az életmű befogadás-történetében bekövetkezett történeti, esztétikai és etikai horizontok radikális megváltozását szemlélteti. De amennyiben ezt a váltást valóban történeti mozzanatként, és nem pusztán egy képi effektusként

³⁴ *Uo.* 396. Itt utalhatunk a Kántor által újra megerősített, a kötet más szövegeiben is megfigyelhető kanonizációs eljárásra, amely Szilágyi műveit vagy élettörténetének egyes jeleneteit a mítikus példatárnak tekintett irodalomtörténet eseményeivel mintegy analógiába állítva véli biztosíthatónak Szilágyi kánonban (=„kincsestár”) elfoglalt helyét. A kanonizáció analógiás modelljének legmulatságosabb példája Panek Zoltán egyik jegyzete, ahol többek között a következő két jelenet montázsolódik egymás mellé: „Tüske ment a szandálban közlekedő költő lábába, meggyült, orvoshoz fordult. Amikor végignyúlt a heverőn, hogy az ápolónő ellássa lábát, zsebéből elővett egy lepedőnyi újságot, abba temetkezett.” Miután ez az udvariatlan gesztus, a már bemutatott stratégia szerint, önvédelemi gesztusként van domesztikálva („nem akarta látni, hogy látják, hogy [...] tisztán látja: a kikerülhetetlen valóságot.”), a jegyzetben Balassiról olvashatunk: „Balassi Bálint, miközben Esztergom ostrománál ágyúgolyó-érte, elüszkösödött lábát (nyilván érzéstelenítés nélkül) levágták – állítólag –, fennszóval Horatiusból szavalt.” Panek Zoltán, *Hidegtű*. In: Kántor *i.m.* 71–8.

³⁵ Pécsi *i.m.* 392–3.

³⁶ Az azonos cím ellenére az itt közölt szöveg nem teljesen egyezik meg a korábban hivatkozott változattal, l. Selyem Zsuzsa, *Irodalom és politika*. In: Kántor *i.m.* 401–7.

értjük, akkor még mindig igaznak fogadhatjuk el, hogy ebben a széthulló, dinamikus portréban is Szilágyi Domokos „maga van jelen, a maga reprezentatív szerepében”³⁷. Csakhogy a széthulló portré reprezentativitása esetén nem arról van szó, hogy egy új, az előkerült adatokat is koherensen integráló, még nagyobb teljességre törekvő portréra lenne szükség, hanem hogy magának a *történeti mozgásnak* az eseteként ezt a váltást megértsük. Ennek szükségességére figyelmeztetnek azok a nagyrészt sikertelen kísérletek, amelyek a politikai örökség provokációját pusztán egy új életrajzi montázsalként akarják hozzáigazítani a meglévő portréhoz³⁸. A politikai örökség provokációjának radikalitása ugyanis, ahogyan én látom, nem pusztán abban rejlik, hogy át kell rajzolni a portrét, hanem hogy – egyelőre legalábbis – le kell mondani bármifajta koherens portré megrajzolásának igényéről.

Ezt azt is jelenti, nem arról van szó, hogy *A költő életei* című reprezentatívnek szánt gyűjtemény által korábban megrajzolt portré most egyszerűen hamisnak bizonyult és el kellene utasítanunk. Az abban összegyűjtött szövegekre is érvényes az, amit André Bazin a montázsalkemek valóságához való viszonya kapcsán mond, hogy egyrészt ezek hitelessége „kétségtelen dokumentációs értékükkel van összefüggésben”, másrészt a portré „valósága nem távolodott el a dokumentum(ok) valóságától, de elkerülhetetlen volt, hogy ugyanakkor képzeletünk számára is igaz maradjon, hogy magában a valóságban semmisüljön meg és szülessen újra”³⁹. Fontos hangsúlyozni, hogy elsősorban ez a képzeletünkben létező és a dokumentumokat ehhez a képhez hozzáigazító, pontosabban a dokumentumok közlései és a dokumentumokat fölhasználó értelmezői-befogadói elvárások kölcsönös értelemgeneráló játéka által kirajzolt imaginárius portré igazsága az, ami megkérdőjeleződött, amikor nem egyszerűen új dokumentumok, hanem a dokumentumoknak egészen új típusa, ezáltal pedig az értelmezés eddig ismeretlen (politikai) kontextusa került a recepciótörténet hatáskörébe. *A költő életei* projekt mint a recepciótörténet egyik radikálisan

³⁷ Gadamer *i.m.* 56.

³⁸ Explicit példája a politikai kontextus pusztán részleges életrajzi elemként való értelmezésének és egyben az irodalomesztétikai értékelésből való kizárhatatlansága ellentmondásának feloldhatatlanságára az alábbi reflexió: „2005-ben végre elszántam magamat a kismonográfia megírására, valameddig jutottam a tervezett könyvben, amikor értesültem a szerepről. Harmadik éve próbálom folytatni az elkezdett pályaképet, s noha tudom, hogy mindaz, amit megállapítottam, fő vonalaiban addig fölvezoltam, helytálló, amikor leülök a számítógép elé, képtelen vagyok folytatni a gondolatot, befejezni a mondatot, megjelenik egy láthatatlan mutatóujj és figyelmeztet. A dilemmára, hogy másként olvasom-e Szilágyi Domokos verseit *azóta*, röviden válaszolhatok: valamennyire igen. Holott tudom, a versek nem változnak, a szöveg – szöveg. Az életmű nem omlik össze, elbírja az erős (irodalomesztétikai) kritikát, az igazán jelentős versek továbbra is ott fénylenek a magyar irodalom egén. Tudom, hogy amennyire a versek geneziséhez és a művek értelmezéséhez szükséges az életrajz és a kor ismerete, azt integrálni kell az interpretációba.” Pécsi *i.m.* 32–3.

³⁹ André Bazin, *Tilos a montázs*. In: Uő., *Mi a film?* Osiris. Budapest, 2002. 48–59,

megkérdőjeleződött alakzata továbbra is része marad a Szilágyi-költészet hatástörténetének.

A recepciótörténeti vizsgálódásból levonható következtetések egyik része Szilágyi Domokos portréjára, másik része pedig a recepciótörténet javasolható irányaira vonatkozik. A portré kapcsán elmondhatjuk, hogy a benne megjelenő arc kontúrjai olyannyira elmozdultak, hogy kérdésessé vált az arc arcként való fölismerhetősége. Úgy is mondhatjuk, hogy a kameramozgás nagyközelibe váltott, ennek következtében az arc annyira közel jött, hogy egyszerre csak egyes részletei foghatóak be, a részletek az egész rovására érvényesítik expresszivitásukat. E filmes metafora értelmezésében segítségünkre lehet Gilles Deleuze, aki a nagyközelit az arc vagyis a portré paradigmájaként fogja fel, függetlenül attól, hogy arcot vagy más tárgyat nagyít ki. Minden portré – állítja – két pólus között mozog: „a festő hol úgy ragadja meg az arcot, mint körvonalat, mely vonal körberajzolja az orrot, a száját, a szemöldököt, sőt még a szakállat és a kis sapkát is: ez az arccá változtatás felülete; hol pedig épp ellenkezőleg, szétszórt vonásokkal dolgozik, amelyeket az egészből kiragad; ezek a töredékes, megtört vonalak, amelyek hol az ajkak remegését, hol a szem csillogását emelik ki, és a körvonalazásnak többé-kevésbé ellenálló anyagot hoznak létre: ezek az arcság vonásai”⁴⁰. Deleuze e kétfajta portréból eredezteti egyrészt a *visszatükröző*, másrészt az *intenzív arc* filmi metaforáját: az előbbi esetén a kontúrok rajzolják ki az arc jellegét, ez mozdulatlanságot, kontemplatív erőt és egyfajta megkövültséget vagy időfelettséget kölcsönöz neki. A *visszatükröző arc* „képes kifejezni a Fehéret: a szempillán megülő hófolt fehéret is, a belső ártatlanság lelki fehérségét, az erkölcsi romlás feloldó fehéret, s a jégmező ellenséges és éles fehéret is”⁴¹. Az *intenzív arc* esetén viszont a vonások a kontúrtól függetlenül önállóan hatnak és erőteljes affektív erőt sugárzó, minőségi ugrásokból álló sorozatot hoznak létre. Az intenzív arc funkciója „nem más, mint az egyik minőségről a másikra történő átmenet biztosítása, az új minőséghez való eljutás”⁴².

A *visszatükröző* és az *intenzív arc* közti különbségétel megfelelni látszik annak recepciótörténeti váltásnak, amely a recepciótörténetet egy egységes narratív portréban összefoglalni törekvő kompozícióban kikényszerítette a narratív montázsra az expresszív montázsról történő váltást is. Mindezek után elmondható, hogy Szilágyi Domokost többé nem tudjuk annak a hallgatag, erkölcsi és politikai függetlenségét érzékenyen védelmező költőnek a portréjában megjeleníteni és elképzelni, akire a recepciótörténetnek ez a lezárultnak tekinthető szakasza igényt tartott. Ez azonban nem jelenti egyszersmind azt is, hogy e recepciótörténeti szakasz részlegességének megmutatkozásából kiindulva ne

⁴⁰ Gilles Deleuze, *A mozgás-kép: Film I.* Palatinus. Budapest, 2008. 114.

⁴¹ *Uo.* 116.

⁴² *Uo.*

próbálhatnánk meg – a portré narratív egységét föladvá – más alakzatokkal, sőt azt sem, hogy adott esetben ne lehetne érvényes a művek érzékenyebb etikai kritikai olvasata. Viszont azt igenis jelenti, hogy az esztétikai minőségeknek és a költő-szerepnek egyértelműen etikai vagy emlékezetközösségi funkciót tulajdonító értelmezéseket az életmű új kontextusának megnyílása egész egyszerűen fölülírta. Elsősorban mégsem azt szeretném itt hangsúlyozni, hogy *A költő (régi és új) életei* egy hamis konstrukció, hanem pusztán azt, hogy *konstrukció*, ahogy az ezután megalkotandó visszatükröző vagy intenzív portrék is azok lesznek. A konstrukciókat pedig éppen az ruházhatja fel az élők attribútumaival, hogy képesnek mutatkoznak a változásra.

Végül a recepciótörténet újonnan megjelenő tendenciáinak – egyelőre persze csak hipotetikus – irányait emelhetjük ki. Először is, amennyiben elfogadjuk, hogy Szilágyi Domokos portréja több egymással össze nem illő arcra, arckifejezésre, arcvonásra, vagy képtörödékre hullott szét, ez azt jelenti, hogy a narratív portré koherenciáját biztosító pszichológiai vagy logikai kauzalitás mintázatát egy szeriális aspektussal helyettesíthetjük, vagyis a kauzális mintázatot egy *az elemek kauzális összefüggését nem feltételező* képsorozat válthatja föl. A szubjektivitásról szóló teoretikus szakirodalom felől ez megfelel annak a belátásnak, hogy az én első személyű perspektíváját jellemző felszerélhetetlenség nem tartalmi, hanem pusztán *pozicionális differencián* alapul⁴³. Ez módszertani szempontból is teremthet újdonságot, hiszen amennyiben a műveknek nincsen egységes fedezete egy portréban, akkor a szövegekben megszólaló hangok sem vezethetők vissza többé egyetlen szubjektum hangjára, nem tekinthetők ugyanazon szubjektum különböző hangjainak, legföljebb különböző szubjektív pozíciókból megszólaló hangok sorozatának. Szilágyi Domokos különböző életrajzi arcai és nevei, az irodalomtörténet által megrajzolt portréi, illetve a különböző versekben vagy más szövegekben megszólaló hangok radikálisan elkülönülhetnek. Például *A halál árnyékát* író biográfiai személy, a szöveghez tapadó szerző-funkció, a szöveg végső formájából kihallható beszélői pozíció(k), illetve az a költő, akiről *A halál árnyékát* elemző irodalomtörténetész beszél, nem ugyanaz a szubjektum. Nem e hangok egysége, hanem egymásmellettsége, elkülönülése, egymásra visszavezethetetlen különössége válhat döntővé. Ez pedig a Szilágyi-életmű eddig kellőképpen ki nem aknázott műfaji polifóniájára, változatos intermediális kapcsolódásaira vagy a beszélői szerepstratégiák megsokszorozódására irányíthatja a figyelmet. Az életmű rétegzettsége már első rápillantásra is megköveteli a megszólaló hangok különbözőségének, egymásmellettségének, a szubjektum egységére támaszkodó szemlélet helyett a megsokszorozódó szubjektív pozíciók elismerését.

⁴³ L. Tengelyi László, *Élettörténet és sorsesemény*. Atlantisz. Budapest, 1998. 45.

Abból kiindulva, hogy az expresszív montázs recepcióban megjelenő alakzata az értelmezés során nem támaszkodhat egy egészséges értelemelváráásra, vagyis hogy az *egész részlegessége* mutatkozott meg, egy további következtetés is levonható. Kétségtelennek tűnik ugyanis, hogy az egész részlegessége azért mutatkozhatott meg, mert egy olyan új, nevezetesen politikai kontextus került az értelmezések látóterébe, amelyet a korábbi értelemvárások egészébe nem volt lehetséges beemelni anélkül, hogy ezek egészlegessége, koherenciája ne kérdőjeleződött volna meg. Ez pedig arra utal, hogy a szövegcentrikus olvasatok elsőbbségét javasló újraértelmezések *mellett* szükségessé vált ennek a politikai kontextusnak a vizsgálata is. Vagyis le kell mondani arról a naiv elképzelésről, hogy eleve tudjuk, mi is a politika, miben áll ennek irodalomhoz való viszonya, illetve hogy egzisztenciálisan mit jelent a beszervezettség ténye. Elég arra gondolni, hogy az új adatok szerint Szilágyi Domokos teljes életműve létrehozásának ideje alatt beszervezett volt, még ha a jelenleg rendelkezésre álló információk szerint csak rövid ideig használta is őt a Securitate szervezete aktív besúgásra. Az egzisztenciális horizont figyelembevételével az etikai horizont árnyalása, átalakíthatósága, lebonthatósága irányába hathat, amennyiben azt is jelenti, hogy nincs egységes etikai mérce (ami nem egyenértékű azzal, hogy nincsen semmilyen mérce), melyhez minden hasonló eset hozzámérhető, hiszen mindig vannak különös fizikai/testi, lélektani, alkati, családtörténeti, szociálpszichológiai vagy politikai eszmetörténeti körülmények. (Vagy megengedőbben fogalmazva: ha van is egységes mérce, jelen esetben ennek alapján nem tudunk válaszolni a politikai kontextus provokációjára⁴⁴.)

Az új kontextus tekintetében azonban nyilvánvalóan nem csak arról az egyszerű kérdésről van szó, hogy a politikum felől más értelmet nyernek-e egyes Szilágyi-szövegek vagy életrajzi tények, hanem arról, hogy annak a huszadik századi politikának a természetét kellene jobban megérteni, amely felforgatta és részleges érvényűnek mutatta az eddigi esztétikai, életrajzi, irodalomtörténeti értékeléseket. Tudjuk azt, hogy a politika egyebek mellett maga is nyelvi-retorikai, illetve eszmetörténeti jellegű képződmény, akárcsak a költészet vagy az irodalomtörténet, így hát az irodalomtudós korántsem tekinthető egészen eszköztelennek vagy szükségszerűen „elveszettnek”, amennyiben rászánja magát az új kontextus vizsgálatára. Annak a köztudatban rögzült hamis perkoncepciónak a lebontására is alkalmat találhatunk itt, amely szerint a politika minden esetben és

⁴⁴ Úgy látom, Pécsi Györgyi dilemmája és az általa írandó monográfia folytathatatlansága éppen abból fakad, hogy Szilágyi ügynökmúltját egy egységes etikai mérce alapján próbálja megítélni („az erkölcsi értékek nem viszonyíthatók és nem relativizálhatók” – írja. L. Pécsi *i.m.* 393), melynek megbomlását és alkalmatlanná válásának történelmi tétjét ugyanakkor ő maga is fölismeri, anélkül, hogy innen tovább tudna lépni.

szükségszerűen erkölcstelen⁴⁵, s amely így a politikát kívül helyezi és eleve fölmenti az erkölcsi ellenőrizhetőség alól. Tágabb értelemben pedig az egész részlegességének megmutatkozása olyan kontextusok megnyitására is indítást adhat, amelyek nem konvergálnak ugyan egyetlen középpont körül, mivel sem a szerzői név (tekintélye), sem az életrajz, sem az életmű, sem a koherens etikai szubjektum nem képezhet olyan középpontot, ami köré koherensen elrendezhetőek lennének Szilágyi Domokos különböző irányokba szétfutó életrajzi, költői, politikai örökségei, de ezek a szeletek külön-külön, részletekre lebontva lehetővé tehetik az arc expresszív részleteinek „intenzív totalitásként” való megjelenítéseit.

A fenti belátásokból kiindulva tehetünk kísérletet az életrajzi, a politikai és az irodalmi kontextusok összefüggésének kibogozására a kézírás diskurzusának elemzése révén, mivel úgy tűnik, épp ez képezi a három kontextus közös archívumát.

Papírok

A Szilágyi Domokosról szóló gyűjteményes kötetek, szövegkiadások olvasása közben időről időre feltűnnek nyomok, melyek a költő kézjegyére, kézírására utalnak. A szerkesztők egyértelműnek tűnő gesztussal kéziratokról vagy kézírással javított gépiratokról készített fotókópiákat illesztnek a gyűjteményekbe, melyeket az olvasó talán hajlamos átlapozni. A Kántor Lajos szerkesztette kötetben az utolsó, oldalszámozás nélküli lapon találkozunk a Szilágyi Domokossal azonosított „Balogh” fedőnevű ügynök kézírásos jelentésével is, ez lenne Szilágyi Domokos kronológiailag első ügynöki jelentése⁴⁶. Úgy tűnhet, ezek a nyomok nem szorulnak értelmezésre, hiszen a költő kézjegyeiként önmagukat hitelesítik. Utóbbi olvasásakor azonban a kézírásnak más funkciót tulajdonítunk: a kézírás itt a bűnügyi értelemben vett *azonosíthatóságra* utal. Éppen ez figyelmeztet arra, hogy még abban az esetben is, amikor a kézírás bemutatásának, reprodukciójának tisztán irodalmi jelentőséget tulajdonítunk, amikor tehát ez az írás autentikus rítusára utal, vagy egy szubjektum szövegekben való közvetlen jelenlétének hitelesítését szolgálja, akkor is valamilyen intézményes funkcióról van szó.

Sőt ez az intézményes funkció az írás rítusának vagy a jelenlét hitelesítésének előzetes feltételét képezi, legalábbis amennyiben elfogadjuk, amit Michel Foucault állít: „A szövegeket, a könyveket, a diskurzusokat csak akkor és

⁴⁵ Vö. Geng Viktor, *Hogyan válhat az ember Minótaurosszá? Polányi Mihály morális inverzió fogalmáról*, Kellék 2011/45, 87–107.

⁴⁶ L. Kántor *i.m.* A jelentés Varró János és Lakó Elemér egyetemi tanársegédek megfigyelési dossziéjából származik. A teljes dossziét l. *Fond informativ, 3010 sz. dosszié (Varró János – Lakó Elemér)*, http://www.helikon.ro/index.php?szilagyi_domokos_dosszie&dosszie=10 (2013. 06. 22.)

annyiban kezdtek el valóságos szerzőknek (tehát nem mitikus vagy más fontos vallási személyeknek) tulajdonítani, amikor és amennyiben szerzőik büntethetővé váltak, azaz a diskurzus normaszegőnek bizonyulhatott. A mi kultúránkban – és bizonyára másokban is – a diskurzus eredetileg nem dolog, termék, tulajdon volt, hanem cselekvés, amely a szent és a profán, a törvényes és a törvénytelen, a vallásos és a szentségtörő kétpólusú mezejében helyezkedett el. Kockázattal teli gesztus volt, mielőtt a tulajdon körforgását alkotó javak egyikévé vált volna.⁴⁷ Foucault később arra is utal, hogy a tulajdonon alapuló viszonyrendszerbe való bekapcsolódása után az irodalom vált azzá a diskurzusformává, amely megőrizte a határsértés jogát, ami által újra aktívvá teszi azt a régebbi kétpólusú viszonyítási mezőt, melyben az írás nem pusztán dolog vagy termék, hanem olyan cselekvés, mely jogi-szagrális eredetű/érdekeltségű megítélést hívhat ki maga ellen. Az irodalmat eszerint olyan diskurzusként kellene felfognunk, mely nyomtatott vagy digitális formája ellenére is megőrződött *kéziratként* tartalmaz egy ahhoz hasonló mozzanatot, melynek a jogi-szagrális megfelelője az aláírással, vallomással, tanúkkal és bűnjelekkel történő *azonosíthatóság*. A kéziratosságban kifejeződő azonosíthatóság sajátos irodalmi értelme, a „szerző-funkció” azonban különféle filológiai és interpretációs mechanizmusokban érhető tetten: a szövegek összegyűjtésében, ugyanazon név alatt való kiadásában, a szerző portréjának, „arcélének” megrajzolásában, jellegzetes stílusának fölismerésében, szövegeinek egy adott irodalmi vagy politikai korszak körülményei közé való integrálásában, az újabb értelmezések intézményi lehetőségeinek biztosításában stb.

Szilágyi Domokos esetében a fent jelzett körülmények miatt a kézírás bemutatásában kifejeződő azonosítás igénye sajátos jelentőségre tesz szert, hiszen a szerző-funkció irodalmi diskurzust tagoló működését megzavaró bűnügyi azonosíthatóság arra a látens archívumra utal, amely magát a szerző-funkciót is működésbe helyezi. Éppen ezért szükséges kitérni az azonosítás kézírásban megmutatkozó irodalmi és bűnügyi formáira. A kézírás jelentőségének legerőteljesebb hangsúlyozásával a családi levelezést összegyűjtő és kiadó Szilágyi Kálmánnál, Szilágyi Domokos testvérénél találkozunk. A kézírás és az ahhoz használt íróeszközök „generációi” itt kettős értelmet kapnak: egyrészt az íróeszközök változása (bádoghegyű penna, töltőtoll, az ötvenes évektől golyóstoll, majd írógép) az affektivitás írásképből való kifejezhetetlensége irányába mutat: „Az írógéppel fabrikált levelekből még úgy-ahogy, lehetett következtetni a szerző lelki-érzelmi és elméleti állapotára. De a 'gép', a számítógép korában?! Ez utóbbit hagyjuk, mert Szilágyi Domokosnak és édes-

⁴⁷ Michel Foucault, *Mi a szerző?* In: Uő, *Nyelv a végtelenhez*. Latin Betűk. Debrecen, 1999. 119–45.

anyjának nem volt szerencséje kifogni e modern idöket...⁴⁸ Másrészt az írás, illetve hangsúlyozottan a levelezés rítusában ebben az értelmezésben a családi hagyomány, az írástudó/értelmiségi elődök megidézése és a családi kultúra kontinuitásának hangsúlyozása jut szóhoz. Az utóbbi esetén azonban a hagyomány sajátos genetikai hangsúlyt kap: „A levélírást anyai ágon öröklött kényszerként az édesanya, Szász Judit rögzítette fia, Szilágyi Domokos szokásrendszerébe⁴⁹. Az édesanya visszaemlékezésében is hangsúlyos a kategorikusan kisajátító gesztus: „De írói tehetségét az őstől örökölte”, „Így mondhatjuk, három professzori dinasztia találkozott össze. Ezek gényeiből vélhetjük eredőnek Domokos fiam tehetségét⁵⁰”.

A szerző-funkciónak ez a sajátos, *irodalom előtti* értelmezése, mely a kézírásban nem egy individuális kézjegyet, hanem az ősök kísérteteinek láncolatát ismeri föl, az elszórt utalásokból kiolvashatóan feszültségbe kerül Szilágyi Domokos maga választotta nevével, személyiségének a családi visszaemlékezések által az egyetemi évekre datált megváltozásával: „Szilágyi Domokost 'Domi korában' (1938 és 1955 között) nem foglalkoztatta az önpusztítás gondolata. Egyetemista korától mindenki Szisznek nevezte, és miután Domi is így írta alá leveleit, a család is áttért erre a megszólításra. [...] Elsősztályos korától haláláig követhető a fegyelmezett, kalligrafikus, jól olvasható, általában szálkás és kissé jobbra dőlő vonalvezetés. [...] De van azért a családi levelesládában egy-két olyan írása is, melyek megtekintése nyomán, egy Sziszt nem ismerő elmeorvos vagy grafológus is ideg- vagy elmebetegséget kórismézett volna. A diagnózisban szerepelt volna nagyon súlyos depresszió, az öngyilkosságot megelőző állapot jele, meg ki tudja hány mánia és fobia.⁵¹ Ez a hipotetikus, vélhetően gyanúsítgatáson és utólagos visszavetítésen is alapuló „kórisme” sajátos interpretációs érdekekkel tűnik magyarázhatónak, így mégsem tűnik egészen alaptalannak.

Az új aláírás megjelenése a kézírásnak mint családi/genetikus láncolatnak a többszörös megszakadásával esik egybe. Egyrészt Szilágyi Domokos 1955-től kezdődő egyetemi évei során kötelezi el magát a költészet mellett és kezd el rendszeresen publikálni. Másrészt ebben az időszakban történik meg az 1956-os magyarországi forradalom szimpatizánsaival szembeni hatalmi megtorlásokkal összefüggésben Szilágyi Domokos *Securitate* általi beszerzése⁵². Harmadrészt

⁴⁸ Szilágyi Kálmán, *Előszó*. In: *Szilágyi Domokos családi levelezése*. Szatmárnémeti, 2010. 3–8.

⁴⁹ *Uo.* 4.

⁵⁰ Szilágyi Károlyné, *A forrástól a torkolatig*. In: Kántor Lajos *i.m.* 292–300.

⁵¹ Szilágyi Kálmán *i.m.* 4–5.

⁵² Az első Szilágyi Domokosról mint megfigyeltről szóló *Feljegyzés (Nota informativa)* „Toth Miklos” fedőnevű forrástól és Papp Adalbert tartótisztól 1957. 04. 10-ei keltezésű. A „Fechete Pal” forrástól és Papp Adalbert tartótisztól származó, 1957. 05. 07-i keltezésű *Feljegyzés (Nota informativa)* említi először, hogy a Varró–Lakó csoportos megfigyelési akció keretében

a szervezési alkuval vélhetően összefüggésben „csak” elbocsájtják az egyetemről Szilágyi első szerelmét, Váradi Emesét, akivel szakít. Ez után nem sokkal, 1959-ben ismerkedik meg és köt 1960-ban házasságot Hervay Gizellával, akit a családi levelezést rendező testvér és a költő édesanyja a család vallási hagyományaitól való elfordulásért, illetve a költő életkörülményeinek és egészségi állapotának hirtelen leromlásáért is felelőssé tesz⁵³. Ugyancsak ennek az időszaknak a jövő reményétől és félelmétől szaggatott körülményei között mond le arról, hogy egyetemi tanulmányai végeztével államvizsgát tegyen és tanári pályára lépjen. Költészetében a kezdet iniciatív aktusa rögtön egy kikényszerített törést rajzol ki, Pécsi Györgyi megállapítása szerint a naiv idillről az ésszerűségbe vetett hitre és a „baloldali messianizmusra” való finom átmenet érzékelhető a korszak szövegeiben⁵⁴. A családi, életrajzi írásoknak, irodalmi szövegeknek és ügynöki dokumentumoknak a testi, érzelmi és szellemi megpróbáltatások nyomaitól szételemezhetetlenül sűrű palimpszesztjét keretezi a Szilágyi Domokost megfigyelő 1957. 04. 10-i keltezésű *Feljegyzés* és a Varró–Lakó megfigyelési dossziét lezáró 1960. 05. 06-i keltezésű *Határozat (Hotărîre)*.

Egyiken sem található meg Szilágyi Domokos kézjegye, mégis a politikai bürokrácia műfajai által határolt hatalmi diskurzuson belül válik lokalizálhatóvá a szerző-funkció bűnügyi aspektusának rajzolata, a „Balogh Fr.” fiktív név, egy

Szilágyi Domokos másodéves egyetemi hallgatót sürgősen be kell szervezni. A következő napra, 05. 07-re dátumozott *Kihallgatási jegyzőkönyv*, melyben Szilágyi Domokost önmaga és „reakciós” származása leleplezésére kényszerítik, utal arra, hogy a szervezés elkezdődött. Ezek után az 1957. 08. 12-i keltezésű *Beszámoló (Raport)*, mely Papp Adalbert és Iacob Martin tartóztettek szerzeménye, említi először a „Balogh Fr.” nevet az akció két másik szervezettjének fedőnével, „Toth Miklos”-sal és „Fekete Pal”-lal együtt, mint akik ügynöki megbízhatóságáról egy lehallgató-készüléknek a tanszéki szobába való beszerelésével meg kell győződnie. Szilágyi Domokos szervezése tehát 1957 májusa és augusztusa között történhetett. Az első „Balogh” fedőnevű forrástól és Papp A. tartótisztól származó, kézzel írott *Feljegyzés (Nota informativă)* majdnem egy évvel későbbi, 1958. 04. 09-i keltezésű. Nagyjából ez utóbbi dátum körüli időszakra vonatkoztatható Szilágyi Domokos bátyjának följegyzése, mely szerint „Domi körmei lilás-feketék voltak, sápadt arcán a riadtság tükröződött. Béla kérdésére, hogy hol járt és mi történt vele, azt mondta, hogy a Hójában volt néhány napig. Barátai, diáktársai leltek rá egy sziklaüregben. Béla további kérdésére, hogy mi történt a körmeivel, azt válaszolta, hogy erről soha az életben ne kérdezze, mert nem válaszolhat.” Szilágyi Kálmán *i.m.* 5–6. Egy ugyanez év novemberi levél kórházi kezelését igazolja, benne Szilágyi visszakéri a szüleitől klinikai kibocsájtó lapját. L. *Szilágyi Domokos családi levelezése. i.m.* 65. (A Szilágyi Domokosra vonatkozó összes ügynöki dokumentum egy helyen történő kiadása nem történt meg, a hivatkozott dokumentumok részleges átfedésekkel egyrészt a családi levelezést tartalmazó kötetben, a Kántor Lajos szerkesztette, elemzett gyűjteményben, a Helikon és a Transindex honlapján találhatóak meg.

⁵³ L. Szilágyi Károlyné *i.m.* 295–8. Továbbá Szilágyi Kálmánnak a családi levelek közé illesztett megjegyzéseit: *Szilágyi Domokos családi levelezése i.m.* 69–71, 95–7. A család Hervayt elítélő gesztusai, Szilágyi és Hervay idegi feszültségekkel terhelt kapcsolata lélektani szempontból egészen más megvilágításba kerülhet, ha feltételezzük (bár bizonyítani nem tudjuk), hogy Hervay mint feleség és mint közös gyerekük édesanyja esetleg tudhatott a szervezésről.

⁵⁴ Pécsi *i.m.* 23.

testi kézjeggyel ellátott profil, mely ezúttal nem arra szolgál, hogy az ősök kísérteteinek új nevet adjon, mivel ez egy a hatalom által kitalált/kikényszerített név, a hatalom nyelvéhez tartozik: a *hatalom neve*. Tehát itt sem arról van szó, hogy a név egyszerű rámutató funkcióval rendelkezve egy élő, egyedi személyre utal, hanem azoknak a törvényben szabályozott erőszakos mechanizmusoknak egyik gyűjtőneveként funkcionál, melyek által egy ember zsarolható, büntethető, illetve más emberek zsarolására és büntethetővé tételére eszközként felhasználható. Már abból a tényből világossá válik ez, hogy a forrás beszámolójára támaszkodó titkosszolgálati dokumentumtípus vagy műfaj, a *Feljegyzés (Notă informativă)* szerzősége sohasem állapítható egyértelműen meg. A szöveget egy a Securitate által kijelölt úgynevezett dekonspirált lakásban írják a tartótiszt jelenlétében. A szöveg műfaji kritériumainak betartását, mely persze már a forrás beszámolójának a hatalom által kialakított, sematizált bűnözőprofilokhoz igazított értelmezésén alapul⁵⁵, a tartótiszt verbálisan vagy fizikai erőszakot alkalmazva ellenőrzi és/vagy kikényszeríti. A végleges szöveg tehát sohasem vezethető vissza egyetlen személy, és különösen nem a forrás intencióira. A „Balogh” forrástól és Papp Adalbert tartótisztól származó második *Feljegyzés*en például három különböző kézírást lehet azonosítani: a forrás zaklatott, áthúzásokkal és javításokkal tűzdelt beszámolóján kívül a tartótiszt forrásnak adott további utasításai szerepelnek. Ez után egy olvashatatlan aláírással szignált, néhol ugyancsak olvashatatlan, vélhetően egy még magasabb feletttestől származó indulatos szöveg található, mely utólagosan kirohan a forrás érdektelensége, motivátlansága miatt, felrója az alkalmazottak hozzá nem értését, a dokumentum szakszerűtlenségét és „konkrét intézkedéseket” követel.

Tehát egyáltalán nem a „parancsra tettem” mentegetőzési formula alkalmazásáról van szó, amikor megkérdezzük: ki a szerzője egy ilyen *Följelentés*nek? Hiszen hierarchikus áttételeken, a felelősség és az önkéntesség tekintetében is lényeges különbségeken keresztül, de mégis azok ellenére, azok erőszakos törlése révén érvényesülő önkényes, sematizáló, általánossá váló kényszerről van szó, ahol éppen az egyes szakaszok individuális személyek beszerzésével történő hitelesítésén keresztül érvényesül ez az *általános* kényszer. A „Balogh Ferenc” fedőnév mint az ezen a dokumentumon szereplő aláírás éppen az egyedi (törlésén) és az általános (kényszer) dialektikus egységén alapuló érzéki bizonyosság nyoma, mint ahogyan Hegel írja azt az uralom és a szolgaság dialektikája kapcsán: az egyetlen bizonyosság itt maga „ez a darab

⁵⁵ Az állami bűnöző portréja és a megfigyelési dossziék által alkalmazott kollázstechnika összefüggéséről I. Cristina Vatulescu, *Lebilincselte életrajzok: a titkosszolgálati dosszié a Szovjetunióban és Romániában*. In: Selyem Zsuzsa (szerk.), *Magány és árnyék: Egy Szilágyi Domokos nevű ember a Szekuritaté hálójában*. Láthatatlan Kollégium–Tranzit Alapítvány. Kolozsvár, 2008. 11–36.

papír”, amely „egyszerű együttese sok itt-nek”⁵⁶ és – tehetjük hozzá – sok *én*-nek. De hogyan lesz ebből a névből, ebből a kikényszerített aláírásból arc, amellyel az ügynöki dokumentumokat olvasva és azt sok más arc mellé illesztve helyettesítjük magának a személynek a jelölhetetlen egyediségét? Egy lehetséges választ Paul de Man egyik szöveghelye alapján fogalmazhatunk meg, ahol a *hypographein* szó görög jelentéseiből kiindulva a hypogramát⁵⁷ a szerző összefüggésbe hozza a prosopopeia trópusával, mivel mindkét szó etimológiája az arc-adással kapcsolatos⁵⁸. Csakhogy a prosopopeia de Mannál az *olvasás* trópusa, amely így a hypogramma grammatikalitását figuraként, arcként fogja olvasni, vagyis a szövegben beszélő hangnak (vagy az abban anagrammatikusan elrejtett névnek) arcot kölcsönöz. Amint Hegel előbb említett szöveghelyére is utalva de Man megjegyzi, az „egyetlen partikuláris esemény, amire rá lehet mutatni, az írás”⁵⁹. Ennek az arctalan és üres írásnak pedig a prosopopeia mint az olvasás trópusa kölcsönöz arcot, vagy ahogyan Cynthia Chase fogalmaz, a „hang vagy a beszélő tudat fogalma a nyelv deiktikus funkciójának figurája”⁶⁰. Azaz amikor a „Balogh Ferenc” aláírásnak arcot, Szilágyi Domokos arcát, vagyis egy már ismertnek vélt arcot vagyunk kénytelenek tulajdonítani, ebben a tulajdonításban mi magunk mint olvasók szintén egy olyan kényszernek vagy látszatnak engedelmesskedünk, mely egyrészt a hatalom által adott nevet írja rá a megmutathatatlanul egyedire, másrészt egyetlen névvel helyettesíti a hatalom soknyelvűségét ugyanúgy, mint Szilágyi Domokos soknyelvűségét.

Úgy tűnik, hogy mind a *kézírás* családi-genetikus, általam *irodalom előtti*nek titulált diskurzusa, mind pedig annak bűnügyi dialektikája az *azonosítás* olyan kisajátító kényszerein alapul, mely egyetlen név kimondhatóságába, aláírásába, kultuszába próbálja eltemetni egyrészt az ősök, másrészt a hatalom számtalan kísértetét. A kérdés most az, hogy a Szilágyi Domokoshoz kapcsolódó *kézírások* diskurzusának létezik-e a családi-genetikuson túli, a politikain pedig inneni, nevezetesen *irodalmi* változata, mely legalább részben mentes ezektől a kényszerektől. Az egyik példaként Kántor Lajos egy megjegyzését idézhetjük, ahol Szilágyi Domokos *Forradalom után* című, cenzurális okok miatt –

⁵⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *A szellem fenomenológiája*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1961. 64.

⁵⁷ A hypogramma fogalma de Man szövegében Saussure-től származik, aki azt gyanította, „hogy a latin költészetet egy rejtett szónak vagy tulajdonnévnek a szétszórása (vagy disszeminációja) strukturálja” (409). Riffaterre ebből kiindulva dolgozza ki a „hypotextus” fogalmát, illetve de Man ezt hozza összefüggésbe a „prosopopeia általi katakrézissel” (422). Paul de Man, *Hypogramma és inskripció*. In: *Olvasás és történelem*. Osiris. Budapest, 2002. 395–432.

⁵⁸ A *hypographein* Saussure-től átemelt jelentései: egyrészt az „aláírás”, másrészt az „arcfestéssel kiemelni az arcvonásokat”. A prosopopeia de Man által adott etimológiája: *prosopon poiein*=arcot adni. *Uo.* 421.

⁵⁹ *Uo.* 418.

⁶⁰ Cynthia Chase, *Arcot adni a névnek: de Man figurái*. Pompeji. 1997/2-3, 108–47.

vélhetően maga Kántor Lajos mint szerkesztő által – megkozmetikázott változatban közölt szövegéhez hozzáilleszti az eredeti kézírásos változatot. A kézírathoz képest a Korunk Petőfi-számában közölt változatban „csonkult is Szisz mondanivalója, a ’kételyes’ mondatok kimaradtak, átíródtak”⁶¹. Ezek után pedig, némiképp talán meglepő módon, a filológia és az irodalomtörténet-írás számára állítólag új kutatási lehetőséget jelentő grafológiai alapon levonható következtetéseket javasolja, mivel „József Attila és Szilágyi Domokos kézírása meglepően hasonlít egymásra. József Attila közel hetven, Szisz éppen harminc éve jutott el a végső következtetéshez: kész a leltár...”⁶² Ebből a szcenírozásból az olvasható ki, hogy a kézírás itt – nem túlságosan eltávolodva a családi-genetikus diskurzus logikájától – egy kanonikus láncolatba való beillesztés igazolásául szolgál, értelmezése alá van vetve a nemzet nagy költőit determináló korai és kvázi-önkéntes halál „hagyományának”, melyet igazol, s mely őt visszaigazolja. Éppen ezért a kézírásnak ez a (minimál)diskurzusa még mindig nem tekinthető irodalminak, legföljebb a kanonizáló azonosítás diskurzusának, mely ugyanúgy magába foglalja az egyedi eltörlésének mozzanatát, mint a hatalmi/dialektikus diskurzus.

A másik idézhető példa, amely viszont már magának a szerzőnek önnön kézírásához való viszonyát foglalja bele egy portréba, ennél jóval több útmutatást tartalmaz: „Hosszú volt a dereka; messziről nézte saját kézírását. Nekünk tiszta rajz, az ő geometriai igényességének kusza ákombákom. A mondatok indaként kúsztak sorról sorra, s ő papírrepülőgép-hajtogató, nyelvkiöltő buzgalommal figyelte fürge bájukat. Rájuk unt aztán, érthető, olyan messze voltak a szemétől, messze kanyarogtak alatt – ilyenkor beszűrt, elnyesett; saját szavába vágott kajánul, kicsúfolta saját hevét, kigúnyolta csúfságát, fenéken billentette hideg, lelépő rémületét. Mert félt. Félt, hogy eljön érte az, akit maga keresett föl, előzékeny, pontos, kimért eleganciával. Az alkat távolságtartása valódi messzeség lett, bekövetkezett a teljes szó szerint: tárgy lett minden fogalom, helyzet lett minden kép, cselekedet minden trópus”⁶³. A kézírás diskurzusa itt egészen más hangsúlyt kap, hiszen az *azonosítás* kényszere helyett a saját kézírástól való *távolságtartás* válik konstitutívá, ahol a saját szó tárgyá válása, realizációja („ez a darab papír”) éppen az *én*ről való leválásban tesz szert sajátos, önálló karakterrel rendelkező létezésre. Éppen ezért a *kéz írása* itt már *nem rítus*, melyben az ősök kísértete újra jelenvalóvá teszi magát, nem is *aláírás*, melyben a hatalom számtalan kísértetének dialektikus egyesítése mutatkozik meg, hanem az eredetről való leválás eseménye, az *én* és a *(szó)tárgy* közti szakadás beiktatásával/bevallásával a kettő egymástól való távoldartását, függetlenedését

⁶¹ Kántor Lajos, *Szisz – költők, forradalmak*. In: Kántor *i.m.* 383–5.

⁶² *Uo.*

⁶³ Tamás Gáspár Miklós, *A halál születésnapja: Búcsúvétel Szilágyi Domokostól*. In: Mészáros József (szerk.) *Játszhatnám: Szilágyi Domokos*. Tinivár. Kolozsvár, 1996. 156–9.

működésbe helyező szabaddá tétel és szabaddá válás. Az ebben a szabaddá tételben kifejeződő távoltartás teszi lehetővé, hogy meghaladva mindenfajta kontinuitást és azonosítást a kéz írása átalakítható, utólagos visszanyesések és beoltások, értelmezések és magyarázatok, törlések és érvénytelenítések révén kijavítható, jóvá-tehető legyen. Ez pedig, fordított megfogalmazásban, azt is jelenti, hogy jóvá-tételre és szabaddá-válásra, az *azonosítás* erőszakos kényszerének elhárítására csak akkor van esély – legyen szó a bűnügyi, a családi-genetikus, vagy akár az etikai diskurzusról –, ha megtörténik ez a különbségtétel vagy elidegenítés az *én* és azok között az instanciák között, melyek ezt az *ént* láthatóvá, hallhatóvá, olvashatóvá, azaz azonosíthatóvá teszik. Magyarán, ha azt, ami a Másikból érthető, látható, megérthető számomra, nem azonosítom egy az egyben a Másik *másságával*, amit semmilyen rítus, aláírás, azonosítás vagy megjelenítés nem tud véglegesen elérhetővé tenni.

Abból indultam ki, hogy a Szilágyi Domokoshoz tartozó kézírások értelmezése és felhasználása nem rendelhető egy olyan hitelesítés vagy tanúsítás hatáskörébe, mely egyértelműen feljogosítana a kézírásnak és az aláírásnak egyetlen személy szavaiként való olvasására vagy éppen dekonspirációjára. A kézírás felhasználásában, reprodukciójában, kikényszerítésében különféle diskurzív érdekeltségeket és ezekhez tartozó funkciókat lehet elkülöníteni. A kézírás családi-genetikus mintázata a családtörténeti *kontinuitás*, az öröklés/örökség mintázatát olvassa rá a kézírásra. A bűnügyi diskurzus által kikényszerített aláírás a hatalom gyakorlóinak és alávetettjeinek *dialektikus egyesítéseként*, hatalmi processzusok gyűjtőneveként funkcionál, míg a kanonizáló azonosítás a kézírást az irodalmi tradícióban elfoglalt pozíció nyomaként és előjeleként, *a tradíció egységesítéseként* veszi használatba. Mindhárom változatban konstitutívként ismerhetjük föl az egyedi törlésének mozzanatát, aminek eredményeként egy látszólag egyedi név, a megnyilatkozás egyetlen szerző kézjegyeként való felismerése elfedi a résztvevők és beszélők sokaságát. Az aláírás és a kézírás ezen diskurzusaiban az általános, vagy akár a többség, az egyszerű többség (az írástudó ősök sokasága, a hatalommal konspirálók sokasága, az irodalmi tradíciót alkotó megnyilatkozások sokasága) egyedinek álcázza magát. A kézírás irodalmi diskurzusa, vagy az irodalom kéziratossága – mely itt nem az írás grafikus képét, hanem egy diskurzus egyediségét jelenti – abban különbözik a fentiektől, hogy a benne kifejeződő egyediség nem abban mutatkozik meg, amivel azonos, hanem abban, amitől elkülöníti magát. Ez a diskurzus annak tudatosításán alapszik, hogy ő maga nem egy *ént* mond ki, hogy az *én* távol tartja magát saját írásától. Ebben a távoltartásban mégsem arról van szó, hogy az írás eltörli az *ént*. Nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincs *én*, hanem csak azt, hogy távol marad, pontosabban: *távol, de marad*. Mert a papír, a tárgyá vált szó megmutathatatlan *visszajaként* mégis egy cselekvésben lévő testre gondolunk, akinek „Hosszú volt a dereka...”. Arra utalhat ez, hogy annak ellenére, hogy nem látjuk, emlékezhetünk rá, hogy amikor

„egyetlen tapasztalatban működésbe hozza a testet, mindenek előtt a kezet, a szemet, a hangot, a fület, a papír egyszerre mozgósítja az időt és a teret. E források sokfélesége és gazdagsága ellenére vagy ezen keresztül e multimédia mindig bejelentette elégtelenségét és végességét”⁶⁴. Amikor az *én távol, de maradásának* helyeként vagy tereként értjük az irodalom diskurzusát, mégsem kell feltétlenül valami titokzatosra gondolni. Végül is arról a (távolságot vagy helyeket) teremtő aktivitásról van szó, melyhez konstitutív valakinek/valaminek a távol(abb) maradása vagy visszahúzódása ahhoz, hogy valaki/valami *más* előlépjen, megjelenjen. Élesebb megfogalmazásban: a távolság létrehozása és megtartása még a nem-jelenlévőkkel szemben is *közösségvállalást* helyez kilátásba, míg az erőszakos azonosítás, egységesítés processzusai – a közvetlenné, valóságossá, jelenlévővé tétel utópiáiként – az azonosítottak szétszakadását és ellenségessé válását: az egyedi elnyomásán keresztül annak lázadását provokálják.

BORBÉLY ANDRÁS

MONTAJ NARATIV ȘI PORTRET BIOGRAFIC *

Note asupra „cazului Szilágyi”
(rezumat)

Documentele serviciilor secrete, date publicității în anul 2006, din care a ieșit la iveală că Domokos Szilágyi a colaborat cu organele Securității sub pseudonimul Francisc Balogh, au afectat, printre altele, și locul ocupat de către poet în canonul literar. Cercetarea își propune analiza acestui proces, problematizând următoarea întrebare: în ce sens pot modifica documentele trecutului de agent secret interpretarea operei? Portretul monolit al poetului, fixat în istoria literaturii, un simbol al purității etice a literaturii minoritare, a fost radical pus la îndoială, deschizând, însă, în același timp, și posibile noi direcții ale interpretării. Omagiul față de opera literară și cultul acesteia pot ceda locul unor interpretări care au în vedere polifonia creației poetului, respectiv pot oferi o analiză nuanțată a corelațiilor dintre literatură și politică, având exigența unei

⁶⁴ Jacques Derrida, *A papír (a)vagy én, tudják...: Új spekulációk a szegények fényűzéséről*. In: Bónus Tibor, Kelemen Pál, Molnár Gábor Tamás (szerk.), *Intézményesség és kulturális közvetítés*. Ráció Kiadó. Budapest, 2005. 381–415.

*Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit de Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/107/1.5/S/76841, cu titlul „Studii doctorale moderne: internaționalizare și interdisciplinaritate”.

polemizări critice. Ultimul capitol al studiului dorește să contribuie la o mai profundă înțelegere a acestei interdependențe prin analiza utilizării scrisului de mână și a semnăturii în contextul cultic, politic, și cel literar.

„AZ UTUNK NEM A MI UTUNK”

(FIKE-Konferencia Szucságon, 1946-ban) *

1946. július 31. – augusztus 2-a között, a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület Szucságon tartott konferenciáján, az egyik vita keretében hangzott el címbeli mondat, közel háromnegyed századdal ezelőtt. Hogy mi is történt ott, arra nézve előljáróban engedjék meg, hogy Vincze Gábort idézzem: „A Kolozsvár melletti Szucságon 2–300 hallgatóval megrendezik a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület soros nyári konferenciáját. Az előadók (Szász Pál, Venczel József, Búza László, Maksay Albert) a romániai magyarság perspektíváit és útjait vizsgálják. Szász Pál szerint Erdélyben a kis- és könnyűiparnak van nagy jövője, nem a nehéziparnak. (Nagy vita folyik a kommunista szimpatizánsok és a nemzeti érdekekre jobban ügyelő ’jobboldal’ között)”¹.

Hogy mi is történt valójában a kalotaszegi faluban², azt részletesen és egykorú források felhasználásával közel hatvan év múltán az egyik résztvevő, Bélteky Ákos idézte fel, a lényegét azonban megtaláljuk a fenti idézetben: jelzést arról a világnézeti konfrontációról, amelynek a kalotaszegi falu 1946 nyarán a helyszíne volt.

* Ennek a tanulmánynak a rövid változata elhangzott 2013. április 26-án, a kolozsvári Szabédi Napok keretében szervezett *Vitázó elmék* című konferencián. Azután jutottam hozzá Bélteky Ákos *IKE-konferenciák Erdélyben a II. világháború után* címmel 1995-ben a *Confessio c.* folyóiratban megjelent tanulmányához, amelyben a szerző – mint kortárs és résztvevő – idézi fel az Ifjúsági Keresztyén Egyesület 1945–1948 között megrendezett négy konferenciájának történetét, köztük a szucságit is. Erre építve egészítettem ki a Szabédi Napokon elhangzottakat.

¹ Vincze Gábor, *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953*. Budapest-Szeged, 1994. 47. lap. (A továbbiakban Vincze: Kronológia.)

² Az akkor közel 1200 lelkes, kétharmad részében magyar református lakosú falu történetét (és benne egyházi életének adatolt leírását) lásd Antalné Szép Ildikó – Bán Mária: *Szucság hét évszázada*. Gloria Kiadó, Kolozsvár 2007. Az 1946-os szucsági FIKE-konferencia eseményeiről ők is szólnak, könyvükben bőven idézve Bélteky Ákos tanulmányából (*i. m.* 132–5). Tőlük tudjuk, hogy a konferencia színhelye a református püspökség által egykor megvásárolt Szigethi-birtokon létesített Diakonissza Intézeti nyaraló és annak kertje volt. A szucsági gyülekezetnek akkor épp nem volt lelkesze: Benedek Márton 1946. április 2-án meghalt, utódja, Péntek Árpád pedig csak az egyházközség hat hónapi kérelmezése nyomán, 1946. november 10-én kapott püspöki kinevezést (uo. 122).

Az 1946-os év a második világháború utáni időszaknak már viszonylag „békés” éve volt. Még nyitottak voltak a békeszerződés Erdély sorsát illető feltételei, s reménységet rejtett magában a jövő, többek között egy demokratikus kibontakozás lehetőségét is. A háború előtt, az első kisebbségi időkben alakított MADOSZ-ból már létrejött a Magyar Népi Szövetség, amely az erdélyi magyarság tömegszervezete kívánt lenni, s amely elődje nyomdokain járva, a Román Kommunista Párttal szövetségben képzelte el az erdélyi magyarság jövőjét. Működött már a Bolyai Tudományegyetem, számos, a bécsi döntés utáni magyar egyetemi időszakból itt maradt neves tanárral; beindult a felsőfokú színész-, zene- és képzőművész képzését vállaló Magyar Művészeti Intézet; önálló Magyar Tankerületi Főigazgatóság szervezte újjá az általános és középiskolai oktatást (magyar tannyelvű iskolákat indítva a moldvai csángó falvakban is). A Kommunista Ifjúsági Szövetség utódjaként létrehozták már a Haladó Ifjak Szövetségét, de 1946 legelején még felvetődhetett a cserkészmozgalom újraszervezésének terve (vidéken, például Székelyudvarhelyen működött is egy ottani cserkészcsapat, a „Haladó Ifjak Szövetségének Regós Csoportja” fedőnév alatt), s újraéledt az épp 1946-ban 20 éves Főiskolás IKE, amely, bár tagja lett az 1946. április 10-én megalakult Bolyai Demokratikus Diákszövetségnek (végrehajtó bizottságában a FIKÉ-t Dobai István képviselte), de még önállóan szervezte meg a szucsági konferenciát. 1946. febr. 18-án; az észak- és a délerdélyi EMGE egyesülését kimondó tisztújító közgyűlésén újra Szász Pált választja elnökévé az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, amelyet egyelőre sikerül megvédeni attól, hogy gazdasági alosztályaként magába olvassza az MNSz, sőt az újjáalakulás után, Szász Pál szervező tehetségének köszönhetően meg is erősödik.

Ez volt az érem egyik oldala.

A másik viszont, hogy az MNSz vezetésének a román baloldali erők iránti elkötelezettsége, s magyarságvédelmi közbenjárásainak gyakori eredménytelensége a román részről megmutatkozó kétkulacos politika miatt meglehetősen széles körű elégedetlenséget szült az erdélyi magyarság körében. A román jobboldal szélsőséges erőit ugyan sikerült megfékezni, megszűntek a nyílt atrocitások, de az Antonescu-diktatúra idején Dél-Erdélyből vagy a közeledő front elől elmenekült „abszontisták”-at sújtó kisajátítási rendelkezések kb. félmillió erdélyi magyart érintettek, s vegyes lakosságú vidékeken mindenütt a magyarok kárára hajtották végre – az RKP és az Ekésfront kiáltványa értelmében „forradalmi úton, azonnal” – a földreformot. Ugyanakkor az 1945. március 6-án szovjet ultimátummal miniszterelnöki székbe ültetett Petru Groza kormánya alatt a magyarság számos sérelme tekintetében csak határozatok, rendeletek születtek, amelyeket a „demokratikus” hatalom valójában nem akart végrehajtani, annak helyi képviselői pedig mindenütt szabotáltak. Mindezzel szemben az MNSz megrekedt a sérelmek regisztrálásának és a panaszok továbbításának, soha komolyan nem vett rendeletek, utasítások kiharcolásának szintjén. „Soha ennyi ígéret

nem hangzott el, mint manapság – írta akkoriban Szabédi László –, de: ez a kisebb hiba. Soha ennyire nem ültek fel ígéreteknek, mint amennyire mi ülünk fel. Mi már annak is felülünk, amit nem is ígérnek...” És arra figyelmeztette az MNSZ vezetőit: „A magyaroknak a románokkal való egyenjogúsága: program s el is hiszem, hogy mi komolyan gondoljuk. Szövetségeseiktől ezt a programot kapják a mi vezetőink és nyújtják a népnek. A nép aztán cserében hadd adja földjét, házát, adóját: ezek viszont valóságos dolgok, melyek a román nép valószínűs gyarapodását szolgálják”³.

A bécsi döntéssel ketté vágott Erdély sorsa akkor még a nem dőlt el teljesen. A román fegyverszüneti egyezményben nyitva hagyott kiskapu fogódzót kínált azoknak, akik a trianoni határok (kisebb vagy nagyobb) revíziójában reménykedtek. De ott volt másfelől az MNSz 1945. november 15-18-i marosvásárhelyi „százas bizottsági” gyűlése után Erdély sorsát illetően kibocsátott, magát a román demokrácia mellett elkötelező politikai nyilatkozat, amely általános közfelháborodást váltott ki az erdélyi magyarság körében. A helyzet megítélésével kapcsolatban ismét Szabédi Lászlót kell idéznünk, aki az előbbi levélben ezt írta: „... kívánjuk, hogy a békeszerződések – függetlenül attól, hogy a trianoni határt tartják meg, vagy hogy új határt húznak –, tartalmazzák az idegen határokon belül eső nemzetiségek teljes nemzeti szabadságának biztosítékait, románokét és magyarokét egyaránt. Ezzel az igénnyel a békeszerződések előtt kell jelentkezni. A nemzetiségi kérdés nemzetközi kérdés, nem lehet egyetlen állam belügye sem. Románia szuverénitását a romániai magyarság csak addig tarthatja tiszteletben, amíg maga is részese ennek a szuverénitásnak”⁴. Tulajdonképpen ezt az igényt foglalja a magyar békeelőkészítő delegációhoz is eljuttatott memorandumba 1946. ápr. 29-én a vezető magyar értelmiségiek egy csoportja (Márton Áron, Vásárhelyi János, Szász Pál, Korparich Ede, Lakatos István), s erről is szól az 1946. jún. 28–30-a között Székelyudvarhelyen megrendezett MNSz-kongresszussal szemben kibontakozó – s véres incidensbe is torkolló – tömeges tiltakozás. Nyilván tendenciózus túlzás van abban az 1946. aug. 21-én kelt terjedelmes Sziguranca-jelentésben, amely „az egész magyarság lakosságra jellemző és különböző formákat öltő ellenállási mozgalom”-ról beszél⁵, de a jelentésben több mint 50 oldalon felsorakoztatott „tények” érzékeltetik az elégedetlenség mértékét. Egyébként abban, az ellenállás céljait szolgáló „propaganda-központok” sorában, a kolozsvári Vasas Sportklub,

³ Szabédi, *Levél Jordáky Lajoshoz*, 1946. máj. 17. In: *A Lázár utcától a Postakert utcáig*. Szabédi László naplófeljegyzései (Diárium), önéletrajzai, válogatott levelezése. Sajtó alá rendezte Bartha Katalin Ágnes, az előszót írta Kántor Lajos. Komp-Press Kiadó. Kolozsvár, 2007. 318.

⁴ Szabédi *i. m.* 319. (Kiemelések tőlem. D. Gy.)

⁵ Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andreea Varga (eds.), *Minorități etnocolturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România. 1945–1955*. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnocolturale. Cluj, 2002. 413–36. (A továbbiakban: Minorități...)

a Kolping Legényegylet, a Szent József Finevelő Intézet, a MórícZ Zsigmond Kollégium, a Magyar Színház mellett ott szerepel a Szász Pál-vezette EMGE központja is⁶.

A szucsági FIKE-konferencián történekről, az előadásokról azok, akik jelen voltak, többféleképpen emlékeznek. Katona Szabó István⁷ az előadók közül csak László Gyula és Szász Pál előadását idézi fel részletesen, de említést tesz arról, hogy szó volt Szabédi László, Karácsony Sándor és Lükő Gábor meghívásáról is; Virág Károly IV. éves teológus, ifjúsági utazótitkár pedig, a konferencia szervezője, Tavasz Sándort is előadóként említi⁸. A résztvevők számát illetően, mint láttuk, Vincze Gábor (forrás megjelölése nélkül) 2–300-at említ, az eseményről tudósító 1946. aug. 9-i Világosság-cikkben és Csákány Béla ugyane számban megjelent vezércikkében⁹ 190–200-as létszám szerepel.

A konferencia programjáról és eseményeiről az MNSz lapjában megjelent tudósítás névtelen szerzője az egyes előadásokhoz fűzött kommentárjaiban a Vincze-kronológiában summásan említett világnézeti konfrontációra is utal. Eszerint július 29-én délelőtt dr. Nagy András teológiai tanár nyitotta meg a konferenciát, utána dr. Imre Lajos tekintette át a huszonöt éves FIKE történetét, majd Benedek István a Bolyai Tudományegyetem tanára tartott előadást hit és erkölcs viszonyáról. Ez utóbbihoz a tudósító hozzáfűzi: „A hozzászólásokban, amelyeknek középpontjában a humanizmus problémája állott, élesen kibontakozott a konferencia állásfoglalása: Az álhumanizmus helyett a néppel, a népért harcoló értelmiségre van szükség.” (Egyébként ez a kiemelt mondat a tudósítás címe is.)

A második napon (aug. 1-én) délelőtt – a Világosság tudósítója szerint – dr. Maksay Albert teológiai professzor *Keresztyén hűség* című előadásában „lenyűgöző erővel beszélt” az Énekek Énekéről, majd Szász Pál, az EMGE elnöke „az erdélyi ipar és mezőgazdaság kérdését boncolgatta. Szavaival – fűzi hozzá a tudósító – élénk vitát és ellentmondást váltott ki, aminek során a fiatal erdélyi haladó értelmiség szavát hallottuk életünk legégetőbb kérdéséről”. Délután dr. Buza László, a Bolyai Tudományegyetem nemzetközi jog professzora előadása következett Erdély helyzetéről a jelenkori Európában.

A harmadik nap (aug. 2.) délelőtt dr. Maksay Albert tartott vitabevezetőt az erdélyi irodalomról, amely után – teszi hozzá a tudósító – „sok szó esett egy

⁶ *Minoritáji...* 431.

⁷ Katona Szabó István, *A nagy remények kora. Erdélyi demokrácia, 1944–1948*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990. = *Tények és tanúk*. I. kötet. 552–7.

⁸ Az akkor már nyugdíjas lelkésszel Szilágyfőkeresztúron, 2002. július 11-én készült interjú magnófelvételének a szucsági FIKE-konferenciára vonatkozó részét unokája, Sipos Dávid bocsátotta rendelkezésemre, köszönet érte.

⁹ Álhumanizmus helyett a néppel harcoló értelmiségre van szükség. Világosság, 1946. aug. 9. 2. lap; Csákány Béla, *Szucság*. Világosság, 1946. aug. 9. 1.

ifjúsági folyóirat szükségességéről is”. Délután pedig Nagy István, a Magyar Művészeti Intézet zenetanára előadása következett a magyar népdalról.

A negyedik napon (aug. 3.) délelőtt ismét dr. Imre Lajos előadása következett, nevelésünk időszerűkérdéseiről, s utána László Gyula professzoré, a Móricz Zsigmond Kollégium vezető tanáraé az erdélyi tudományosság előtt álló lehetőségekről; délután pedig dr. Nagy Géza teológiai professzoré a református egyház jelenlegi helyzetéről és feladatairól.

Végül az ötödik napon (aug. 4.), vasárnap lévén, délelőtt istentiszteleten vett részt a gyülekezettel együtt a konferencia közönsége, délután pedig Tulogy János professzor vezetésével egy Szucság-környéki kirándulás zárta a zavartalan szép időben lefolyt konferenciát. A tudósító azt is megemlíti, hogy minden este tábortűzzel ért véget a program, amelynek keretében az első nap Petőfire emlékeztek, harmadik napon pedig népdal-éneklés volt.

A Világosságban megjelentnél jóval részletezőbb, a programot illetően is, Bélteky Ákos tanulmánya¹⁰, amelyben – igaz, anélkül, hogy az egyes előadások időpontját megadná – sokkal gazdagabb program képe rajzolódik ki. „... a konferencián – írja Bélteky - előadott a református teológia kiváló professzori ’hatosfogata’ (Gönczy Lajos, Imre Lajos, Maksay Albert, Nagy András, Nagy Géza, Tavaszy Sándor), Benedek Marcell irodalomtörténész, Buza László nemzetközi jogász, László Gyula régész, Szabédi László költő, Szász Pál közgazdász, László Dezső és Sárközy Endre lelkészek...” S még teljesebb képet kapunk a konferencián történekről, ha a vitákban felszólalók Bélteky által megadott névsorát is ideiktatjuk: Asztalos Sándor jogász, Csík Lajos biológus, Dezső Loránd csillagász, Fényes Imre fizikus, Gellért Sándor költő, Gyűjtő Sándor, Imreh István, Markos András közgazdászok, Ferenczy Júlia, Fuhrmann Károly, Gy. Szabó Béla, Incze János képzőművészek, Nagy Miklós, Szövérdy Ferenc mezőgazdászok, Juhász István történész, Grépály András, Kállay Ernő, Szabó Péter, Tonk Emil orvosok, Ferencz János, Morvay Pál, Nagy Géza, Sipos Géza tanárok. A hozzászólók közül Bélteky külön kiemeli még Páll Árpádot, Kováts Tibort, Újvári Ferencet, Dobai Istvánt, Gálfy Zoltánt és Nagy Pált, akiknek esetében hozzászólásuk tartalmára is utal¹¹.

Az elhangzott előadások közül ma egyetlen egynek a szövege ismert, a Buza Lászlóé, amelyet az IKE önálló füzetben adott ki¹².

¹⁰ Bélteky Ákos, *IKE-konferenciák Erdélyben a II. világháború után*. Confessio 1995/2. 72–9.

¹¹ Bélteky *i. h.* 77. (Benkő Samu szerint, aki szintén részt vett a szucsági konferencián, Tavaszy Sándor nem tartott előadást, és nem is volt jelen. Ki kell igazítanunk Béltekyt Szabédi Lászlót illetően is, aki – Katona Szabó István szerint (*i. m.* I. 553) – *A szellem szabadsága* címmel vállalt előadást, de szintén nem volt ott Szucságon.

¹² Buza László, *Kelet és nyugat kapujában. Erdély Európában*. Ifjú Erdély Kiadása. [Kolozsvár, 1946.]

A helyszíni tudósítónak egyes előadásokhoz fűzött kommentárjai közül a fentiekben már idéztünk néhányat. A Bélteky-szolgáltatta további részletekre később térünk ki, most vegyük sorba azokat a megjegyzéseket, amelyeket Csákány Béla (a Világosság-cikk szerint egykori FIKÉ-s, a Bolyai Tudományegyetem jogi karának tanára, az MNSz központi irodájának vezetője, 1946 őszétől parlamenti képviselő) fűzött a konferenciának szentelt vezércikkében¹³ néhány előadáshoz. Érdemes lesz a kettőt szembesíteni.

Dr. Nagy Gézának a református egyház jelenlegi helyzetéről és feladatairól tartott előadását csak Csákány Béla reagálásából ismerjük. Tőle tudjuk meg, hogy az előadó „az egyház belső megújítását, szervezeti kereteinek népi elemekkel való felfrissítését és népünk kérdéseinek intézésében való tényleges közreműködést sürgette”, s hozzáteszi: „ezt az álláspontot örömmel üdvözljük”. De megjegyzi azt is, hogy az előadó „... jelen kérdésünk boncolásában a tényekkel ellentmondó kijelentéseket is tett”, s kijelenti: ma „egy ellégiesített, meddő pietizmusba menekülő egyházzal szemben a Lőrinc papoknak, a gályaraboknak a hagyományait [kell követni, mert] a mai körülmények között a haladó demokrácia oldalán gyakorlati keresztyénséggé váló egyház az eszményünk”.

Szintén csak Csákány (és Katona Szabó István) ejt néhány elismerő szót László Gyula előadásáról, amelyben a professzor „az erdélyi tudományosság főfeladataként saját kérdéseink kutatását és feldolgozását jelölte meg”.

Buza László előadásával Csákány kiemelten foglalkozik. Az előadó egyik mondatát idézve, arra figyelmezteti a Világosság olvasóit, hogy „...a sovinizmus, a realitásokkal nem számoló s pusztán az illúziókra építő 'nemzeti érzés' népünkre éppen olyan veszedelmet jelent, mint minden olyan illúzió, amelyhez egyesek a valóság elől menekülnek. Ilyen illúzió többek között erőnk túlértékelése, kérdéseink nemzetközi jelentőségének túlbecsülése”. Politikai pozícióját tekintve, érthető az MNSz programját tömören összefoglaló konklúziója is: „Mindezekkel le kell számolnunk, s a valóság talaján állva, sorskérdéseinket a népi demokrácia kiteljesedéséért vívott harcban, a román néppel való együttműködésben tudjuk csak megoldani.”

A valóságban azonban Buza László többet – és részben mást is – mondott. Előljáróban megpróbálta eloszlatni azt a hiedelmet (amely szerinte a felkérésben megfogalmazást nyert címben is kifejezésre jutott), hogy az erdélyi kérdést Kelet és Nyugat szembeállításából kiindulva kellene vizsgálni. Rámutatott arra, hogy „Kelet és Nyugat” az akkori világpolitikai viszonyok között mennyire ingatag fogalmak, s hogy e helyett „a kommunizmus és a kapitalizmus ellentété”-ről kellene inkább beszélnünk, ami azonban „gyökereiben nem a keleti lélek terméke”, különben is „egy-egy keleti államokban kevésbé van gyökere, mint nyugaton”. Hogy a két rendszer között hol van az a bizonyos „kapu”, az szerinte

¹³ Csákány Béla, *Szucság*. Világosság, 1946. aug. 9. 1.

még nem dőlt el. S nem dőlt el az a döntő fontosságú kérdés sem, hogy „a legyőzött Németország” innen lesz-e ezen a kapun (vagy falon), vagy túl”. „A menetrendet – figyelmeztetett – mások állítják össze s nekünk ehhez kell alkalmazkodnunk.” Ebben a vonatkozásban utalt „a sovinizmus”, „a realitásokkal nem számoló s tisztán az illúziók által vezetett nemzeti érzés” veszélyére, hangsúlyozva: „Vizsgálunk kell, hogy a nemzetközi életben milyen erők érvényesülnek, s melyek azok az erők, amelyek közelebb vihetnek minket a magyar célkitűzések felé”¹⁴. Rámutat két olyan „vezető elvre”, amelynek érvényesülésében ő maga is hitt – a nem sokára elkövetkező békeszerződések eseményeinek ismeretében, ma már tudjuk, koránt sem illúziók nélkül: „Két olyan eszme van – mondotta –, amely a küszöbön álló nemzetközi jogalkotásnak általánosan elfogadott vezető elve: az alapvető emberi jogok biztosítása és a tartós béke megteremtése. Mindkét elv az igazságosságot szolgálja, s mint ilyen, hatalmas erő a magyarság kérdésének igazságos megoldására is.”

A nemzetközi jogi normák mellett azonban – amelyeket, amint láttuk, Szabédi László is kiemelt idézett levelében – Buza László fontosnak tartotta hangsúlyozni az erdélyi kérdés rendezésének erkölcsi oldalát is. A román–magyar viszony múltját illetően elítélte azt a magatartást, amelynek képviselői „mindig csak követeltek, de önszántukból soha sem adtak”, szavá tette, hogy „bel- és külpolitikában egyaránt az emberek mennyire nem tartják magukra nézve kötelezőnek az etika szabályait”, hogy „egész életünk hazugságra épült fel, s szörnyű bizalmatlanság mételyezte meg az emberek és nemzetek egymás közötti életét”. Mindezek tudatában „keresztényen vallásunk erkölcsi elveinek” megvalósítását sürgette „nem csak a másokkal való magánérintkezésben, hanem a politikai kérdések rendezésénél is”. Végül kijelentette: „A magyarságnak az a kötelessége, hogy a legteljesebb erkölcsi komolysággal követelje meg mindenkítől és minden vonatkozásban az igazságot és a becsületességet”¹⁵. Ez volt az elvi alap, amelyen állva Buza László már korábban, 1945 decemberében csatlakozott ahhoz a csoporthoz, amely vállalta egy, az ENSZ-hez felterjesztendő memorandum elkészítését az erdélyi kérdésben, amely memorandum aláírói kijelentették: szükségesnek tartják, hogy „az erdélyi magyarság a béketárgyalásokon Erdély kérdésében meghallgatást találjon” és hogy „az erdélyi magyarságot kielégítő területi rendezés jöjjön létre”¹⁶.

Bélteky Ákos tanulmányában Buza László előadásának egészen más részleteivel is találkozunk¹⁷. Miután szólt Erdély helyéről a második világháború

¹⁴ Buza *i. m.* 4–5. (Kiemelés tőlem. D. Gy.)

¹⁵ Buza *i. m.* 8. (Kiemelés tőlem. D. Gy.)

¹⁶ Idézi Vincze, *Kronológia*. 44.

¹⁷ Bélteky *i. m.* 76–7. Az itt következő, részben idézett, részben parafrázált Buza-szöveg az előadás nyomtatott változatában nem található meg. Bélteky egy utalásából arra következtethetünk, hogy tanulmányához a konferencián Hirsch Éva teológus lány által készített gyorsírást

utáni világban, kitér arra a megbélyegzésre, amellyel a magyarságot a győztes nagyhatalmak minősítették. „Másik oldalról – emlékezik vissza Bélteky Búza László előadására – szokás most ’bűnös nemzetnek’ minősíteni népünket, holott a jog csak egyéni bűnösséget ismer, kollektívet nem. A győztes hatalmakat nem a magyarság bűnös vagy ártatlan volta, hanem egyedül államuk érdeke irányította. Lengyelország és Bolgárország osztozik a mi sorsunkban, mert a fő hatalmi övezethatárok a háború következtében eltolódtak. A háborúnak részünkről való elvesztését „felszabadulásnak” titulálni nemcsak gyermekes, de káros is, mert kötelezettségeink súlyosságán nem változtat, viszont logikai érveinktől fosztjuk meg vele magunkat. Abban reménykedni, hogy a nemzetközi jog igazságot fog szolgáltatni valakinek a hatalmi kényszerrel szemben, naivitás, hiszen a jog mögött a hatalom kényszere áll. A jogot garantáló kényszerhatalom felett csak egyetlen befolyásoló tényező létezik, a jog értékmérője, az erkölcs, az embernek a helyesről alkotott meggyőződése. Ez pedig a mai emberiség esetében a keresztyénség vallási tanításain alapszik... Mi, akiket nem terhel a mások feletti uralom felelőssége, hirdessük a testvériség primátusát”. Végül kitér az egész hallgatóság számára égető, napirenden lévő kérdésre: „Hogy kié legyen Erdély az egymást gyűlölő embercsoportok közül? – annak eldöntése nem rajtunk áll. De élhetünk azért, munkálkodhatunk azért, hogy az Isten törvénye szerinti Szeretet, Béke és Méltányosság elkötelezettjeié legyen. Tehát ’Erdély legyen Isten országa’”¹⁸.

A Romániával való béke megkötésére irányuló előkészítő értekezlet munkálatai ekkor, a szucsági konferencia időpontjában már folytak, s épp augusztus 2-án, Búza László előadása elhangzásának másnapján jelent meg a Világosságban a békeszerződésnek – a Búza által megfogalmazott elveket semmibe vevő – tervezete. Az 1947 februárjában aláírásra kerülő végleges békeszerződést diktáló nagyhatalmaknak pedig kisebb gondjuk is nagyobb annál, mint hogy legalább alkalmat adjanak az erdélyi magyarság meghallgatására.

Csákány Béla, mint láttuk, fontosnak tartotta az MNSz „reálpolitikai” értelmezésében, részletesen foglalkozni Búza László előadásával. Nem reagált

feljegyzéseket használta. Ugyanakkor megemlíti azt is, hogy a konferencia után „a kommunisták és a kollaboránsok” ellenségesen kezelték a FIKÉ-t, s ennek jelét látja abban, hogy „egy Ifjú Erdély próbaszámában is hiába kísérelték meg a konferenciának legalább az ismertetését [a konferenciának], azt [a szöveget] annyira átjavította a »jóindulatú« cenzúra, hogy rá sem lehetett ismerni” (i. m. 77). Az említett próbaszámnak könyvtárainkban nincs nyoma, ha csak nem azonos az Erdélyi Ref. Egyházkerület Ifjú Erdély Iratterjesztése és a Főiskolás IKE körlevele címet viselő, 16 oldalas füzet, amelyet – Tóth Kálmán és Gábor Dénes bibliográfiája (*Romániai magyar könyvkiadás. 1944–1949*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1992. 44.) szerint – Gálfy Zoltán állított össze. Bélteky közlését – ami a szövegeltéréseket illeti – ez esetben Búza előadására is érvényesnek tekinthetjük, bár a végső szót csak az általa használt (?) gyorsírási szöveg ismeretében mondhatjuk ki.

¹⁸ Bélteky i. h. 77. Kiemelés az eredetiben.

azonban a nyilvánosság előtt egy másik, nagy fontosságú előadásra (noha a konferencián – a Világosságban megjelent beszámoló szerint - ahhoz is hozzászólt), a Szász Páléra, amelynek szövege ugyan nem maradt fenn, de amelynek tartalmáról némi képet ad Bélteky Ákos, és az 1944 őszét követő időszak eseményeit részletekbe menően felidéző Katona Szabó István¹⁹.

Előbb Béltekyt idézzük, ő ugyanis – úgy tűnik – hitelesebb forrás, mint az eseményeket negyven év távolából visszaidéző Katona Szabó István.

„Legvitatottabb – olvassuk Béltekynél – Szász Pál előadása volt az egymással ismét versengő gazdasági rendszerekről: a liberalizmus híve lévén, a szabadverseny elengedhetetlen voltát hangsúlyozta, óva intett a szocializmusnak mind a náci, mind a kommunista változataitól, de nem bízott a harmadik út eredményességében sem.” Ezt követően a vita egyes mozzanatait eleveníti fel: „Mi a legutóbbi [t. i. a harmadik út] oldalán nevelődtünk és ellenérzéssel hallgattuk 'a vén kapitalistát'. Diákok próbálkoztak a harmadik út védelmével, persze gyenge eredménnyel. Nagy Miklós, kiváló mezőgazda, remek okfejtéssel bizonyította, hogy az iparban nem tudja, de a mezőgazdaságban, annak specifikus korlátai miatt, melyeket sem a tőke, sem a tulajdonjog át nem léphet, a szabadverseny egyenlő a harmadik úttal. Páll Árpád Móricz-kollégista diák (több társa biztatásával) a kommunizmus álláspontjának kifejtésére vállalkozott, az akkor egészen friss frazeológia merész használatával. A hallgatóságban olyan visszatetszést keltett az őszinte, köztiszteletben álló előadó útszéli hangon való sértegetése, hogy még azok is szembefordultak a kommunizmussal, akik addig rokonszenvvel kezelték”²⁰.

És most lássuk Katona Szabó Istvánt: ő így idézi fel a „vitát kiváltott” előadást és az akörüli eseményeket: Az EMGE elnöke – írja – „Meg tudta ragadni hallgatóságát okos, szakavatott, hozzáértő okfejtésével. Azt fejtegette ugyanis, hogy az erdélyi agrárviszonyok, termőföld, talajviszonyok kimondottan a belterjes kisüzemű mezőgazdaságnak kedveznek, a kisgazdaságokat kell tehát olyan magas szintre emelni, mint Dániában, Hollandiában, Svájcban történt, és a kistulajdonformához kell igazítani a szövetkezeteket is, melyeknek főként árubegyűjtő, értékesítő szerepük kell hogy legyen”²¹. Az ő hozzászólásával, amelyet visszaemlékezésében részletez is, most nem foglalkozunk, ehelyett hasznosabb, ha Benkő Samu egy tanulmányára alapozva²², megpróbáljuk körülrajzolni Szász Pál gazdasági koncepcióját.

¹⁹ Katona Szabó István *i. m.* I. 552–7.

²⁰ Bélteky *i. h.* 75–6.

²¹ Katona Szabó István *i. m.* I. 554.

²² Benkő Samu, *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület nagy korszaka és Szász Pál szervező talentuma*. In: *Szabó István emlékkönyv*. Debrecen, 1998; Benkő Samu, *Alkalmak és szavak*. Polis Könyvkiadó. Kolozsvár, 2002. 134–51, 393–5.

Szász Pál – némi megszakítással – 1936 óta állt az EMGE élén, s kiemelkedő szerepe volt annak felfejlesztésében, az erdélyi magyar gazdatársadalom és a gazdaszervezet megerősítésében. Mint gáldtői birtokos, maga is nagy tapasztalatokkal rendelkezett a modern mezőgazdálkodás terén, de az EMGE elnökeként nem a nagybirtok, hanem a kisgazdaságok megerősítését, gazdálkodásuk modern alapokra fektetését tartotta igazán fontosnak. Amikor az EMGE élére került, még 1000-et sem érte el az egyesület tagjainak a száma, ez a szám azonban 1940-re 26 000 fölé – a gazdakörök száma pedig 217-ről 563-ra emelkedett. De nem csak az erdélyi mezőgazdálkodás gazdasági oldalával kapcsolatos kérdéseket látta tisztán, hangsúlyt helyezve a korszerű gazdálkodás anyagi és műszaki hátterének (gépek, minőségi vetőmagok, vegyi segédanyagok beszerzése) biztosítására, azt is tudta, hogy az új életlehetőségekhez, szakszerű gazdatanfolyamokon keresztül, az öntudat, a műveltség és a tudás fejlesztésére, a falun letelepedett értelmiség támogatását biztosító szellem kialakítására, a szórvány és tömb együttműködésének fontosságára is szükség van.

Mindezeket tudva, világos, hogy első számú ellenségét látta benne az a rendszer, amely a mezőgazdaság kolhozosítását készült ráerőszakolni a szovjet befolyási övezetbe került országok parasztságára. És hogy ez a minősítés a hatalom részéről a gyakorlatban mit jelentett, arra csak három, személyéhez kapcsolódó mozzanatot idéznék fel. Az egyik az az RKP központi vezetése és az MNSZ hangadói között nem sokkal a szucsági konferencia előtt, 1946. május 17-én Gh. Gheorghiu-Dej elnökletével lezajlott találkozó, amelyen Kurkó Gyárfás jellemezte Szász Pált. Igaz, ezen az ülésen Kurkó megpróbált viszonylag pozitív képet rajzolni róla: kiemelte, hogy amikor 1936-ban Szász Pál az EMGE élére került, az haladást jelentett az addigi „magyarpárti klikkhez” viszonyítva, s ugyancsak pozitív szerepe volt az Antonescu-rendszer idején, 1946-ban pedig az ő EMGE-elnökké választásával vallott kudarcot az a kísérlet, hogy az EMGE-re támaszkodva egy erdélyi „Független Kisgazdapárt”-ot lehessen létrehozni. De tájékoztatásának más elemei: hogy elnökként, mint nagy hatású személyiségnek, sikerült egy 40 000 tagot számláló erős szervezetet létrehozni, amelyet mélyen gyökereztetett be az erdélyi paraszti hagyományba, és hogy jelenleg, angol-barát politikai orientációja révén, közelebb áll a Maniu Nemzeti Parasztpártjához, épp ellenkező megvilágításba helyezték az EMGE elnökét a kizárólagos hatalomra törő kommunista pártvezér szemében²³.

A másik, hogy épp a szucsági konferencia második napján jelent meg Kovács Györgynek egy cikke²⁴, amelyben szinte név szerint – minden esetre az azonosításhoz szükséges pontos jellemzéssel – „leplezi le” azokat a volt

²³ *Ședința cu tovarășii de la U. P. M. din 17. mai 1946. [A magyar elvtársakkal tartott gyűlés. 1946. máj. 17.] Jegyzőkönyv az RKP KB Kancelláriájának irattárában. Közli: Minoritáji... 267–87.*

²⁴ Kovács György, *A titokzatos hadoszlop*. Világosság, 1946. aug. 1.

csendőröket, birtokosokat, Imrédy- és Szálasi-párthíveket, akik, mint írja: „Tüzet, pusztulást készítenek elő... az erdélyi magyarság számára, nyilvánvaló tehát, hogy az erdélyi magyarság nem elégszik meg azzal, hogy megtagadja a közösséget velük, hanem visszaveri a támadást és megsemmisíti a magyar nép ellenségeit, szabadságharcának hátbatámadóit.” (Különben ugyancsak az aug. 1-i számban jelenik meg egy másik cikk a kolozsvári néptörvényszék munkájáról, amelyből kiderül, hogy eddig összesen 533 személy esetében hoztak ítéletet, s a 33 román, 445 magyar, 20 német és 4 zsidó vádlott közül 105-öt ítélték halálra, 146-ot életfogytiglani fegyházra.)

Végül a harmadik – és az előbbinél sokkal egyértelműbb – a dús fantáziájú Sziguranca 1946. aug. 21-én kelt, s előbb már idézett jelentése²⁵, amelyben Szász Pálról a következők olvashatók: „A romániai Magyar Népközösség alelnöke volt, ennek a fasiszta típusú szervezetnek a felszámolásáig, jeleneleg a múltbeli irredenta tevékenységéről ismert EMGE elnöke, amely ma be van illeszkedve a Magyar Népi Szövetségbe annak mezőgazdasági tagozataként. Az EMGE fiókjain keresztül élénk szervezeti és informatív tevékenységet folytat a Magyar Ellenállási Mozgalom javára”²⁶.

Ami pedig Gheorghiu-Dejt illeti, ő nem csak Kurkót hallgatta végig, hanem hamarosan a Sziguranca jelentését is megkapta, minek következtében Szász Pál sorsa meg volt pecsételve. Egyike lett a Márton Áron-perben bíróság elé állított vádlottaknak, de már azt megelőzően, 1947 elejétől, célpontja annak a „tisztogatás”-nak, amelyet Vasile Luca jeladására²⁷ a Magyar Népi Szövetség végzett el a magyarság soraiban (s amelynek különben – a Márton Áron-perben szintén elítélt – Kurkó is áldozata lett). A Luca-cikkben már Szász Pálra is egyértelmű utalás történik: „Nem a népi erők demokratikus megerősítéséért küzd az – írja Luca –, aki a magyarság soraiban csak általában beszél a rekcio elleni harc szükségességéről, de nem talál egyetlen megszemélyesíthető ellenséget sem a magyar közéletben, a szövetkezetek, az EMGE, EKE vagy a Dalosszövetség vezető köreiből: aki nem látja a lélekmérgező ügynökök aknamunkáját.”

A szucsági konferencián elhangzott előadások közül a harmadik, amelyre részletesebben ki kell térnünk, az erdélyi irodalomról hangzott el. Erről az előadásról és főképp a vitáról ismét ellentmondó információkat kapunk a rendelkezésünkre álló forrásokból. A Világosságban közölt program előadóként Maksay Albertet említi, akinek vitabevezetőjével kapcsolatban Csákány Bélának is van kritikai megjegyzése: ő cikkében azokra utal, akik „... a mai erdélyi irodalom problémájának megoldását nem a valósággal szoros kapcsolatban, hanem más utakon keresték”. Maksayt említi vitabevezetőként Katona Szabó István is, aki szerint a professzor, egyébként a Helikon íróközösség alapító tagja

²⁵ *Minoritáji...* 413–36.

²⁶ *Minoritáji...* 428.

²⁷ Luka László, *A romániai magyarság útja*. Igazság, 1947. máj. 22.

Szabédi László helyett „ugrott be”, hogy bevezesse a mai erdélyi irodalom témáját. Bélteky Ákos ezzel szemben azt írja, hogy ennek a témának az előadója Benedek Marcell volt, akinek előadása „egyszerűen tökéletes volt”. Bélteky segít pontosítani az előadásnak azt a fordulatát, amely a tanulmányunk címében is kiemelt véleményt kiváltotta: „... a végén [Benedek Marcell] említette, hogy nemrégiben megindult az Utunk, a Romániai Magyar Írószövetség lapja”. „Hozzászólásában – folytatódik az előadással kapcsolatos közlése – Dobai István kifejtette, hogy ’az Utunk nem a mi utunk’, mert szerkesztői a kommunista hatalom szolgálatára vállalkoztak minden ’keresztény emberi, erdélyi, magyar, népi és minden szent érték ellen’, és különben sincs közöttük első rangú író”²⁸.

Hogy ez a kijelentés mennyiben állta meg a helyét, arra talán érdemes egy kicsit részletesebben kitérnünk, felidézve az 1944 őszi háborús események után Erdélyben újraindult magyar irodalom néhány mozzanatát.

A háború véget érte után, az 1946-os év az erdélyi irodalmi élet szempontjából is egyfajta konzolidáció évének tekinthető: még 1945 áprilisában megalakult a Romániai Magyar Írók Szövetsége, s létrejött a Józsa Béla Athenaeum kiadó, de az irodalmi élet csak nehezen tért magához. Az első igazi „békeév” irodalmi termésében még jószerével a háború előtti művek újrakiadása vagy kötetbe foglalása dominál (Asztalos István: *A szakáll* c. novelláskötete, Horváth István *Nehéz szántás* és Szentimrei Jenő: *Nyersmérleg* c. verskötetei, Nagy István drámája, az *Özönvíz előtt*, Szabédi László román népköltészetből készült fordításkötete, *Zöld levél* címmel, Ernst Tollertól a *Fecskék könyve*, Dsida Jenő fordításában, a Móricz Zsigmond-szerkesztette Magvető bővített kiadása, a „Műkedvelők Színháza” öt, és a „Műkedvelők Színpada” két füzet), az 1946-os évben azonban a kiadó már joggal büszkélkedhet a júniusban megrendezett Kolozsvári Könyvnapokon is a közönség figyelmébe ajánlott új kiadványaival, amelyek között ott van a háborút megjárt Asztalos István könyve, az *Író a hadak útján*, Jékely Zoltán kötete, *A halászok és a halál*, Bánffy Miklós kisregénye, a *Bűvös éjszaka*, Méliusz Józsefnek az 1943-as délerdélyi kisebbségi időket felidéző könyve, a *Sors és jelkép*, s újrakiadásban Kós Károly *Budai Nagy Antal*-drámája²⁹.

Mindezeknél közvetlenebb lecsapódása volt azonban a szucsági konferencia előtt nem sokkal megindult Utunknak, amelynek akkor már a harmadik (júl. 20-i) száma is az olvasók kezében volt, s amely – negatív értelemben – a konferencia irodalmi délutánján a vita egyik célpontjává vált.

A lap későbbi értékelői szerint az 1946-os Utunk szellemiségében még folytatója volt a harmincas évek második felében már népfrontossá vált Korunknak, s ennek kifejezéseként értékelhető az a nyitottság, amelynek eredmé-

²⁸ Bélteky *i. h.* 76.

²⁹ A könyvnap eseményeiről részletesen lásd az *Erdélyi magyar könyvnapok a háború után, a politika árnyékában*. c. összeállítást. Helikon, 2011/12.

nye volt az, hogy a lap első évfolyamában nem csak a régi baloldal képviselővel találkozhattak az olvasók, hanem a helikonistákkal is. De ez utóbbiak esetében többről van szó, mint csak a jelenlétről: az Utunk első számában Megkérdeztük íróinkat: Mít tartanak irodalmunk legfontosabb kérdésének? címmel (a további számokban is folytatódó) írói program-sorozatot olvashattak a kortársak, amelyre szintén a nyitottság, a sokszínűség a jellemző. Az egyik pólust tehát a lapban Gaál Gábor képviseli, aki vezércikkében kijelenti: „A történelem szabadító ténye a művelődés új életformáit és élettartalmait: a népi demokrácia életformáit és élettartalmait tette időszerűvé... Művelődésünk egésze újjászervezésre, a régi romok és lomok kitakarítására vár. A népi demokrácia e formáinak építése sok helyt már folyik, parasztok és munkások állják – csak a mi munkánk maradna el³⁰? Az említett körkérdésre adott válaszokban viszont a megelőző időszak elismert erdélyi íróinak tollából ilyeneket olvashattak a kortársak: „Nehéz művésznak programot adni. Költő, író, festő vagy szobrász csak akkor érdemli meg ezt a nevet, ha saját lelkét vetíti ki műveiben.” (Bánffy Miklós); „Mai erdélyi irodalmunknak, illetve íróinknak nem lehet más problémája, mint a gondviseléstől reájuk háramló rendeltetést hűségesen teljesíteni, megalkuvás nélkül, semmiféle emberi parancsot el nem fogadva.” (Kós Károly); „Hiszek abban, hogy a teljes szellemi szabadság mindig a legmagasabb rendű erkölcsiséget emeli és tartja felszínen. Előfeltétele azonban széles és művelt olvasóréteg.” (Kemény János). Méliusz József pedig, ugyancsak az első számban A régi Márai-vita és a „Napló” (Egykori disputát folytatunk) című cikkében így ír: „...Márai még nem lett sem ‚proletár’, sem ‚népi író’. Nem, sőt még inkább polgár, de a szó nemesebb, történelmi értelmében... Nem követeljük tehát Máraitól, hogy legyen a ‚tömegek írója’. Márai az értelmiség írója, a megsebzett emberi lélek szakadásainak, a belső emberi dolgok [!] intellektuális vizsgálója. Ez a meghatározottság pedig nem csekélyebb szerep, mint a tömegek írójának lenni.”

Az 1946-ra már bizonyíthatóan magához tért erdélyi magyar irodalom termésére gondolva, s azt a néhány Utunk-számot fellapozva, amelyek a szucsági konferencia napjaiban a résztvevők kezében lehettek (június 22-én jelent meg az első, július 6-án a második, július 20-án a harmadik és épp a Maksay-bevezette vita napján, augusztus 3-án a negyedik szám), kissé különösen hangzik Dobai István fentebb már idézett summás ítélete.

Az igazsághoz egyébként az is hozzátartozik, hogy egyes kortársak későbbi megítélése szerint csupán ez a néhány hónap volt az az időszak, amikor „Gaál Gábor szíve szerint csinálta így a lapot, s éppen ez volt szíve s legjobb

³⁰ Gaál Gábor, *A történelem szabadító ténye*. Újraközölve: Gaál Gábor, *Válogatott írások. 1946–1952*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1971. 9. (Kiemelések tőlem. D. Gy.)

meggyőződése szerint való”³¹. Csakhogy ez az időszak valóban nagyon rövid volt. Arra pedig nem hagyott időt a történelem, hogy e néhány hónap alatt megjelent lapszámokban körvonalazódó nyitottság szelleme kibontakozhasson. Hogy pedig a szucsági vitadélutánból végül a negatív vélemény emléke bizonyult maradandónak, abban a folytatásnak, a proletkultossá szűkült Utunknak, a tüzzel-vassal, osztályharcos vehemenciával uralomra juttatott szocreálnak kétségtelenül szerepe volt.

A szucsági irodalmi vita háttéréhez azonban még tudnunk kell valamit: Szucságon szép számmal voltak jelen Móricz-kollégisták is, akiknek bentlakása abban az időben a Református Teológia épületében volt, s a bentlakási körülmények között napi (és vita-) kapcsolatban voltak a teológus ifjúsággal. Viszonyukra, s szucsági szereplésükre így emlékszik vissza Virág Károly, aki akkor ifjúsági utazótitkár volt, s mint ilyen, a szucsági konferencia megszervezője: „A Móricz Kollégiumból kikerült, illetve oda bekerült emberek, akik ott laktak a teológián, egész végig ellenzékiek voltak. Mindig belekötöttek abba, amit mondatk az előadók. Vagy ők okosabbak voltak, vagy többet tudtak, [de] képvisették az új filozófiát, a marxi filozófiát. Na, éppen azért eleven volt a konferencia...”³² Virág Károly úgy emlékszik, hogy a FIKE akkori aktív magjához tartozott Sipos János teológus, az egyetemi hallgatók közül pedig Komáromy József matematika-szakos és Dobai István joghallgató is – a névsorhoz hozzá tehetjük az IKE Iratterjesztésének akkori vezetőjét, s a Búza-előadás kiadóját, Gálfy Zoltánt is.

Ennek a vitanapnak különben volt még egy érdekes mozzanata: a konferencia résztvevői (Nagy Pál kezdeményezésére – tudjuk meg Bélteky Ákostól³³) levelet intéztek a háború vége felé, 1944 koraőszen Budapestre távozott Tamási Áronhoz, amelyben kérték, térjen haza és kapcsolódjék be tevőlegesen az erdélyi irodalmi életbe. Ennek a levélnek is volt aktuálpolitikai vonatkozása, nem csak azért, mert Tamási az 1938-as Vásárhelyi Találkozó kezdeményezőjeként és elnökeként már bebizonyította, hogy kész és képes meghatározó szerepet vállalni az erdélyi magyarság kritikus szellemi eligazításában, hanem azért is, mert közismert volt ellentéte Nagy Istvánnal, aki akkor már itthon a türelmetlenül balos irodalomszemlélet és gyakorlat fő képviselőjének számított.

Tamási Áron nem tért haza. Igaz, Magyarországon is kiszorították egy időre az irodalmi életből, s csak a Sztálin halálát követő „olvadás” tette lehetővé visszatérését, s kapott 1953-ban Kossuth-díjat.

³¹ Tordai Zádor, *Egy év Gaál Gábor-i Korunk*. In: *Szerkesztette Gaál Gábor*. Magvető. Budapest, 1976. 187.

³² Az idézet a Virág Károllyal készült interjúból való.

³³ Bélteky *i. h.* 76.

Mindent összevetve, figyelemre méltó – és a népi írók erdélyi utóhatását illetően további kutatásokra ösztönző – Bélteky Ákosnak a szucsági FIKE-konferenciával kapcsolatos általános értékelése. Ez ugyanis szerinte: „... mint később bebizonyosodott, rendkívül nagy jelentőségű, több évtizedre kiterjedő hatású eseménye volt az erdélyi magyar művelődési életnek. Azok a kérdések, amelyek az 1943-as szárszói konferencián fogalmazódtak meg, amelyeket a XX. század első négy évtizede tett fel, és amelyekre a II. világháború olyan kétségbeejtő választ adott, Szucságon reményteljes, távlati célra mutató, konstruktív erkölcsi feleletet kaptak a pozitív történelmi és népi értékeknek az Ige világosságába helyezésével... Karácsony Sándor, Németh László, Kodolányi János – akiket az ifjúság hallani szeretett volna – nem tudtak eljönni, pedig részvételük talán a magyarság egészére kiterjeszthette volna a Szucságon megtörténi népi mozgalmi 'zárszámadás' hatását.”³⁴

DÁVID GYULA

NOTE ASUPRA CONFERINȚEI ASOCIAȚIEI TINERETULUI UNIVERSITAR
CREȘTIN – SUCEAG 1946

(Rezumat)

Între 31 iulie – 2 august 1946, în comuna Suceagu de lângă Cluj a fost organizată conferința asociației Tineretului Universitar Creștin. Printre cei care au ținut prelegeri îi găsim pe profesorii Colegiului reformat din Cluj: Lajos Gönczi, Lajos Imre, Albert Maksai, András Nagy, Géza Nagy, deasemenea, pe istoricul literar Marcell Benedek, pe juristul László Buza, specialist în dreptul internațional, pe arheologul Gyula László, pe economistul Pál Szász și alții. Vorbitorii au analizat perspectivele și căile maghiarilor din România, rolul literaturii în cele de urmează.

Bazându-se pe documente din epocă, autorul studiului pune în lumină, în perspectiva celor aproape 60 de ani petrecuți de atunci, problemele dezbătute la Congres, care, după părerea sa, a marcat un eveniment de o deosebită importanță în viața culturală maghiară din Transilvania, efectuînd o importantă influență de peste mai multe decenii.

³⁴ Bélteky *i. h.* 75.

MUTATVÁNY
A MOLDVAI MAGYAR NYELV SZÓTÁRÁBÓL

I.

A szótár tervéről, szerkesztésének elkezdéséről, az ezzel kapcsolatos gyakorlati és elvi problémákról 2004-ben számoltam be (további publikációim a szótár anyagából: 2006, 2007, 2010, 2012). Akkor még népes munkaközösség közvetlen munkájára, közreműködésére számítottam, a kezdeti időszakban ennek biztató jelei voltak. Az első éveket követően azonban a kör szűkült. Ennek külső és belső okait utólag lehet inkább látni: a lehetséges munkatársak közül senki nem tudta hosszú távon, főmunkaként a szerkesztéshez kötni magát, mindenkinek megvolt a maga témája, a fiatalok számára a személyes ambíciók és a bizonyítás ismert kényszere. A főmunkatársi státust egyébként a folyamatosan elnyert pályázati támogatások szerény kerete sem tette, nem teszi lehetővé. Nem maradtam ugyan egészen magamra, de a szerkesztés oroszlánrészét végül nekem kellett és kell elvégezni, miközben a naponta kezembe kerülő nyelvi anyagon tapasztalhatom, mennyire gazdag és mennyire problematikus, heterogén a moldvai magyar nyelv lexikális állománya. Emiatt folyamatosan kompromisszumokra kényszerülök. Olyan tekintetben is, hogy – veszélyeztetve a szótár szaktudományi forrásértékét – használhatóvá, hasznossá tegyem a szakma, sőt az érdeklődők szélesebb körének. Be kellett viszont látnom: ha nem számolok a realitásokkal, akkor számomra is – mind egy évszázada több elődöm számára – terv marad a szótár, vagy az utánam következő nemzedék(ek)re testálom a folytatását, mint ahogy ez Szabó T. Attila Szótörténeti Tárával történt. Jelenleg a két utolsó betű szócikkeinek szerkesztését végzem, közben felerészben elkészültem a román értelmezésekkel, és halad elő az angol nyelvű értelmezések beszerkesztése is (ez utóbbit Németh Boglárka végzi Simoncsics Péter ellenőrzésével). Párhuzamosan készül az eligazodáshoz feltétlenül szükséges belső utalások rendszere (fonetikai változatok, összetételek, szerkezetek, kifejezések szerint, ebben P. Dombi Erzsébet van segítségemre).

A korábbi kezdetek, nekibuzdulások és részleges eredmények ismertek. Y. Wichmann 1906–7 telén Szabófalván gyűjtött szótári anyagot, hagyatékából ezt és a jellegében ettől teljesen eltérő hétfalusi anyagot jelentette aztán meg 1936-ban Csűry Bálint és A. Kannisto 1936-ban (CsángSz.). Csűry Bálint az általa 1928–31 között Bogdánfalván végzett gyűjtés anyagából elkezdte a déli csángó

szótár szerkesztését. 1941-ben bekövetkezett korai halála miatt a munka abbamaradt. Szó volt arról, hogy – mivel egy alkalommal kísérője is volt Csűrnyek a moldvai terepmunkán – Szabó T. Attila kap megbízást a munka folytatására. Erre azonban nem került sor, Csűrny könyvére és kéziratok hagyatéka pedig 1944 őszén megsemmisült (Szabó T. 1959/1981: 604). 1959-ben közölt tanulmányában Szabó T. Attila újra feleleveníti a szótár tervét, akkor már a tanszéki terepmunka ún. orvanyagából, illetve a gyűjtés egészéből látja ezt megvalósíthatónak egységes egész vagy a tájegységi tagolódáshoz igazodó több nyelvjárási szótár formájában (1959/1981: 512). Erre már nem kerülhetett sor, mivel az ő erejét a továbbiakban teljesen lekötötte az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* szerkesztése. Szintén ebből az anyagból Márton Gyula szótárrá szerkesztette, és meg is jelentette a moldvai magyar nyelvjárás román kontaktuselemeit (Csrk.), közvetlenül 1976-ban bekövetkezett halála előtt pedig írni kezdte a tájnyelvi szótár első szócikkeit. Az előzmények előtt tehát – a nyelvföldrajzi terepmunka előtt – a feltételezett részegységek különálló szótárait tűzték ki célul, ezt követően az atlasz anyaga és az orvanyag szótárrá szerkesztése jelentette a kihívást.

Tulajdonképpen számomra is ez a tanszéki archív-anyag jelenti az alapot, utalásként pedig maga a CsángNyA., amely egyéb korábbi forráskiadvánnyal együtt felment az alól, hogy abszolút fonetikai pontosságra törekedjem, hogy minden adatot lokalizáljak, hogy teljes igei vagy névszói paradigma-sorokat vegyek fel a szótár szócikkeibe. Az alól is, hogy a CsángSz. vagy a Csrk. teljes anyagát beépítsem ebbe a szótárba. Maga a nyelvföldrajzi anyag a bizonyítéka annak, hogy a moldvai régióban elsősorban nem a belső földrajzi tagolódás a releváns, hanem a típus: az archaikusabb mezőségi és a székelyes típus (Juhász: 2001). Ebből a megfontolásból az „északi” és „déli” megjelölésről teljesen lemondtam, az *szc*s és a *mezcs* a kétféle típusra utal, amelyek területileg keveredhetnek, néha településen belül is egymásra tevődhetnek. Noha a hagyományos nyelvváltozat szókincsének bemutatása a cél, a feldolgozásban nem szorítkoztam csak a tájnyelvi elemekre, az ún. tájszavakra. A gyakran vitatott státusú nyelvváltozat szókincsbeli elkülönültségének bemutatásához hasonló fontosságú a többi magyar nyelvváltozattal közös lexikális elemek felvétele. Ilyen értelemben a rendelkezésünkre álló adatok vonatkozásában a szótár tájnyelvi szótár, nem tájszótár.

A szerkesztést, az adatok értékelését és értelmezését jelentős mértékben megnehezítette az, hogy a nyelvföldrajzi adatokat is sokan gyűjtötték, népköltészeti és néprajzi anyagot pedig még többen. Ez már önmagában is viszonylagossá teszi a lejegyzett adatok fonetikai értékelhetőségét, szemantikai értelmezését. Ehhez járul még az, hogy a népköltészeti anyag szókincslete (és nyelve általában) már eleve eltér a mindennapi beszélt nyelv szókincsétől, a folkloristák pedig lejegyzéseikkel és értelmezéseikkel csak fokozták ezeket az eltéréseket. Az igen kiterjedt és aktív, román domináns kétnyelvűség

körülményei között a két nyelv határát is igen nehéz megvonni. Mint az alábbi mutatványból is látni lehet, a nyelvi interferenciával, gyakori kódváltással összefüggő, magyar nyelvi kontextusban előforduló, de egészen alkalmi román elemeket külön jegyzékben fogom közölni. A román nyelvi hatással összefüggő két veláris magánhangzót az egyszerűség kedvéért is minden esetben a megfelelő román betűkkel jelöltem: *ă, î*.

A mutatvány itt közölt *a, á* betűs szócikkei egyébként önmagukat magyarázzák. Az eligazodáshoz megadom a szócikkekben használt rövidítések feloldását (a településnevek rövidítései, ill. a forrásokra utaló rövidítések feloldása a dolgozat végén található): **ált.:** elterjedtsége nem korlátozódik egyetlen elkülönülő táji csoportra, de ismerete, használata nem föltétlenül általános; **mezcs:** a moldvai magyarok nyelvükben mezőségi típusú, archaikus csoportja (félkövérrel, ha kimondottan erre a csoportra jellemző); **szcs:** a moldvai magyarok székelyes típusú és eredetű csoportja (félkövérrel, ha kimondottan erre a csoportra jellemző). **Egyéb rövidítések:** csn.: családnév, **Fr.:** frazéma, **Gyak.:** gyakorító, **Hn.:** helynévi adatok, hn.: helynév, **Kics.:** kicsinyítő formák, **Kif.:** kifejezések, kn.: keresztnév, Nb.: népballada, Nd.: népdal, Nm.: népmese, **Nr.:** néprajzi adalék, **Sz.:** szószerkezet.

II. A, Á

a ~, *e, ă* (ált.) határozott névelő <a köznyelvi *az* helyett is, mivel annak *z*-je gyakran a *mgh*-s kezdetű szóhoz tapad>; articol hot. <și în locul formei *az* din limba comună>; definite article <also used instead of the standard Hungarian form *az*>. – *A zién apókám kertye.* | *Kiment e liélek belüle.* | *Olvassza meg a piénzt, pTMrát* (Bf). || *Szérik* /= fáj/ *ă nyaka* (Pl). **Fr.** *Ulyan szép, mind ă zarany* (Kr). || *Az annyának a sillagját!* (Lk).

á! ~ (szcs) *ah; a! ah! O! vai!* <ca interjecție>; *oh* <interjection>. – *Á, de azak nem írták!* (P).

abagol(ja) ~ (K) <gyermeket mágikus gesztussal> megtisztít *abagosságból*; *a purifica prin magie; to purify through magic.* **Nr.** „*Megkerüli háromszor, s akor hát bemenen, s kiadja az ablakon a gyermeket, s ez visszaadja, s avval abagolják.*” (K).

abagos *abagoss, ebagos* (szcs) **1.** vézna; *slab; thin.* **2.** szőrösen született <gyermek>; <copil născut> *acoperit cu păr; <baby> born covered with hair.* **Nr.** A néphit szerint, ha az anya terhessége alatt szőrös állatba – kutyába, macskába – rúgott, a gyermeke szőrösen született, az ilyet nevezték *abagas* gyermeknek. Mágikus gesztussal gyógyították, vagy tapasztalati alapon: a szörzet eltávolítása céljából fürdőket alkalmaztak, ezek alapjául különböző növényi főzetek szolgáltak. Erre a fekete peszterce főzete volt alkalmas.

abajgós *abajgos* (szcs), *abajagóssz* (mezcs) siránkozó; *tânguitar; wailing, whiny.* CsángSz.

abajog *abajag* (mezcs) siránkozik, (el)panaszol, panaszkodik; *a se tângui; to complain, to whine.* CsángSz.

- abaposztó** ~ (mezcs), *abaposztu* (szcs) fehér színű gyapjúposztó; postav alb; white woolen cloth. CsángSz.
- abból** ~ (Gu, K) **1.** abból; din acela; from that, out of that. – *A pillangó tojik, s osztág abból ojan pillangó bujik ki* (Gu). **2.** attól; de la acela; of. – *Megtörte azt a gatz /= gyomnövényt/, megitta, s abból meghótt* (K).
- ablak** ~ (ált.), *zablok* (Bf); *ablaktya* (mezcs) ablak; fereastră; window. – *Akkoracska ablakja vót* (O). || „*Ablakomba métt ültettél ződágot?*” (P). || „*Zabloknál vár vala kék kica szelyémvel.*” (Nb: Bf). **Sz.** *a házé ablak* házablak (Kg); *ablak szimplu* (Bf), *szimplu ablak* egyszerű, egyrend ablak (P); *dublu ablak* (P) kettős ablak; *dzsámos ablak* (szcs) üveges ablak, *égyrend ablak* (L), *égyrendű ablak* (M, O), *égyrendű ablak* (K), *i rendesz ablak* (Szf) egyrend ablak; *kiérend ablak* (Szf), *kétférendű ablak* (O), *kétférendű ablak* (K, M), *kiétférendű ablak* (Pl) kétférendű ablak. Csrk., RMNYA.
- ablakbélés** ~ (szcs) ablaktok; toc de fereastră; window frame.
- ablak(i)virág** ~ (Ks) szobanövény, többnyire: muskátli; floare în ghiveci, în general: pelargonie; indoor plant, generally: pelargonium. HPNöv.
- ablakpárkány** ~ (Bf) ablaktok; toc de fereastră; window frame, parapet.
- ablakszēm** ~ (szcs), *ablakszem* (mezcs), egy-egy üvegtábla az ablakon; ochi de geam; windowpane. CsángSz.
- ablaktánygyér** ~ (szcs) ablakszem; ochi de geam; windowpane. **Fr.** *Se künn, se benn, mind az ablaktánygyér* (L).
- ablaktok** ~ (szcs) ablakkeret; toc de fereastră; window frame, parapet.
- ablakucsor** ~ (Szf) ablaktok; toc de fereastră; window frame, parapet.
- abrak** ~ (ált.) abrak; furaj cerealier concentrat; fodder, forage. – *Ad a lúnak abrakat, hogy mennyen* (K). CsángSz.
- abrakol(ja)** ~, *abrakal* (ált.) abrakkal etet <jószágot>; a da furaj cerealier <animalelor mari>; to feed <animals> with fodder, forage. CsángSz.
- ábrázat** ~, *obrázat, óbrázat* (szcs) arc; față, obraz; face, visage. **Megj.** M-ban és L-en jelzik, hogy ez az 'arc' egészének a neve, és az *arcból* kettő van: jobb és bal oldali. CsángSz., RMNYA.
- ábrázatú obrázatu** (Pp) arcú; cu o anumită față; with some kind of face, faced. **Sz.** *kerek obrázatu* kerekképű (Pp).
- abroncs** ~, *abrons, abranacs, abrans, zabroncs, zabranacs, zabrans* (ált.) abroncs <keréken>; cerc, șină <la roată>; tire. CsángSz.
- ábros** *ábross* (szcs) himlőhelyes; ciupit de vărsat; pockmarked.
- abrosz** ~, *abrasz, zabrasz* (ált.) **1.** asztalterítő; față de masă; tablecloth. **2.** törülköző; prosop; towel. – *Törölközik meg ulyan tiszta abroszval* (Szf). **Sz.** *asztalterítő abrosz* (M), *asztalterítő abrasz* (Lk); *zasztalterítő zabrasz* (Sze); *hosszú abrosz* (mezcs). **Nr.** A rendkívüli alkalmakra sebtében ácsolt hosszú asztal méretéhez igazodó, egyetlen vászonszélből szabott fehér kendervászon ünneplő asztalterítő. Búcsúkor, lakodalomban, halotti toron helyben szabták fel a fehér vászontüredékből. CsángSz., CsángNyA. 233.
- abroszterítő** *abroszterítő* (O) asztalterítő; față de masă; tablecloth.
- ábur** ~ (szcs) gőz, pára; abur; steam. Csrk.
- acat(virág)** ~ (ált.) **1.** szelíd csorbóka; susai; sow thistle: *Sonchus oleraceus*.

2. halovány aszat; pälamidä; creeping thistle: *Cirsium arvense*. 3. bogáncs; spin; thistle: *Carduus*. **Nr.** Főzetét reuma ellen fürdőnek, csomók lemosására, ill. teaként isszák a gyomor, a máj és a vese betegségeire. | A növényből készült főzetet arra használják, hogy eldöntsék az ágyban fekvő súlyos betegről, hogy életre való-e vagy sem. Hangsúlyozzák, hogy csak hosszan tartó betegség esetén szabad használni, mivel egészséges embernek ártana. Kilenc szál növényből fürdőt készítenek, és megfürösztik benne a beteget, aki *ha életre való, akkor három nap alatt megjő, ha pedig nem az, akkor meghal* (Csf). HPNöv.
- acél** ~, *acéll, ociél* (szcs), *zacél* (Bf) <szikraütő> acél; amnar; a piece of steel to throw out sparks with flint. CsángSz.
- acskó** ~ (**szcs**) 1. túrószacskó; *strecurătoare*; pouch, strainer. 2. duplaháló öble; o parte a unei plase de pescuit; part of a fishnet. CsángNyA. 227.
- ácsoló** ~ (szcs) ácsmester; *dulgher*; carpenter.
- Ádám** ~ (ált.) 1. a bibliai Ádám; Adam din bible; Adam. – *Ádámnak a bűnnye* (Szh). 2. férfi kn.; prenume bărb.; male first name (Fű, Szh).
- Kics.** *Ádámka, Ádámecska* (Bf, M).
- ádámalma** ~, *ádámalmája* (szcs), *ádámTMlmája* (Kr), *TMdTMmTMlmTMja* (Np), *zádámalmája* (Bgy) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. **Sz.** *Ádámnak az almája* (De, Gu, Ka, Szt, Tu), *Ádámnak a zalmája* (Kp). **Nr.** *Ádám befalta az almát, s beléakadott, azér maratt a nyakába az alma* (Ku). || *Ádámnak megálott egy alma /a torkában/* (Fű). || *Met Ádám megfogta, Éva elnyelte, s az asszonyoknak azét nincs a nyakikba ojan nacs csont* (O). CsángNyA. 82.
- ádám bog(ja)** ~ (O, Tf) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. CsángNyA. 82.
- ádámcsomó(ja)** ~ (Sze) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. **Kics.** *ádámcsomokája* (Bf). CsángNyA. 82.
- ádámfalás(a)** ~ (Úf), *ádámfalása* (M) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. CsángNyA. 82.
- ádámkörte** ~ (O) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. CsángNyA. 82.
- ádám lapija** ~ (Fr) paraj libatop; spanacul ciobanului; Good King Henry plant, Lincolnshire spinach: *Chenopodium bonus-henricus?*. **Nr.** *Az esztenkákrol /sziklákról/ hozták, Piatráról. A szárított levelekből főzött tea jó a szárazbetegségtől /tüdőbajtól/* (Fr).
- ádám vadalma** ~ (Rj) ádámsutka; mărul lui Adam; Adam's apple. CsángNyA. 82.
- addig** ~, *addik, addég* (szcs), *aggyig, aggyid, agydig, addzsig* (mezcs) addig; până atunci, până acolo; until then, thither. – *Hány órájig tud menni addig?* | *Aggyig irnak, elveszik a szemik velága* (Bf). || *Töb van két kilométrurol /≠ kilométernél/ addig* (L). || *Aggyig nem ult (= volt) sak nígyem (= négy gyermekem), azutátul még lett* (Szf). CsángSz.
- ádiké** ~, *ágyiké* (Di), *ádiká* (Bf, Szf) vagyis; adică; namely, that is to say. – *Doliju /≠ gyász/, ádiké bánnya, méghalt az embère* (Szf). Csrk.
- ad(ja)** ~, *aggya* (szcs), *adzsa* (mezcs), *ád* (K, Lb); *adik* (szcs); *birjuk adni* adhatjuk (K) ad vmit vkinek; a da cuiva ceva; to give sy sg. – *Erre odának kiét frankat* (Bf). || *Háj no, végy gombát, aggyam vissza, akit adtál* (K). || *Itt mit attak lenne a*

kámijonétt (= teherautóért). | *S osztá még agy riwája* /= rá, azaz pótlásként! | *Ha zisten adna egy rend esőt, lenne jó kukuruz* /= kukorica/ (L). || *Nem adak écs fránkat isz.* | *Ne adzs vizet, adzs bort!* | *Mond a tátának, adzsa ide!* | *Nem ura addzsak* (= nem tudok adni) (Pl). **Kif.** *aggya a keze tehetős*, lehetősége van vmire: *Mejiknek aggya a keze, viszén hedegüst, mejiknek nem aggya, mēnyēn anélkül es* (P); *áldást ad terem: A föld es nem ad annyi áldást, mind ott kifelé* (Fr); *férhēz ad* /vki után/; *iskolába ad: Akkorjában nem igen atták iskolába* /a gyermeket/ (L); *istenbe ad* ajándékba ad: *Esz nekēm isz isztenbe atta egy olá papné* (Bf); *kezet ad* kezet fog: *Kezet adott az apójával* (Tr). CsángSz.; paradigmák: MGyIge. 19–21.

adminisztrátor ~, *adminisztrát, áminisztrát* (ált.) uradalmi intéző, ispán; administrator de moşie; bailiff of the manor. Csrk.

adivaló ~ (Bf) férjhez adható; <fatā> de mǎritat; marriageable <girl>. – *Nagylyán, imá adivaló* (Bf).

adó ~, *ado, zado* (ált.) adó; impozit, bir; tax, duty. – *Mēgfizettem a zadot* (P). CsángSz.

adódik ~ (szcs), *adodzik* (Bf) előfordul, megtörténik; a se întâmpla ceva; to happen, to occur. CsángSz., MGyIge. 191.

adós ~, *ados, adosz* (ált.) adós; dator; deutor, indepted. – *Miég adosz kend nekēm husz lejvel* (Bf). || *Adós nem vagyak egy frankval* (O). CsángSz.

adósság ~ (szcs), *zadusság, adósszág* (mezcs) **1.** adósság; datorie; dept. **2.** kötelesség; obligație; debt, duty, obligation. – *Úgy tuggya* (a kutya), *ő es csinál* /= teljesít/ *égy adósságot* /az ugatásával/ (L). CsángSz.

ádrésza ~, *ádrész* (szcs) cím; adresă; address. Csrk.

ádunál(ja) ~ (mezcs) összegyűjti, összeszedi <takarmányt stb.> ; a aduna <fānul>; to harvest <forage>. Csrk., CsángNyA. 372.

advēnt ~, *advent* (ált.) advent; advent; Advent. CsángSz.

advēntiszt *advēntiszt, TMdvēntyist, ádvēntist, ädvēntiszt, ágvēnyiszt* (ált.) adventista; adventist; Adventist. Csrk.

advokát ~, *ádbokát, árvokát* (ált.) ügyvéd; avocat; lawyer, solicitor. Csrk.

ág ~, *zág* (ált.) ág; creangă; branch, twig. **Kics.** *ágacska, ágoicska, ágecska* (szcs) ágacska, fa törzséből kinőtt erősebb hajtás. – „*S hát, ahogy ott forogtam, minden ágecska, bimbócska, ahogy néztem, nézéseemre nyiladozott, pattant ki.*” (Nm: L). **Sz.** *asszusz ág* száraz ág (Bf, Szf): *Nyárba hoznak vala asszusz ágat, moszt nis miel megfőzzük e lisztet* (Szf); *száraz ág* rözse (Bf, L, P). CsángSz., RMNYA.

ágadzik *ágaddzik* (Tr) ágazik; a se ramifica; to branch. – *Háramba ágadzik* (Tr).

ágas ~, *ágass, ágoss, ágasz, ágosz, TMgassz, ágász, zágássz* (ált.) **1.** <ajtófélfaként is szolgáló> sasfa; földbe ásott oszlop; stâlp; pillar, draining rack. – *Amejikēt béassa a földbe, annak asz mongyák, ágas.* | *Ágoss, a tokja rēja van szēgelve* (M). || *Ágas, használják azt es, ritkänn* (P). || *Földbül ágaszt tesznek kolcakra* /=sarkakra/, *sz ara verik lyiēcēt* (Szf). **2.** <szekér> utóágasa; cracul carului; shaft <of a cart>. **3.** ekecsúsztató; cobilă; yoke. **Sz.** *hátussó ágas* (O), *hátisó ágas* szekér utóágasa (P). CsángSz., CsángNyA. 319, RMNYA.

- ágazás** ~ (szcs) hímzés mód; tehnică de cusătură; branching as an embroidery pattern. **Nr.** Női ing mellének, peremének elágazó függőleges mintával való hímzése.
- aggos** ~ (K) szőrösen született, ráncos bőrű, rosszul fejlett <csecsemő>; <copil> prematur, nedezvoltage; premature <baby>. **Nr.** A terhes asszony nem szabad megrúgnia a kutyát, mert akkor *aggos* lesz a gyermek (K).
- ágú → két~
- águd(fa)** ~, *ágod, águda, ágoda* (ált.) eper(fa); dud; mulberry(-bush); Morus. **Nr.** Gyermekek fogyasztják. | Ritkán pálinkát főznek belőle. | A fáról lehulló epret a majorság eszi. | A téeszék idejében az akkor kötelező selyemhernyó-tenyésztésben játszott szerepet. | A fájából hordót készítettek főként pálinka tárolására. CsángSz., Csrk., HPNöv.
- águszt** ~, *záguszt, aguszt, agoszt, auguszt, águst, záguszt* (ált.) augusztus; august; August. Csrk.
- augusztus** ~, *águsztus* (szcs) augusztus; august; August.
- ágy** ~, *zágy, ádzs* (ált.) ágy; pat; bed. – *Nálunk még ágyot sem vettek* (Di). || *Ne fordulj a zágy felé. | Vessd a zágyot pompászon!* (P). **Kics.** *ágyocskák*: *Csántunk belőlle ágyocskákat* (Tr). **Sz.** *ágy kēsikiēkre csánva priccs* (Bf); *árukussz ágy priccs* (Szf); *bojér ádzs nagyágy* (Szf); *karjassz ágy karos ágy* (Bf); *karfa nélkül való ágy priccs* körülírása (M); *kopca ágy*: *Kopca ágy, de azon rosszul nyugszik* (O); *üres ágy* (Csü); *vetett ágy* (L). CsángSz., CsángNyA. 24, RMNYA.
- agy(a)** ~ (szcs), *adzsa* (mezcs) **1.** koponya; craniu; cranium, scull. – *Bétörték az agyát* (P). **2.** agyvelő; creier; brain, cerebrum. **Sz.** *kicsi agya* tarkója (L); *kicsi agyának a csonytya* (Csü). CsángSz.
- agyag** ~ (ált.) **1.** agyag; lut; clay. **2.** vályog; cārpici; adobe, pise. (P). **Sz.** *krud agyag* sovány agyag (Li). CsángSz., Csrk.
- agyar** ~ (szcs) agyar; colț <la animale>; tusk. CsángSz.
- ágyás** ~, *ágyász* (ált.) ágyás; strat <de legume>; seedbed. CsángSz.
- ágydēszka** ~ (szcs) ágydeszka; scāndura patului; bed slat. – *Vágjatak le, csinyájatak ágydēszkát belölle* (O).
- ágyék(a)** ~, *ádzsék; ádzsadzsa* (Pl) ágyéka <embernek>; partea corpului care cuprinde organele genitale; groin.
- agyfa** ~ (L) <a fal tetejére tett> gerenda; grindă <așezată deasupra zidului>; beam, girder <placed on the top of the wall>.
- ágyfej** ~ (szcs) ágyfej; capătul patului; head of the bed.
- ágyike → ádike
- ágyinémű** *ágyinémű* (szcs) ágyinémű; așternut; bedding, bedclothes.
- agyonüt(i)** *agyon(d)üt* (Bf, szcs) agyonüt vkit; a-l lovi mortal pe cineva; to beat sy to death. – *Agyondütte, s mēghót* (L).
- ágyravaló** ~ (Pu) díszes ágytakaró; cuvertură de pat; bedspread. **Nr. Sz.** *halottas ágyravaló* fekete alapú, piros csikos szőtt. Ezzel vetettek ágyat a halottnak két mosószékre rakott deszkákra, párnákra (Pu).
- ágyú** *ágyu* (Kr) ágyú; tun; cannon, gun, ordnance. – *Már ott az ágyuk szép szól!* (Kr)
- ágyvető** ~ (ált.) ágytakaró; cuvertură de pat; bedspread. **Sz.** *csokros ágyvető* (szcs), *négyes-csokros ágyvető* (Bf) csíkcsoportokkal díszített ágytakaró, takaróznak vele; *csokros-kockás ágyvetőlepedő* fehér-fekete csikos

- láncfonalba színes csíkos vetülékű gyapjúszőttes (S). **Nr.** Népszerű szőttestípus a Szeret téren; *nációnálos ágyvető* csikozott, hímes négyynyüstös lepedőféle. A románoktól tanulták az 1940-es években.
- ahajt** ~ (szcs) ott; acolo; on the spot, there. – *Találkoztam ahajt vele* (G).
- ahhoz** ~ (szcs), *ahaz* (mezcs) ahhoz; la acela; thereto, to it. CsángSz.
- ahogy** ~ (ált.) ahogy; așa cum; as, like. – *Tepeliédnek, agyikã* /= vagyis/ *robolkodnak, ahogy monygyák, csánnyák* /= csinálják/ (Bf). || *Há ugy van, ahogy monygya maga.* | *Eltörik, ahogy húzák* (M).
- ahol** ~, *ahól, éhol* (ált.) **1.** ahol; unde, pe acolo unde; where. – *Ahol határodzunk* /= határosak vagyunk/ *égyik a másiktól, tészünk kertét* /= kerítést/ (M). **2.** mindenütt, bárhol; oriunde. – „*Sz éhol ién elménék.*” (Nd: Kr).
- ahonnat** ~ (szcs), *ahunnat* (mezcs) ahonnan; de unde; from where, whence. – *S ahonnat kezdetődik a zágak, a hegve* (P).
- ahová** ~ (szcs) ahova; acolo unde; where, whither. – *Tüszej a szóba elején, ahová kihúzza a szenet* (O).
- ajak** ~ (ált.), *zajak* (Szf) **1.** áll; bárbie; chin (**szcs**). – *Kövér husa nőtt a zajaka alatt* (Szf). **2.** ajak; buzã; lip (**mezcs**). **Nr.** A székelyes jellegű nyelvjárásváltozatban az *áll* szót halottal kapcsolatban használják: *Leszakatt az álla* (Szb). || *Mikor zembérnek ajka leliffen, le van trüccsenve, akkor gátá* (Bf). CsángSz., CsángNyA. 78, 80, RMNYA.
- ajándék** ~, *ájándék, jándék* (szcs), *jánygyék* (mezcs) **1.** nászajándék; dar de nuntã; wedding gift. – *Nyirásának ajándékot vittek, akkor monták vitte vendégbe* (Bf). **2.** betegágyas asszonynak vitt étel; mâncare dusã trimis unei lehuze; food brought to a sick woman. CsángSz., RMNYA.
- ajándékadás** ~ (P) nászajándék átadása; înmânarea darului <de nuntã>; giving a wedding gift. – *Kezödik a zajándékadás* (P).
- ajánl(ja)** *ajáll(va)* (ált.) ajánl; a-i recomanda cuiva ceva; to recommend. – *Ü azt ajTMlya* (Di).
- ájër** ~, *ájer, ájër, zájer* (ált.) **1.** levegő, szellő; aer, adiere de vânt; air, breeze. – *Tiszta van moszt, hogy nincen homály, csendessz üdö, csendessz ájer* (Bf). **2.** szag; miros; smell. – *A zájerja az íetelnek* (Di). **Sz.** *hideg ájër* hideg légáramlat (Tr). CsángSz.
- ájëroplán** ~, *zájërplán, ájërplán, arijoplán, ároplány, iroplán* (ált.) repülőgép; avion; aircraft, airplane. – *Mikor égyy ojan ájëroplán leesnék, lenne halál écceribe* (O). Csrk.
- ajtó** *ajto, ajtu, zajto, ajtuo, zãjtu, ajtó* (ált.) ajtó; ușã; door. – *Ha szereti a legin a lejánt, mëgvárjo a zajtoba* (M). || *Ül* /= áll/ *a zajtoba.* | *Járnak a zãjtukann.* | *Menen ki e zãjtunn* (Pl). || *Jöön bé a zajtobol, ne ljjën* /= üljön/ *a zajtoba!* (O). **Kics.** *ajtóskája* (Szf). **Sz.** *kerti ajtó* cserényajtó (Pl); *nyomó az ajtónak* kilincs (O); *szénásnak a zajtaja* szénapadlás nyílása (K). **Nr.** Ha az ajtó magától kinyílik, akkor vendéget várhat (K). CsángSz., CsángNyA. 17.
- ajtókléncs** ~ (L) ajtókilincs; clanță; door handle. CsángNyA. 18.
- ajtópárkány** ~ (Df) küszöb; prag; doorstep.
- ajtópécék** *ajtuopëcëk* (Bf) ajtóretesz; încuietoare <la ușã>; door latch.
- ajtósarok** *ajtósarok* (Ff) ajtósarok; balama <la ușã>; door hinge. **Nr.** Az ajtófélfába ütött egyszerű vaspipa,

- ezen fordul az ajtóra szegezett vaspánt (Ff).
- ajtóusor** ~ (O) ajtófélfa; ușorul ușii; door frame. **Sz.** *zăjtonak a zusorja* (Szf).
- ajtóütközet** *ajtoütközet* (O) szemöldökfa; pragul de sus; lintel.
- ajtruha** ~ (G) túrószacskó; strecurătoare; strainer. CsángNyA. 227.
- akác(fa)** ~, *ákác(fa)* (ált.) akácfa; salcâm; acacia tree, wattles: Robinia. **Nr.** Kiterjedt a fa különböző célú hasznosítása. | A népi gyógyászatban a virágjának, esetleg levelének a főzetét, teáját használják többféle bántalom ellen. | Fogyasztják a virágát: nyersen, kiszívják belőle a mézet, vagy sütvé fogyasztják tésztában, esetleg tojással. | Takarmányozásra szárítva is a lombját. CsángSz., CsángNyA. 489, HPNöv.
- akad** ~ (mezcs) vkire, vmire véletlenül rátalál; a da de cineva sau ceva; come across, find sg. – „*Akadak ién szeretőre kettűre.*” (Nd: Tr).
- akadoz** *akadaz* (Szf); *akadodzik* (szcs) dadog, akadozik <a beszédben>; a se bâlbâi; to stutter. **Kif.** *akadodzik a nyelve* (szcs) botladozik a beszéde. CsángSz., CsángNyA.184, MGyIge. 203.
- akar** *akár* (Bh), *akār* (Bf) akár; ori ... ori; even, either ... or. – *Av vágja el akār hagymának, akār krumpinak* (Bf).
- akar(ik)** ~; *akarja* (ált.) 1. szándékozik, készül v. kész vmit tenni; a avea de gând <să facă ceva>; to intend, to plan <to do sg>. – *Ő úgy akarik innyani.* | *Lēt lenne ada fēl, de ez ē zembēr nem akart tanácsolni* (Bf). || *Sórén van az ember, ha meg akarik ferdeni* (Sze). || *Kérésztül akarok mēnni ezēnd a vizēn.* | *Kettőbe akartam tērni, s ēszakatt. Monygyad no, mit akartál!* (O). || *Ő akarik inni.* | *Ű akar igyik, akar idzsik.* | *Nem akard dolgozziék* (Szf). 2. kíván, óhajt, szeretne vmit megtenni; a dori <să facă ceva>; to desire, to wish <to do sg>. – *Mēnnyet a zembēr akar.* | *Álább, oda le valami vādászok úgy akartak, valami vadtyukakat meglőjenek* (Bf). || *Akkor csinályátak tük, ahogy akarjátak!* (Kr). || *Akkor csinályátok tük, ahogy akarjátak.* | *„Öreg édesanyám, ha fēl akarsz keresni,/ A léspēdi nagy hēgy alá jere ki!”* (Nd: L) || *Most akarálak szeretni* (O). || *Duszmänosz /=ellenséges/, amejik örökké másnak rosszat akar* (L). || *Hoa akarsz menni?* (Ju). 3. szándékának megvalósítása érdekében tesz vmit; a face ceva pt. a-și atinge scopul; to do sg in order to achieve one's goal. – *Tudod, mikor ess? Mikor a jóisten akar!* (P); *akarunk írni* íránk, *akarunk kérni* kérnénk, *akarnék nyugonni* pihennék stb. (elterjedt kif.-ek a moldvai magyarban). 4. kér, igényel; a cere un anumit preț; to demand. – *Mit akar a picsokájáva /=burgonyájával/?* (Szf). **Kif.** *akar alunni álmos* (Sze). CsángSz., MGyIge. 191.
- akarat** ~; *akarattya* (ált.) szándék; intenție; intention. – *Jó akarattyyik van* (O). CsángSz.
- akaratos** ~ (O) csökönyös; încăpățânat; obstinate, stubborn. **Sz.** *akaratos ló csökönyös* (O)
- akárhogy** *akārhogy* (Bf) akárhogy; oricum; anyway.
- akárhova** *akārhova* (Li) akárhova; oriunde; anywhere.
- akarki** ~ (Szf), *akárki* (szcs,) akárki; oricine; anybody. – *Szerette veszekēdni akárkivel* (O). || *Legyik*

- gazda* /= parancsoló, uralkodó/
akarki, sak a hitet ne ronsák èl (Szf).
- akarmelyik** ~ (Bf, Szf), *akarmejik*
(szcs) akármelyik; oricare;
whichever.
- akármennyi** *akármennyi* (O)
akármennyi; oricât; any number of. –
Akármennyit dógozunk, mincsak nem
elég (O).
- akarmerre** *akarmēre* (P) akárhova; în
orice direție; wherever,
whithersoever. – *Ha nem tudok*
rományul, akármēre sirűj /= járj/
rományul kell beszéjēn (P).
- akarmi** *akarmi* (Bf, K) bármi; orice;
anything. – *Tölle lehet csánnyunk* /=
csinálhatunk/ *akarmít* (Bf).
- akarmiféle** *akarmiféle* (Fr) bármilyen;
de orice fel; whatever, whatsoever. –
Aztán kihűjza a kaptát, s kész a cipő
vaj pántof /= félcipő/ *vaj akarmiféle*
(Fr).
- akarmilyen** *akármilyen* (Bf),
akarmijen (L) akármilyen; de orice
fel; whatever, whatsoever. –
Akarmijen guzsaj lēgyēn (Bf).
- akasztal(ja)** ~ (ált.) akaszt, akadályoz
vmit; a stânjeni; to obstruct, to
hinder. **Nr.** Azért nem fonnak, mert
Szűz Máriának *akasztalják a lépését*
(K). CsángSz.
- akasztalódik** ~ (Szf) akadályoztatik,
akadályba ütközik; a fi stânjenit;
meet with difficulties. CsángSz.
- akaszt(ja)** ~; *akasztani* (ált.) (fel)akaszt
vkit, vmit; a agăța, a spânzura; to
hang sy/sg up. – „*Nem tutta,*
micsinályon, má várta, hogy vigyék
akasztani.” (Nm: K). CsángSz.
- akasztó** ~ (L, Szf), *akasztó* (Bf) **1.**
kampó, horog; cârlig; hook. **2.**
akasztólánc <szekéren>; lanțul cu
care se leagă roata la căruță; hanging
chain <of a cart>. CsángSz.
- akasztófa** ~ (ált.) akasztófa;
spânzurătoare; gallows (tree), gibbet.
CsángSz.
- akasztólánc** ~ (ált.) akasztólánc
<szekéren>; lanțul cu care se leagă
roata la căruță; hanging chain <of a
cart>.
- aki** ~, *ki, éki* (ált.) **1.** aki; cel care
<dintre persoane>; who. – *It szincs,*
aki lelűje. | *Énekel, akinek szép*
tónája /= hangja/ *van.* | *Met eléjött,*
ékit vártál (Bf). || *Darék lyeán, ki nem*
sok legénvel vigyitéskēskēdik (K). **2.**
ami, amelyik; cel care <dintre
obiecte>; which. – *Mejik csiport?*
Azt, aki ott van (P). || *Országút, aki*
menen ki az állomáshoz (M).
- akkor** ~ (P, Dg, Fr), *akkar, akka* (Bf,
Dg), *akor* (Szf) akkor; atunci; when.
– *Akkar isz asz manta* (Bf).
RMNYA.
- akkora** ~ (L), *akkura* (Do) olyan
<nagyságú>; atât de mare; as large.
Kics. *akkoracska* (szcs). –
Akkoracska ablakja vót (O). **Fr.**
Sēm̄mi sincs ē világon akkora, mind a
tűrelēm (L).
- akkorában** *akkorábo* (Bf), *akkorjába*
(L, Szk) akkoriban, abban az időben;
atunci; back then. – *Akkorábo járn̄i*
kezdēt̄t a ziskalába (Bf).
- akkorából** *akkarábul* (Bf) akkortól
kezdve, akkoriban; de atunci; from
the time. – *Nem fájtak akkarábul e*
lábajim (Bf).
- akkornap** ~ (Bf) aznap; în acea zi; that
day. **Nr.** *Szent Lucakor, aszonygyák,*
hogy akkor nem lehet varrani,
akkornap nem járnak tűvel (Bf).
- akkurátus** *ákurátus* (O) tiszta,
valóságos; veritabil; genuine. –
Ákurátus kátolikus, s nem tud egy
szót magyarul (O).
- aklacér** ~ (szcs) selyem; mătase; silk. –
„*Elhordoztam harminchárom pártát,*

- negyvennégy sing aklacér pántlikát*” (Nd: Ks).
- akol** ~, *akoj*; *zakai* (ált.) <juhok, szarvasmarhák, disznók rendsz. fedetlen, kerítéssel körülvev> szálláshelye, juhkosár; az udvar pajta körüli része; ocol, saivan; pen, sheep-fold. RMNYA
- ákt** ~; TM*kták* (Bf), *áktok* (K) irat; act; document. – *Biro monygyuk, ki csánnya ez* TM*ktákot* (Bf). Csrk.
- al** ~ (K) parte de jos; alsó rész; bottom, down(stream), under. **Hn.** *Alfű-patak* (K). CsángSz., HPHn.
- alá** ~ (ált.) nu.: alább, alatt; sub, mai jos de ceva; underneath. – *Könyökitül alá kezényele* (Bf). || *A hunyala* /= hónalja/ *alá a zing daraba* (Szf). CsángSz.
- alább** ~, TM*lább* (ált.); *elább* (Ff), *élább* (Np), *álább* (Ff, Np) hsz. lentebb; mai jos; below, under. **Kics.** *alábbka* (Pl) kissé lentebb; *alábbacska*, *alábbocska* (szcs), *alábaska* (Sze) alább, lenn, lejjebb; *alábbacskább* (dcs, szcs), *alábocskább* (szcs), *álábbécskább* (Kr). – *Itt van alábbacska, ahol ennek előtte lesz vala* (Je); *alacskább* (ált.), *álécskább* (K), *alécskább* (Ff), *alicskább* (Di), *elécskább* (K, Np). – *S alecskább vót egy fa, egy bokrocska, ullyan erdő-formacska egy mariban, lejjebb, alább* (K).
- alábbad** ~ (G) lentebb; mai jos; below, under. – *Fogjátok alábbad!* (G).
- alábújik** *bulyunk alája!* (Szf) bebujik vmi alá; a se băga sub ceva; crawl/slip/get under sg. – *Ketten bulyunk alája!* (Szf).
- aláfelé** ~, *aláfeli* (ált.) lefelé; în jos; down, downwards.
- aláír(ja)** *áláír* (Bf) aláír <iratot>; a semna <un act>; to sign <a document>. – *Áláírják akkor minygyár* (Bf).
- alája** ~ (szcs) alá; sub; underneath. – *Nálunk tésznek, tuggya, izikét alája* (P). **Sz.** *alája való: Jó ez távannak* /= mennyezetnek/, *alájavaló* /zsindely alá/ (Kr).
- alakor** ~ (P) alakor; alac; einkorn, einkorn wheat: *Triticum monococcum*. – *Alakor, szēmil* /= hasonlít/ *a zabnak, vadon terem* (P).
- álámár** ~ (Szf) rézműves, rézöntő; alámar; brazier, coppersmith. CsángSz., Csrk.
- alamusza** ~ (szcs) csendes, hallgatag; tácut; silent. – *Alamusza, nem mond senkinek semmit csak halgatozik* (Gf).
- alarendűs** *álarendűsz* (Bf) függőlegesen, lefele csikozott <ing>; <cămașă> cu dungi în vertical; vertically striped <shirt>.
- álárma** ~ (mezcs) riadó; alarmá; alarm. CsángSz., Csrk.
- alatránja → alhatránja
- alatt** ~, *alott*; *alattabb* (ált.) **I.** nu **1.** vmi alatt; sub ceva; below, under. „*S a szénygyörgyi nagy hegy alatt.*” (Nd: Bf). **2.** alsó részén vminek; în partea de jos a ceva; in the lower part of sg. – *Beszélik vala nagyapájink, hogy a hegy alatt is ültek* /= laktak/ (P). **II.** hsz **1.** lent; jos; down. – *Fént széjés, osztá alat keskény* (M). **2.** alacsony; la mică înălțime; low. – *Len szálnak a fecskék alatt* (L). || *Alatt és /repül a madár/* (Dg, Csü). **Kics.** *alattka* (Kl, Pl) kissé lent; *alattkább* (mezcs) kissé lentebb. **Sz.** *alattabb hegy* alacsonyabb hegy (K). **Hn.** 1. egy terület alatti rész, hegyvagy domboldal *Erdő alatt* (L), *Kövek alatt* (M), 2. mélyen fekvő rész *Rét alatt* (O). CsángSz., RMNYA., HPHn.
- alathely** *alathej* (Szb) alacsonyan fekvő hely; loc de joasă altitudine;

- low-situated location/site. – *Alathej vót, nyirokja vót a földnek* (SzB).
- alattomos** ~ (P) alattomos; perfid; sneak, perfidious.
- alázatos** TM*alázatosz* (Bf) alázatos; <om> umil; servile, submissive.
- Albert** *Albert* (Di), *Albét* (Esz) férfi kn.; prenome bár.; male first name. CsángSz.
- áldás(a)** ~, *áldássz* (ált.) **1.** isten áldása; binecuvântare; blessing. **2.** termés; recoltă; crop, harvest. – *Megtermik jól ritta az áldász* (Bf). || *Jobb áldás van, mind itt* (Pp). || *Mikor nincs áldás, asz monygyuk, nagy szécseta vót* (Tr). || *A föld es nem ad annyi áldást, mind ott kifelé* (Fr). **Kif.** *áldássza van* esős idő van: *Áldássza van, timpja* /= (jó) ideje/ van, *megtermik jól ă gabana* (Bf).
- áld(ja)** ~ (ált.) áld; a binecuvânta; to bless. **Fr.** *Áldja meg az isten kézi munkájokat!* (Tr). CsángSz.
- áldokfa** ~ (Ba) hársfa; tei; linden: Tiliium. Csrk. 491.
- áldokvirág** *áldogvirág* (Ba) hársfavirág; floare de tei; linden blossom.
- áldomás** *áldomás, ádalmás* (Szf) áldomás; aldămaș; pledge. – *Mennyünk, igyunk ăgygy ádalmást!* (Szf). CsángSz.
- áldott** ~, *áldatt* (ált.) **I.** áldott; binecuvântat; blessed. – *Szentül le az áldott nap* (Bf). || *Istenke tuggya, az áldott. Istenke megsegiti, az áldott* (Rp). || *Szĕrĕdănn zatyaisten teremtĕtte holdat s az áldatt napat a zĕgre* (P). || *Ojan asszu vót az áldat föld, hogy gyĕ tot* (Pp). || *A virjadó csillagot az áldott nap megfogja* (Lb). **II.** lelkész; preot; minister, priest. – *Vót, aki fogatt az áldat mellett, de sokan szidták a papot* (P). **Sz.** *áldott nap:* „Az egyiknek vót az áldott nap e fejinn, sz e másiknak e hód.” (Nm: Tr). CsángSz.
- áldoz** ~ (L), *ádoz* (O) áldoz; a se împărtăși; to receive the holy communion.
- áldozás** ~ (L) áldozás; împărtășanie; holy communion.
- áldozó** ~ (Bu), *áldozo* (Bf) **1.** áldozó <személy>; <persoană> care se împărtășește; <person> who receives the holy communion. **2.** áldozócsütörtök; Înălțarea Domnului; Ascension Day.
- áldozóbúcsú** (*z*)*áldozóbocsu* (K) áldozóbúcsú; bálci de împărtășanie; communion indulgence. – *Mikor járrák a zádozóbocsukot* (K).
- álédsĕra** ~ (Csü), *álizĕre* (Szf) választás; alegere; election, choice. Csrk.
- álergetor** ~, *álergĕtoárĕ* (Fr) **1.** csévekeret, cséveállvány; alergătoare; reel stand. **2.** a mázórló forgókőve; piatră alergătoare; rotating stone. Csrk.
- Álexandrina** ~ (O, Tn) női kn.; prenome fem.; female first name. **Kics.** *Álexádrinacska* (O), *Álexandrinaska* (Tn).
- Alexandru** *Álékszándru* (Tn) férfi kn.; prenome bár.; male first name. **Kics.** *Álékszándruska* (Tn)
- Alfalu** ~ (Rj) Gyergyóalafalu; Joseni; village name. – *Imá fĕljártunk Alfaluba* (Rj).
- álfog** ~ (Csü, O, P) zápfog; măsea; molar.
- Alfonz** *Álfonsz* (Bf) férfi kn.; prenome bár.; male first name.
- alhatnája** ~ (Kg), *alathnája* (Bg), *alathnájo* (Kg) álmos; somnoros; sleepy.
- alhatnás** ~ (Kg) álmos; somnoros; sleepy.
- álifija** ~ (szcs) kenőcs; alifie; ointment. Csrk.

alig → elig

álintál(ja) ~ (ált.) dédelget, becéz <gyereket>; a alinta; to fondle. CsángNyA. 177, Csrk.

áliór ~ (Csü, Gf) kutyatej; alior; euphorbia, spurge: Euphorbia amygdaloides. **Nr.** Lósebre jó. – Levelével a juhok száját és lábát gyógyítják (Csü). Csrk.

áliszun ~ (Bf) köménymag; chimin; caraway seed, cum(m)in seed: Carum carvi. – Szokátonkon termik, mezübe az áliszun (Bf).

álít(ja)¹ alit (ált.); (ö) alissza (Szf); alitva (ált.) altat; a adormi <un copil>; to put <a child> to sleep. – Aliccsa a gyermeket (Ks). CsángSz.

álít(ja)² alit; aliccsa, alissa (szcs); alissza (mezcs) kiolt <tüzet>; a stinge <focul>; to extinguish <the fire>. – Aliccsa a tüzet (szcs); Alissza a tüzet (Bf). CsángNyA. 37.

álivánka ~, ályivánka (ált.) kukoricaliszból sütött lepény; alivancă; pie baked of corn flour. – Álivánka: pujliszt /= kukoricaliszt/ s tejet tesz (M). **Nr.** A kukoricalisztet aludttejével keverik, sóval, kaporral ízesítik, zsírozott tepsiben v. levélen sütik meg. CsángSz., Csrk., Ny–P. 34, 184.

alj(a) āja (P), alya, zallya (Bf), zoja (M) alsó része vminek; partea de jos a ceva; the lower part/bottom of sg. – Most ă kicsit sűrűcske, leszállatt /a víz az/ alyára (Bf). || A zoja az ingnek (M). || Kuptornak az āja (P). **Hn.** 1. mélyen fekvő rész: Aj legelő (L), Aj, Ajfődek, Zaj (P); Tók ajja (L), Nagymart ajja homokos, hordalékos, „porondos” terület (P), Rétajja (O). 2. egy terület alatti rész, hegy- vagy domboldal: Bohucs ajja a hegy lába, legeltető hely, Kucsur ajja hegy láb, Perkó ajja hegy lába, Szőlőkajja domboldal (O); 3. földfelszín alatti

rész: Fődajja termésföld alatti rész, melyet petróleumbányászás céljából adtak el (P), Gödör ajjak (Szf). CsángSz., HPHn.

aljfa ājfa (L), ajfa (O), alyfa (Pl, Bf, K) alfa <járomnál>; partea de jos a jugului; the lower edge of the yoke. MNA. 123.

alkuszik ~ (szcs), alkaszik (mezcs); alkutt (ált.) alkuszik; a se tocmi; to bargain. – Ver le a zárából, alkuszik (K). CsángSz., MGyIge. 191.

alkuvás TMlkuvász (Szf) alkudozás; tocmelä; bargaining. CsángSz.

alkuvó alkuó (mezcs) alkusz; samsar; broker. CsángSz.

áll → áll(ik)

áll ~, záll (ált.) **1.** áll, álkapocs; bärbie; chin, jaw (mezcs). **2.** ajak; buză; lip (szcs). **3.** szövőszék része; parte a războiului de țesut; a part of a loom (szcs). CsángSz., CsángNyA. 80.

állam ~, álam, állom, álom, zállam (ált.) állam; stat; state. CsángNyA. 66.

állás ~, zállás, állász (ált.) **1.** elkerített rész istállóban; pajta feletti szénatartó; boxă în grajd; the fenced part of the stable, hay barn over the shed. – Csak illyen kici állások votak (Bf). || Állász: szoprun ez itt, hol ülnek mTMrhák (Szf). **2.** takarmány- v. gabonátároló hely csűrben; loc de depozitare în șură; feed, forage storage. **3.** nagy deszkaszín szekér v. egyebek tartására; șopron; shed that stores carts or other things. – Én es láttom az állás tetejéről (K). **4.** méhszín; stupărie; apiary, bee garden. **5.** munkahely; loc de muncă; job, workplace. – Állásba van különtözön, tyilérbe /= konyhán/ (L). **6.** kezdetleges építésű, apró épület széna tárolására, alatta pincével; construcție rudimentară ca depozit; rudimentary construction for storage. **7.** nagyobb

épület külső, hátsó végénél, az egész fedélszék megnyújtásával kialakított, félig nyitott teres, állatok tartására, újabban raktárféle, lejárát a pincébe; prelungirea casei <ca adăpost la animale>; extention of a house <that shelters animals>. **Sz.** szénás állás istálló padlása (K). CsángNyA. 47.

állat ~, *álat* (ált.) **1.** állat; animal; animal. **2.** élőlény; viețuitoare; living being. **3.** ember; om; human being, man. – *Akkor mēntēk tük három fejērnēp állat* (Bf). || *Menny, ne légy ojan oktalan állat!* (Szb). **Sz.** lelkes állat értelmes állat. – „*De azok, hogy lelkes állatok vótak, azok beszélgetēk éjjen.*” (Tr). **Fr.** *Az iszten minden állatot segéllyen meg s münket és!* (S).

állatdoktor ~ (P) állatorvos; medic veterinar; veterinarian.

állatorvas ~ (O) állatorvos; medic veterinar; veterinarian. – *Vót apámnak egy társo, állatorvas vót* (O).

áll(ik) ~, *ál(ik)* (ált.) **1.** áll; a sta; to stand. – *Kend elejibe áll?* (Vi). || *Lábond állok* (M). **2.** marad, vár; a aștepta; to stay, to wait. – *Még álj ē csēppēt, kööskēt* (Szf). || *Nem, akkor állyon, adjak én belőle* (Tr). || *Ezēk /a csillagok/ és szoktak valahogy ide-oda mēnni az égēn, nem álnak hejēn* (Lb). **3.** tartózkodik, van; a se găsi undeva; to be somewhere. – *Állunk tănácsba* (Szf). || *Az Északi-csillog, amējik északra szokott álni, mindēn éccakán változatlan* (Lb). **Kif.** *állok egy hejt* (P); *kērēsztut állani* (Bf); *fēnd áll a zora: Kicsike oru, fēnd áll a zora* (Csf); *nem áll a keze a dologra* (Pl); *nem álhatom ezket* (Bszt); *lábura áll függőleges* (Bf), *lábonn áll függőleges* (P); *térre áll letérdel* (Csü). CsángSz., MGYIge. 203.

állít(ja) *állit* (L) felállít vkit, vmit; a-ridica în picioare pe cineva; line up/set up sy or sg. **Kif.** *rendbe állit* sorba állit: „*Akkor a primár /= polgármester/ nagyon mérgēs vót egy katanára, haragutt, hogy rēndbe vótak állitval a katanák, hogy tanyitotta Bilibók János.*” (Nm: L).

állóhid *állóhid* (Tr) hid; pod; bridge.

állomás ~, *álmás* (**szcs**) állomás; gară; (train) station. – *Országut, aki menen ki az állomáshoz* (M). **Hn.** *Állomás, Nagyállomás* (K). CsángNyA. 59, HPHn.

állópara ~ (mezcs) nem jövedelmező pénz; bani strânsi; unprofitable cash, dead capital. CsángSz., Csrk. 456.

állott-tojás *álottojás* (O) záptojás; ou clocit; bad egg.

állóvíz *állóviz* (Szf), *állóviz* (M, Csü) tó; lac; lake. RMNyA.

almacsutilla ~, *almacsutika* (Bf) alma kocsánya; cocean de măr; apple stump.

alma(fa) ~, *zalma* (ált.) **1.** almafa; apple tree; măr: Malus. **2.** alma; măr <fructul>; apple. – *Iértelen almát eszik, iszik vizet rivája* (Bf). || *Mēny, hoz még almát, fijam* (K). || *Nüvessz a zalma* (Pl). || *Feldütte fűrül a zalmát s biéüritte kăldărusba* (Szf). **Kics.** *almacska* (Bf, L). **Sz.** *árpaérő* (M), *árpágyi* ~ (Ff), *árpáraérő* ~ (O, P), *árpálérő* ~ (L), *árpálérő* ~ (Szb), *árpáye* ~ (Di); *bojer* ~ piros, csikos (Szf), *bolond*~ (Bf, P) nagyfajta téli alma, *borézü* ~ (Csü, P), *dinnyeérő* ~ (M), *domnecku, domneszka* ~ nagy, piros almafajta, *édēskedvü* ~, *ficfa*~ (P), *jonatán* (P), *kógyis* ~ (K), *kreangu* ~ (Esz, Gy, O, P), *magánkölte* ~ (Bf), *nyári* ~ (Csf, Csü, Kp), *ordos* ~ (K), *ótott* ~ (D), *ótóvány, ótován* ~ (Ff, K, M), *ószü* ~ (Cs, Kp), *piroska* ~ (Bf, D, Ff, Kp), *potrokál* (P), *szēntili* ~ (P), *szēntillési* ~ (Ff), *szenytyilije* (Szf); *téli*

~ (K), *télrevaló* (P), *terebes* ~ (K), *tyuk*~ (M), *vërëss* (P). **Nr.** A szőlő után a legfontosabb gyümölcs a táplálkozásban. Tárolták nyersen. Aszalással is tartósították télire: felszeletelik, esetleg felfűzik cérnára vagy a padláson szárítják. Vegyes savanyúságban is helye van. | Halottak napján almát is osztogatnak a temetőben. | Feldolgozásának három módja van: alkoholos erjesztéssel ritkábban bort, olykor ecetet, gyakrabban pálinkát készítenek belőle. | Festésre: húsvéti tojás festésére a fa fiatal hajtásának kérgét használják. | Gyógyításra: levelét teának, az almaág főzetét bőrbetegségre. | Hiedelmek: *Ha valaki elmenen a mezőre és leszedi az éretlen almát, s az nem puha, nem tudja enni, így odaveri valamihez, hogy puhuljon meg, akkor elveri a jég a határt* (K). | *Az almafát húsvét hetiben takariccsuk, akkor sok gyümölcs lesz* (SzB). | Időjóslás: Ha ősszel kivirágzik az almafa, hamar eljön, s nehéz lesz a tél (P). | Álomjóslás: egészséget jelent (Ff), verést, verekedést (Di), betegséget (S). | Mágikus gyógyítás tüvel megszurkált almával (Di); egészségvarázslás almavesszővel (Ff, K), szerelemvarázslás. | szerencsevarázslás: *A bubának házát /= méhlepényt/ kivesszük azt, temessük bé földbe, termő almafa tövére, úgy mellik csinyál, hogy legyen mómájának nótája /= az édesanyának szerencséje legyen/* (Kr). || Népköltészeti szövegekben: népdalban, balladákban és mesékben. | Díszítőmotívumként varrott vagy szőtt textileken. **Hn.** *Édesalma, Zédesalmák* (M); *Három almafa* (L), *Almafák*

(Lb). CsángSz., CsángNyA. 362, RMNyA., HPHn.

almás ~ (szcs) ovális-sorból álló négynyüstös szőtteshím; țesătură cu modele ovale; homespun with oval patterns. **Nr.** 1953 táján terjedt el. Az egyes mintákhoz a láncfonalakat a két első, vagy a két hátsó nyüstre fogják, majd kétvetélősen leöltik. Nincs színe és fonákja, mindkét oldala egyforma. Gyapjúlepedőt, falraalót, ritkábban törülközőt díszít.

almaszédő *almaszedő* (L) almaszedő eszköz; *unealtă cu care se strâng merele*; device for collecting apples.

álmod(ik) ~; *ámódja, álmad(ik), ámod(ik), ámad* (ált.) álmodik; a visa; to dream. – *Álmod valamit a bubá* (Szf). || *Álmottam nagyanyómat* (L). || *Álmottam mómájának a zannyát.* | *Őv isz álmad* (Pl). CsángNyA. 164, MGyIge. 203.

álmodoz(ik) ~, *álmadaz, ámadaz, álmოდодзик, álmододзик, ámodодзик* (ált.) álmodik; a visa; to dream. – *Anyomról ámodosztam* (P). CsángSz., CsángNyA. 164, MGyIge. 203.

álmos ~, *álmoss, ámos, ámos, TMmas, ámass, álmës, álmës, álmëss, álmießs, álmis, álmis, álmossz, álmëssz, álmisz, álmis, álmis, álmis, álmis, álmis, álmis* (ált.) álmos; a-i fi somn, somnoros; sleepy. – *Ámas vagyok* (Mj). **Sz.** *igën álmossz* nagyon álmos, álomszuszék (Szf). CsángSz., CsángNyA. 278.

álmoskodik ~; (te) *álmoskოდol* (Do) álmosan fárasztja magát; a se chinui din cauza somnului; to tire oneself due to somnolence. – *Métt álmoskოდol, menny, fekügy le!* (Do). MGyIge. 19

Alkalmi használatban lejegyzett román szavak (hapaxok):

- ádëposzt** ~ (Bf) vetemény, burgonya téli tárolására szolgáló verem; groapă de bucate; storage pit. Csrk.
- ádunárë** *ádunárjë* (Bf) gyűlés, gyülekezet; adunare; assembly, gathering, meeting. Csrk.
- ádzsënt** *árdzsënt* (Szf) adószedő, végrehajtó; agent fiscal; tax-collector, exciseman. Csrk. 186.
- áfis** ~ (szcs) falragasz; afiş; bill, placard, poster.
- ágoniszil** ~ (mezcs) keres, szerez <pénzt>; a agonisi <bani, avere>; earn <money>. CsángSz., Csrk.
- águrida** ~, *ágorida* (Bf) éretlen szőlő; aguridă; unripe grapes. Csrk.
- akoperis** ~ (Ku) fedél, tető; acoperiş; roof. Csrk.
- álárma** ~ (mezcs) riadó; alarmă; alarm. CsángSz., Csrk.
- álbásztru** ~ (Fu) kék; albastru; blue. Csrk.
- álbina** ~ (Tt) méh; albină; bee. CsángNyA. 429, Csrk.

PÉNTEK JÁNOS

A moldvai településnevek rövidítéseinek feloldása:

Bc: Berzunc/Berzunți, Bf: Bogdánfalva/Valea Seacă, Bo: Bogáta/Bogata, Bst: Borzest/Borzești, Bu: Belceszku/Nicolae Bălcescu, De: Degettes/Păcurile, Di: Diószén/Gioseni, Do: Doftána/Doftéana, Esz: Esztrugár/Strugari, Et: Esztufuj/Stufu, Ff: Forrófalva/Faraoani, Fr: Frumósza/Frumoasa, G: Gajdár/Coman, Gu: Gutinázs/Gutinaș, Gy: Gyidráska/Verșești, Je: Jenekest/Enăchești, Ju: Jugán/Iugan, K: Klézse/Cleja, Kl: Kelgyest/Pildești, Kr: Külsőrekecsin/Fundu Răcăciuni, Ks: Ketris/Chetriș, Ku: Kukujéc/Cucuieți, L: Lészped/Lespezi, Lg: Lárğa/Lărguța, Li: Lilijécs/Lilieci, M: Magyarfalu/Arini, Np: Nagypatak/Valea Mare, O: Onyest/Onești, P: Pustina/Pustiana, Pl: Ploszkucény/Ploscuțeni, Pp: Pokolpatak/Valea Mică, Pr: Prálea/Prălea, Rj: Ripajepi/Bogdănești, Rp: Rosszpatak/Valea Rea, S: Somoska/Șomușca, Szb: Szerbek/Florești, Szc: Szoloncka/Tărăța, Sze: Szeketura/Pădureni, Szf: Szabófalva/Săbăoani, Szk: Szászkút/Sascut-Fântânele, Szp: Szárazpatak/Valea Seacă, Szt: Szlániktorka/Gura Slănicului, Tn: Tráján/Traian, Tr: Trunk/Galben, Tu: Turluján/Turluianu, Va: Valény/Văleni, Vk: Váleákimpului/Valea Câmpului.

HIVATKOZOTT FORRÁSOK

CsángNyA.: Gálffy Mózes–Márton Gyula–Szabó T. Attila szerk.: *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I–II.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. sz. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 1991.

- CsángSz.:** *Yrjö Wichmanns Wörterbuch des Ungarischen Moldauer Nordcsángó- und Hétfaluer Csángódialektes nebst grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt herausgegeben von Bálint Csűry und Arturi Kannisto.* Helsinki, 1936, Lexica Societatis Fenno-Ugricae IV.
- Csrk.:** Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai.* Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1972.
- HPHn.:** Halász Péter helynév-publikációi: Magyar Névtani Dolgozatok 19, 26, 32, 58, 68.
- HPNöv.:** Halász Péter, *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban.* General Press Kiadó. Budapest, 2010.
- MGyIge.:** Márton Gyula, *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban.* Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1974.
- MNA.:** Magyar néprajzi atlasz I–IX. Szerk. Barabás Jenő. Budapest, 1987–1992.
- Ny-P.:** Nyisztor Tinka–Pákozdi Judit, *Csángó galuska. Moldvai magyar étkezési hagyományok és receptek.* Babér Kiadó. Budapest, 2010.
- RMNyA.** 1995–2011. Murádin László–Juhász Dezső, *A romániai magyar nyelvjárások atlasza I–XI.* Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest.

IRODALOM

- Juhász Dezső 2001. *A moldvai nyelvjárás régió.* In: Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia.* Osiris Kiadó, Budapest. 307–16.
- Péntek János 2004. *A moldvai magyar nyelv szótára – elvek és problémák.* In: Kiss Jenő (szerk.): *Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében.* MNyTK. 221. sz. Budapest. 180–96.
- Péntek János 2006. *A belső tagolódás kérdése a moldvai magyarban a szóföldrajz alapján.* NyIrK. 50/1-2: 29–52.
- Péntek János 2007. *A csinál ige a moldvai magyar nyelvjárásban.* In: Guttmann Miklós–Molnár Zoltán (szerk.): *V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely, 2007. aug. 22–24.* Szombathely. 207–10.
- Péntek János 2010. *A hasonlítást kifejező változó a moldvai magyarban.* In: Cserniczkó István et alii (szerk.): *Utazás a nyelv körül. Írások Kontra Miklós tiszteletére.* Tinta Könyvkiadó. Budapest. 242–5.
- Péntek János 2012. *The self-concepts of the Moldavian Hungarians from the 50's of the last century.* In: Lehel Peti – Vilmos Tánczos (eds.): *Language Use, Attitudes, Strategies. Linguistic Identity and Ethnicity in the Moldavian Csángó Villages.* The Romanian Institute for Research on National Minorities. Cluj-Napoca. 121–38.
- Szabó T. Attila 1959/1981. *A moldvai csángó nyelvjárás kutatása.* In: *Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek V.* Kriterion Könyvkiadó. Bukarest. 482–527.

DIN DICȚIONARUL LIMBII MAGHIARE DIN MOLDOVA

(Rezumat)

Din anul 2002 se află sub redactare Dicționarul Limbii Maghiare din Moldova, ca o sinteză a lexicului acestei enclave lingvistice maghiare, cunoscută sub denumirea de ceangău. Materialul lexical a fost cules, în mare parte, acum cinci decenii, de către membrii catedrei de lingvistică maghiare de atunci a Universității „Bolyai” și care a avut ca prim scop redactarea Atlasului lingvistic al graiului ceangău din Moldova, atlas publicat în două volume în anul 1991. În lucrare autorul, totodată și redactorul dicționarului, prezintă principiile de redactare, sursele prelucrate, precum și primele articole ale dicționarului, în care sensul cuvintelor titlu sunt oferite și în limba română și engleză.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A HABITUÁLIS ÉS NÉZŐPONTI ASPEKTUSOK ÉS HATÁSUK A SZITUÁCIÓS ASPEKTUSRA

Az aspektuális kategóriák kifejezése/jelölése eltérően valósul meg a különböző nyelvekben: egyes nyelveknek gazdag, grammatikalizált aspektusrendszere van (tipikusan ilyen például a szláv nyelvek nagy része), vannak azonban olyan nyelvek is (pl. a finn), melyekben egyáltalán nem létezik az aspektus mint grammatikai kategória (az aspektustipológia kérdéseiről bővebben l. Dahl 1985, Kiefer 1996). Ebből tehát az következik, hogy az aspektusról csak mint szemantikai kategóriáról tehetők többé-kevésbé általános érvényű megállapítások, az pedig, hogy az egyes szemantikai kategóriáknak milyen grammatikai jelölők felelnek meg, és milyen aspektualitással összefüggő nyelvi jelenségek figyelhetők meg, minden esetben csak az adott nyelvi rendszerre szorítkozva állapítható meg.

E rövid tanulmány a magyar aspektusrendszer két, kevesé kutatót kategóriájának vizsgálata révén ez utóbbi kutatási irányhoz csatlakozik. A továbbiakban a habituális és egzisztenciális aspektusok magyar nyelvi jelölését, szemantikai-pragmatikai jellegzetességeit, valamint a szituációs aspektus meghatározásában, illetve alakításában betöltött szerepét mutatom be.

A tanulmány szerkezete a következő: az alábbi 1. rész a kategóriák bemutatásakor használt terminológia alapelemeit tisztázza röviden, a 2. rész a habitualitás, a 3. rész pedig az egzisztenciális aspektus kifejezésének magyar nyelvi sajátosságait vázolja fel, végül a 4. rész összegzi a tanulmányban foglaltakat.

1. Az alkalmazott aspektuskoncepció

A tanulmányban tárgyalt két aspektuális kategóriát az általam korábban megfogalmazott, módosított kétszintű aspektuselméleti keretben vizsgálom. Az említett elméleti keretben elfogadott, illetve bevezetett alaptételek a következők:

(i) elkülöníthető és elkülönítendő a Smith (1991) által leírt két aspektuális szint, a szituációs és a nézőponti aspektus szintjei;

(ii) a szituációs aspektus a mondatban kompozicionálisan jelölt kategória, mely a leírt szituációhoz rendelt eseményszerkezetet konvencionálisan meghatározott, nyelvtanilag kódolt jegyekkel fejezi ki, alapvető osztályai pedig – melyek a [±Dinamikus] és [±Telikus] jegyek segítségével határolhatók el – az események, folyamatok és állapotok kategóriái;

(iii) a nézőponti aspektus egy, a szituációs aspektusétól különböző szint, melynek kategóriáit nem az igék vagy nagyobb egységek inherens szemantikai jegyei határozzák meg, hanem általában valamilyen grammatikai eszköz (morfológiai elem vagy perifrasztikus kifejezés) formájában jelöltek, és funkciójuk, hogy segítségével a beszélő az adott predikátumhoz rendelt eseményszerkezet valamely szakaszát vagy az eseményszerűség kvantifikációs jegyei által meghatározott szakaszt helyezi fókuszba; a nézőponti aspektust Smith terminusát megtartva, ám Comrie (1976), Dahl (1985) és Boland (2006) megfigyeléseinek figyelembevételével célszerű rendszerezni, részkategóriáit pedig Klein (1994) és Borik–Reinhart (2004) mintájára a reichenbachi időviszonyítási egységek (vö. Reichenbach 1947) segítségével írhatjuk le; ennek megfelelően, az ehhez a szegmenshez tartozó aspektuális kategóriák a Comrie-féle perfektív–imperfektív oppozíciós pár, a fázisaszpektus kategóriái (az ingresszív, progresszív és egresszív aspektusok), a perspektivikus aspektus kategóriái (a prospektív, a perfektum és a rezultatívum), valamint a kvantifikációs aspektus kategóriái (az iteratív, a habituális és az egzisztenciális aspektus);

(iv) a két aspektuális szint nem kezelhető egymástól független kategóriarendszerekként, mivel a nézőponti aspektus módosíthatja a bemeneti predikátum szituációs aspektusát;

(v) az univerzális, tehát minden természetes nyelvben meglévő aspektuális szint a szituációs aspektus szintje, a grammatikai nézőponti aspektus kategóriái pedig – amint fentebb említésre került – nem univerzálisan kimutathatóak, meglétük és grammatikalizáltságuk foka nyelvenként változó lehet;

(vi) a nézőponti aspektus kategóriái az egyes nyelvek aspektusrendszerében a szituációs aspektus kompozicionális kódolásának fontos tényezői, hiszen – (iv) értelmében – a kompozicionalitás részrendszerekként értelmezett nézőponti aspektus mondataspektust befolyásoló szerepe egyértelműen adatolható a tipológiailag legkülönbözőbb nyelvek esetében.¹

A fentiek értelmében a magyar nyelvben (is) megfigyelhető szituációs kategóriák az események, folyamatok és állapotok, az e nyelvben kimutatható, többé-kevésbé grammatikalizált nézőponti kategóriák pedig a progresszív, az

¹ Az e helyen címszavakban összegzett aspektuselméleti koncepcióról, illetve az egyes nézőponti kategóriákról bővebben l. Németh (2010, 2012).

egzisztenciális, a habituális, az ún. kvázi-perfektum és rezultatívum szerkezetei, illetve a magyarul akcióminőségekkel (és természetesen aspektuális igékkel is) kifejezhető kezdő és bevezető, valamint ismétlődést jelölő kategóriák.

Az alábbiakban a magyar egzisztenciális és habituális aspektuskategóriák rövid bemutatása következik, a bemutatás során pedig fontos szerepet kap a leírt kategóriák szituációs aspektust befolyásoló szerepe is.

2. Az egzisztenciális aspektus

A kvantifikációs aspektus szintjéhez tartozó egzisztenciális aspektust igekötős (és hasonló funkciót ellátó igemódosító) igék esetében a progresszív aspektusával megegyező szórendi minta, ám e kategóriáétól eltérő intonációs sajátosságok jellemzik (l. (1a–c)). Igekötőtlen, illetve igemódosítót nélkülöző ige esetén csupán a mondat prozódiaja fejezi ki az egzisztenciális aspektust (l. (2a–c)). Az említett intonációs minta lényege, hogy – a fókuszos mondatokhoz hasonlóan – az ige hangsúlyos, az utána következő elemek pedig kötelezően hangsúlytalanok (vö. Maleczki 2001: 178–9; Kiefer 2006: 69–74).

- (1) a. 'Írtam (már) meg cikket éjjel.
b. 'Pattant (már) el az ablaküveg a hidegtől.
c. 'Rúgtam (már) be alkoholmentes sörtől.

- (2) a. 'Futottam (már) fapapucsban.
b. 'Laktam (már) kollégiumban.
c. 'Voltam (már) lázas.

Az (1)–(2) példái azt szemléltetik, hogy egzisztenciális aspektusú mondat bármilyen szerkezetű és szituációs aspektusú predikátumból létrehozható. Az (1) igekötős igékből létrehozott egzisztenciális aspektusú mondatai és a hasonló példák alapján úgy tűnik, hogy az egzisztenciális szerkezetek előállításakor nem működnek a magyar progresszív aspektusra² jellemző restriktívok: sem az igekötős ige kompozicionális jelentése, illetve az igekötő szemantikai transzpareniciája nem tekinthető bemeneti kritériumnak, sem pedig az alapige durativitása.

² A magyar nyelv aspektusrendszerében a progresszív aspektus kategóriája nem korlátlanul produktív az igekötős, illetve az igekötőkéhez hasonló szerepet betöltő igemódosító predikátumok körében sem. A szerkezetek létrehozásában érvényesülő restriktívok a durativitással, a kompozicionális jelentéssel és az igekötő szemantikai transzpareniciájával kapcsolatosak (erről l. Kiefer 2006: 93–102).

Az előbbi megfigyelést az is támogatja, hogy az egyértelműen lexikalizált igekötős alakok sem viselkednek szóként ezekben a mondatokban, az igekötő tehát elválasztható az igétől (l. (1c)), az utóbbit pedig a (2)-ben szereplő, pillanatnyi eseményt kifejező bemeneti predikátumok esete támasztja alá. A (2a–c) példái szintén a szerkezet típusnak a szituációs aspektus szempontjából korlátlan produktivitását mutatják, pontosabban azt, hogy bármilyen atelikus predikátumból – legyen az folyamat vagy állapot – létrehozható egzisztenciális aspektusú mondat.

Maga az egzisztenciális kvantifikáció olyan elemként fogható fel, mely a mondatban kifejezett eseményszerűség megtörténtéről predikál. A mondat-szemantikai szerkezetbe bevezetett komponens parafrázisa: 'megtörtént már, hogy' (vö. Kiefer 2006: 69), az egzisztenciális mondatok szemantikai sémája tehát az említett sajátosságokat figyelembe véve a (3)-ban látható formában ragadható meg.

(3) *Megtörtént már, hogy* PRED_[±Telikus, ±Dinamikus]

Az egzisztenciális aspektus szituációs aspektust befolyásoló szerepeként intuitív módon a telicizálás nevezhető meg, hiszen a 'megtörtént már' szemantikai komponens testetlen formában is telikusságot implikál. A szakirodalom ezt, illetve az ezzel járó sajátosságokat prezentálja: Wacha (2001) az egzisztenciális szerkezetet (a szerző terminológiájában: a *meghatározatlanul közlő* aspektust) a nem-folyamatos aspektus egyik alkatóriájának tekinti,³ Kiefer (2006) pedig rámutat arra, hogy az egzisztenciális olvasatú mondatokban nem az alapige által kifejezett eseményszerűség, hanem az egzisztenciális kvantifikáció kap hangsúlyt, így ezek a mondatok befejezett aspektusúak (vö. Wacha 2001: 80; Kiefer 2006: 71).

Az alábbiakban az általában használatos, határpontosságot ellenőrző tesztek az egzisztenciális aspektusú predikátumokra való alkalmazhatóságát tekintem át.

- (4) a. Írtam meg cikket két nap alatt.
 b. Pattant el az ablaküveg két másodperc alatt.
 c. Rúgtam be alkoholmentes sörtől egy óra alatt.
 d. *Futottam (már) fapapucsban két perc alatt.
 e. *Laktam (már) kollégiumban egy hónap alatt.

³ Wacha terminológiájában a nem-folyamatos aspektus tulajdonképpen az esemény, tehát a telikus szituációs aspektusnak felel meg, amit az is jelez, hogy a folyamatos és nem-folyamatos kategóriák elkülönítésére alkalmazott tesztek a szituációs aspektus tesztjei az említett munkában.

f. *'Voltam (már) lázas két hét alatt.

- (5) a. *'Írtam meg cikket két napon keresztül.
 b. *'Pattant el az ablaküveg két másodpercen keresztül.
 c. *'Rúgtam be alkoholmentes söről egy órán keresztül.
 d. 'Futottam (már) fapapucsban két percen keresztül.
 e. 'Laktam (már) kollégiumban egy hónapon keresztül.
 f. 'Voltam (már) lázas két héten keresztül.

A (4a–f)-ben és (5a–f)-ben szereplő példasorok az egzisztenciális aspektusú mondatoknak a határpontos és határpont nélküli időmódosítókkal való kombinációs lehetőségeit szemléltetik. A példákból az derül ki, hogy az egzisztenciális szerkezetek csak a bennük szereplő bemeneti predikátumok szituációs aspektusával összeegyeztethető időmódosítókat engednek meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy az említett időmódosító tesztek alapján maguk az egzisztenciális szerkezetek minősíthetők szituációs aspektus szempontjából, hanem csupán arra utal, hogy az időmódosítók hatóköre nem terjed ki a mondat fő predikatív szerkezetével kifejezett eseményszerűsége. A fenti mondatokban az időmódosítók az egzisztenciális kvantifikációnak alárendelt predikátumot bővítik, és erre a bővített egységre épül rá minden esetben az egzisztenciális kvantifikáció. Az időmódosító tesztek tehát nem alkalmazhatók az egzisztenciális aspektusú mondatok szituációs aspektusának ellenőrzésére.

Ezen a jól ismert teszten kívül (a magyar aspektusrendszerben) szintén a telikusság/atelikusság jegyének megállapításához alkalmazhatók az egyidejűség/előidejűség vizsgálatát célzó különböző tesztek. (E tesztekéről bővebben l. Kiefer 2006.)

- (6) a. 'Mostam fel lépcsőt, és énekeltem.
 b. 'Mostam fel lépcsőt, amikor megérkeztek a vendégek.
 c. *12-kor még 'mostam (már) fel lépcsőt.
 d. 12-kor már 'mostam (*már) fel lépcsőt.

A (6a–d)-ben szereplő mondatok azonban szintén nem nyújtanak megfelelő alapot az egzisztenciális szerkezetek szituációs aspektusának ellenőrzéséhez. A (6a–b) esetében ugyanaz a jelenség figyelhető meg, mint a fenti időmódosító tesztek esetében: a mellérendelés, illetve az időhatározói mellékmondat az egzisztenciális kvantifikációnak alárendelt predikátum szintjén, nem pedig a teljes predikatív szerkezet szintjén értelmezhető (azaz (6a) jelentése, hogy megtörtént már, hogy énekelve mostam fel a lépcsőt, (6b) pedig azt fejezi ki, hogy volt már olyan eset, amikor a vendégek érkezésekor éppen (a) lépcsőt mostam fel); (6c) az egzisztenciális jelentés és a *még* határozószó inkom-

patibilitása miatt rosszulformált, (6d) pedig csak (6b) mintája szerint értelmezhető.

Így tehát (4)–(6) példái alapján levonható a következtetés, hogy az egzisztenciális szerkezet szituációs aspektusa a kvantifikáció szemantikájának (időviszonyítási sémájának) természetes velejárójaként nem ellenőrizhető az ismert nyelvi tesztekkel.

Az egyetlen lehetőség ebben az esetben a részintervallum-kritérium alapú teszt alkalmazása, ami alapján a következő minta figyelhető meg: ha fenntartható, hogy valakivel megtörtént már a beszédidőt megelőző (pl. (7a)) vagy egy tetszőlegesen behatárolt múltbeli időintervallumon belül (pl. (7b)),⁴ hogy fapapucsban futott vagy délután aludt, akkor – az eseményidő specifikálatlansága miatt is – csak a teljes időintervallumra (a múltra, illetve a nyári vakációra) érvényes, hogy az illetővel megtörtént, hogy fapapucsban futott vagy délután aludt. Eszerint tehát az egzisztenciális aspektusú mondatok oszthatatlan időintervallummal jellemezhetők, mely oszthatatlanság nem a bemeneti predikátum által kifejezett eseményszerűséget jellemzi, hanem az egzisztenciális kvantifikációt.

- (7) a. Futottam fapapucsban.
b. A nyári vakációban 'aludtam délután.

A szakirodalomban szereplő érvek és az itt leírtak alapján az egzisztenciális kvantifikációt kifejező mondatok komplex predikátuma esemény aspektusúnak minősíthető, és elmondható, hogy az egzisztenciális mint nézőponti kategória bármilyen szituációs aspektusú bemeneti predikátumon operálva esemény kimenetet eredményez.

3. A habituális aspektus

A kvantifikációs aspektus másik, nem morfológiai eszközökkel kifejezett kategóriája a habituális aspektus, amely által bevezetett jelentéskomponens általánosan a következőképpen ragadható meg: a predikátum által jelölt eseményszerűség egy bizonyos időintervallumban rendszeresen, szokásszerűen ismétlődik (vö. Kiefer 2007: 276). Habituális aspektusúak a (8a–e) példasorban szereplő mondatok.

- (8) a. Zoli drogozik/drogozott.
b. Anna sportol/sportolt.

⁴ A példasorban (7b) azt az esetet szemlélteti, amikor az egzisztenciális kvantifikáció referenciaidejét időmódosítóval adjuk meg.

- c. Zoli szokott drogozni.
- d. Péter meg szokta írni a leckéjét.
- e. Mari télen náthás szokott lenni.

Amint a példákából is kiderül, – a *naponta, hetente, gyakran, rendszeresen* stb. típusú határozók használatát figyelmen kívül hagyva – a habitualitás kifejezésének egyik módja a *szokott* segédigés szerkezettypussal való körülírás, a másik pedig egy sok nyelvben azonosítható koerciós művelet. E nézőponti kategória két altípusát részben eltérő sajátosságok jellemzik.

A (8a–b)-ben szereplő mondatok habituális – tehát nem aktuális, konkrét eseményre utaló – olvasatának két alapvető feltétele Kiefer (2006) szerint, hogy a predikátumnak olyan cselekvést kell jelölnie, amely nem szükségszerűen jellemző mindenkire, illetve hogy az alapige nem lehet perfektív (azaz telikus). Az előbbi kritérium megszegését (9a–c) példázza, az utóbbiét pedig (10a); ezekben az esetekben a mondat csak aktuális jelentésű lehet (vö. Kiefer 2006: 76–7). A (10b–c)-ben példázott esetek azt szemléltetik, hogy az állapot-predikátumok sem szolgáltatnak megfelelő alapot a tárgyalt koerciós műveletnek.

- (9) a. Pisti eszik.
- b. Pisti alszik.
- c. Anna áll.

- (10) a. Anna elénekli a dalt.
- b. Anna beteg.
- c. Péter fél Tamástól.

A felsorolt kritériumok a *szokott* segédigés szerkezetek esetében nem érvényesek, amit az is jelez, hogy a (8c–e)-ben példázott esemény-, folyamat- és állapotpredikátumok mind megfelelő bemeneti alakoknak minősülnek.

Smith (1991) a habituális aspektusú egységeket származtatott állapotoknak tekinti. Az alábbiakban e mondatok szituációs aspektusának ellenőrzésére az ismert tesztek alkalmazhatóságát vizsgálom meg. A (11)–(12) példasorok elsőként a határpontos és határpont nélküli időmódosítás tesztet mutatják be.

- (11) a. *Zoli egy éjszaka alatt drogozott.
- b. Zoli egész éjjel/egy éjszakán át drogozott.
- c. Zoli öt éven át drogozott.

- (12) a. *Zoli egy éjszaka alatt szokott drogozni.
- b. Zoli két órán át szokott drogozni.
- c. Péter egy óra alatt meg szokta írni a leckéjét.
- d. *Péter egy órán keresztül meg szokta írni a leckéjét.

Kompatibilitás szempontjából mindkét, habituális kvantifikációt kifejező mondat típus az előző részben tárgyalt egzisztenciális aspektusú predikátumokhoz hasonlóan viselkedik: általában elmondható, hogy azokat az időmódosítókat engedik meg ezek az egységek, amelyek az alapige, illetve az ige alapértelmezés szerinti szituációs aspektusával összeegyeztethetők. Az időmódosítók tehát ezekben az esetekben is csak az alárendelt predikátumot bővíthetik, magát a fő predikatív szerkezetet azonban nem. A (11a–c) példáival kapcsolatban ugyanakkor ki kell emelni azt is, hogy az időmódosító által kifejezett időtartamnak elég hosszúnak kell lennie ahhoz, hogy habituális olvasatot eredményezhessen, tehát (szemantikailag-pragmatikailag) a habitualitás léptékéhez igazított időmódosítókra van szükség (l. (11c)), ellenkező esetben az időmódosító az aktuális olvasatnak kedvez (l. (11b)).

Az oszthatóság, illetve elő-/utóidejűség többi tesztjét (13a–b) példasora szemlélteti a koerciós esetekre, a *szokott* segédigés szerkezet típusra pedig ezek a tesztek nem alkalmazhatók a jelen idejű referencia miatt.⁵

- (13) a. Ittam és dohányoztam.
 b. Ivott, amikor megismerkedett a feleségével.
 c. Másfél éve még ivott.
 d. Másfél éve már ivott.

A (13a)-ban szereplő mellérendelés két egyidejű eseményszerűséget fejez ki, és megengedi a habituális olvasatot; a mellérendelés „párhuzamosító hatásának” következményeként mindkét predikátum habituális olvasatú az efféle esetekben (vö. Kiefer 2006: 77).

A (13b) pillanatnyi eseményt jelölő időhatározói mellékmondatának már nincs ilyen hatása: a főmondatban szereplő habituális aspektusú predikátumhoz rendelt időintervallum tartalmazza a mellékmondatban kifejezett esemény idejét, a habituális predikátum tehát [–Telikus] jeggyel jellemezhető. Hasonló eredménnyel járnak a *még* és *már* határozószóval való kombinációra alapozó teszt típusok is: (13c–d) mondatai az időhatározó által jelölt időpont előtt kezdődő eseményszerűséget fejeznek ki. Ebben az esetben tehát a habituális aspektusú

⁵ A *szokott* segédigés szerkezet típus az angol *used to* szerkezet típushoz hasonlóan csupán egy időtartományra vonatkoztatva alkalmazható: a magyar szerkezet egyfajta kiterjesztett jelen időre vonatkozó értelmezést, az angol pedig kizárólag múltbeli időintervallumra vonatkozó értelmezést enged meg. Ezeknek a jelentéseknek a kiterjesztésére természetesen van lehetőség, pl. mellékmondat beillesztésével (l. *Zoli szokott drogozni, és már öt éve is drogozott*; vagy Comrie (1976: 29) példája: *Bill used to belong to a subversive organisation, and he still is*).

predikátum atelikussága nyelvi tesztekkel is igazolható, a dinamikusság néhány tesztjét pedig az alábbiakban alkalmazom a habituális kvantifikációra.

(14) a. (Már) javában ittam/drogoztam/sportoltam, amikor megismertem őt.

b. Egyre csak sportoltam, de nem javult az állóképességem.

c. Három éve elkezdtem inni/drogozni/sportolni.

A (14)-ben szereplő példák arra utalnak, hogy a *javában* és az *egyre csak* elemekkel, valamint az *elkezd* aspektuális igével való kombináció a predikátumok habituális értelmezése esetén is lehetséges, így ez alapján levonható a következtetés, miszerint a habituális aspektus komplex folyamatpredikátumokat eredményez⁶.

4. Összegzés

Jelen tanulmány a magyar aspektusrendszer két, kevesé kutatott kategóriájának, az egzisztenciális és a habituális aspektusnak a vizsgálatát összegezte röviden. A vizsgálat középpontjában az említett aspektusok magyar nyelvi jelölésének kérdései, illetve szemantikai-pragmatikai jellegzetességei álltak, lényeges szempont volt továbbá e kategóriák szituációs aspektust meghatározó/befolyásoló szerepének felderítése is.

NÉMETH BOGLÁRKA

IRODALOM

- Boland, Annerieke 2006. *Tense, aspect and quantification*. In: Boland, Annerieke, Aspect, tense and modality: Theory, typology, acquisition. Volume I. LOT. Utrecht. 35–66.
- Borik, Olga–Reinhart, Tanya 2004. *Telicity And Perfectivity: Two Independent Systems*. In: Proceedings Of The Eighth Symposium On Logic And Language. <http://seneca.uab.es/clt/membres/postdoctorands/borik/borik-reinhart-lola8.pdf> (2012. 07. 02.)
- Comrie, Bernard 1976. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. CUP. Cambridge.

⁶ A habituális olvasatú predikátumok állapotnak minősítése ellen Kiefer (2006) Dowty felszólító móddal, illetve aspektuális igékkel való kombinációra alapozó tesztjeit alkalmazva érvel (l. Kiefer 2006: 78).

- Dahl, Östen 1985. *Tense and Aspect Systems*. Blackwell. Cambridge MA & Oxford.
- Kiefer Ferenc 1996. *Az igeaspektus areális-tipológiai szempontból*. In: MNy. 92/3: 257–68.
- Kiefer Ferenc 2006. *Aspektus és akcióminőség – különös tekintettel a magyar nyelvre*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc 2007. *Aspektus, akcióminőség, eseményszerkezet*. In: Kiefer Ferenc: *Jelentésemélet* (Második kiadás). Corvina. Budapest. 271–99.
- Klein, Wolfgang 1994. *Time in Language*. Routledge. London.
- Maleczki Márta 2001. *Az információs szerkezet, a szintaktikai szerkezet és az aspektus összefüggései a magyarban: a progresszív és az egzisztenciális aspektus*. In: Barkó-Nagy Marianne–Bánréti Zoltán–E. Kiss Katalin (szerk.): *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből*. Osiris Kiadó. Budapest. 165–81.
- Németh Boglárka 2010. *Aspektuselméletek összehasonlító vizsgálata. Egy általános aspektológiai keret kidolgozásának kérdései*. NyIrK 54/1: 37–87.
- Németh Boglárka 2012. *A magyar nézőponti kategóriák szerepe az eseményaspektus kompozicionalitásában*. In: Fazakas Emese–Fóris-Ferenczi Rita (szerk.): *„Ezernyi fűszál zeng tücsökzenét...” Köszöntő kötet P. Dombi Erzsébet tiszteletére*. Egyetemi Műhely Kiadó. Kolozsvár. 203–16.
- Reichenbach, Hans 1947. *Elements of Symbolic Logic*. The Macmillan Company. New York.
- Smith, Carlota 1991. *The Parameter of Aspect*. Kluwer. Dordrecht.
- Wacha Balázs 2001. *Időbeliség és aspektualitás a magyarban*. NytudÉrt. 149. Akadémiai Kiadó. Budapest.

ASPECTUL HABITUAL ȘI EXISTENȚIAL ȘI ROLUL ACESTORA ÎN MARCAREA CATEGORIILOR SEMANTICE-ASPECTUALE

(Rezumat)

Diferitele probleme ale aspectualității au o vastă literatură de specialitate, aspectul fiind una dintre cele mai discutate teme în lingvistica teoretică actuală pe plan internațional. Prezenta lucrare are ca scop analiza unor categorii aspectuale relativ neexplorate de aspectologia maghiară. Pe baza cadrului teoretic prezentat pe scurt și aplicat în această lucrare, categoriile habitualității și existențialității aparțin aspectului gramatical. Construcția existențială este descrisă ca fiind un operator aspectual, funcția căruia este de a converta orice predicat într-un predicat cu structura evenimentală [+Telic, +Dinamic], iar construcția habituală este prezentată ca fiind un operator aspectual care modifică orice predicat într-un predicat cu structura evenimentală [–Telic, +Dinamic].

ADATTÁR

AZ ERDÉLYI MAGYAR HELYNÉVGYŰJTÉS EREDMÉNYEINEK FALVANKÉNTI IRODALMA

Az alábbi összeállítás célja kettős: az egyik az, hogy a múlt század negyvenes éveiben – éppen Erdélyben – megindult korszerű helynévkutatás, a helynévgyűjtés eredményeit felmérje, összegezze, a másik az a szándék, hogy – falvanként lebontva – felhívja az alkalmi és hivatásos gyűjtők figyelmét: melyek azok a falvak, amelyeknek helyneveiről vannak (olykor többszörös) adataink, s melyek azok a települések, amelyek helyneveiről nincsenek ismereteink. Hasonló értékkelő, de nem hiánytalanul felmérő közlemények eddig is születtek: Csomortáni Magdolna: *Erdélyi magyar helynévkutatásunk jelene* (NyIrK. 1992: 21/1:115–7); Hajdú Mihály: *A romániai magyar helynévgyűjtés* (Néprajzi Látóhatár 1997. 322–7); Hints Miklós: *A romániai magyar helynévkutatás* (MNyTK. 209/1997. 388–92); *Onomastica Uralica. selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages* 1/b. (Debrecen – Helsinki, 2001. 307–75). Nyilvánvaló, nincs olyan gyűjtés, amely az adott település valamennyi helynévi adatát, a maga összességében, hiánytalanul, százszázalékos pontossággal kimutatná. Ebben a vonatkozásban nem hibáztathatók az ugyanazon falura vonatkozó kétszeres gyűjtések sem, amelyeknek azonos helynévi adatai nagyrészt átfedik, több esetben kiegészítik egymást. Az azonban elvárható, hogy az újabb, utólagos gyűjtő ismerje elődei gyűjtésének adatait, s az újabban megismert, felgyűjtött adatokat „Kiegészítések, pótlások, helyesbítések x falu helyneveinek ismeretéhez” címen tegye közzé. Olykor egy-egy gyűjtőt éppen az annyira szegényes régebbi gyűjtés készíti a település helyneveinek aprólékosabb, részletező, végül összegező felmérésére. (Vonatkozik ez pl. *Szatmár megye helynevei* c. kiadvány számos településére.) Az átfedést eredményező, ugyanazon településekre vonatkozó kettős gyűjtések megítélését csoportosíthatjuk aszerint, hogy (1.) a gyűjtés és eredményeinek csaknem egyidejű közzététele egymástól független; (2.) a gyűjtő ismeri az előző gyűjtést, az előszóban hivatkozik is rá, de ezt beilleszti, beolvasztja saját gyűjtésének eredményei közé, anélkül azonban, hogy feltüntetné, elkülönítené az előbbi szerző adatait, a saját gyűjtésének adataitól, anélkül, hogy kimutatná a kétféle gyűjtés számbeli arányait; végül, (3.) bár nehezen kimutatható, találunk olyan

példát, mely esetben a gyűjtő ismeri a korábbi gyűjtést, de úgy tesz mintha nem tudna róla.

Hadd idézzek mindegyik magatartás-típusra egy-egy példát.

Az említett (1.) típusba tartozik Szopos András és Csomortáni Magdolna csíkszentimrei gyűjtése. Az előbbi szerző 150 adatot sorakoztat fel, az utóbbi gyűjtő – Csomortáni Magdolna – adatainak száma 451. A különbség számottevő, mégis ha összevetjük a két, egymástól független gyűjtés adatait, Szopos adatai között 18 olyan helynevet találunk, amelyek Csomortáni háromszor több adatot tartalmazó gyűjtéséből hiányoznak. – A (2.) típusba tartozó, az előszóban való „utalási módszer”-re megemlítem Burus János, majd ugyancsak Siklódra vonatkozó Janitsek Jenő–Szöcs Lajos-féle gyűjtést. A gyűjtő-páros az előszóban így hivatkozik Burusra: „A helynevek gyűjtésekor felhasználtuk [...] Burus János közleményét.” Ha összevetjük az ugyanazon helységekre vonatkozó kétféle gyűjtést, Burus János 568 nevet regisztrál, Janitsek és Szöcs 687 nevet jegyez fel (a különbség az *a* kezdőbetűs nevek vonatkozásában csupán 4). Úgy vélem, etikátlan az előző gyűjtés 568 adatát jelöletlenül beolvasztani a 687 adatot felmutató újabb közleménybe úgy, hogy ne jeleznők: az újabb gyűjtés 126 adata, „kiegészítés, adalék”. – A (3.), az „elhallgatás”-ra vonatkozóan kockázatos bizonyítható példát idézni, mégis szükségesnek vélem Csíkszentdomokos helyneveire vonatkozó „sejtéseimet” az olvasóval megosztani. A népes csíki falu helyneveit akkoriban tanárként ott működő Csomortáni Magdolna gyűjti fel és teszi közzé a NyIrK. 1986-os évfolyamában. Gyűjtése nem lehetett titok az iskola tanárikara és igazgatója előtt. Mégis az 1999-ben megjelent Csíkszentdomokos falumonográfiájában az iskolaigazgatótól – más tálalásban – bemutatott helynevek hivatkozás nélkül a Csomortáni-féle adatok köszönnek vissza.

Végül, akár magam is bünbánatot gyakorolhatok. A NyIrK. szerkesztőjeként szorosabb kapcsolatot kellett volna tartanom a Magyar Névtani Dolgozatok sorozat gondozójával, Hajdú Mihállyal. Az alábbi közleményből kimutatható, hogy sokszor ugyanazon szerző, ugyanazon helység adatait a NyIrK-ben is, majd a MND-ban is közli (1. pl. Gelence helyneveit). Ezek az átfedések szorosabb kapcsolatban elkerülhetők lehettek volna, ha vagy a NyIrK. vagy a MND. sorozatában kerültek volna kiadásra. Mondom ezt akkor, amikor tudom, helynévi gyűjtések kéziratának sokasága hever a különböző egyetemi tanszékeken meg néprajzi múzeumokban – kiadatlanul. Itt csak a már *megjelent* gyűjtéseket sorakoztattam fel, a kiadatlan, a rejtőző, gyűjtéseket nem vettem figyelembe. Bármilyen kiegészítést a szerkesztőség köszönettel nyugtáz.

Abafája

Hints Miklós: MND. 173.

Ajton

Janitsek Jenő: NyIrK. XLVII, 141–59.

Aknasugatag

Janitsek Jenő: NyIrK. XXVIII, 70–6.

Albis

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVIII, 174–8.

Almásmálom

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Almástamási

József Gerő. In: Szabó T. Attila: Kalotaszeg helynevei. ETI. 1942. 277–9.

Angyalos

Bölskei Andrea – Havas Péter – Slíz Marian: MND. 202.

Alsóoroszfalu

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Alsórákos

Imre Barna: NyIrK. XXV, 208–16.

Alsósófalva

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: Udvarhelyi Híradó 147–59; MND. 164.

Alsótők

Gergely Béla. In: A szolnok-dobokai Tóki völgy helynevei. ETF. 193. 1945.

Apáca

Janitsek Jenő: NyIrK. XVII, 352–64.

Apanagyfalu

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Aranyosegerbegy

Hints Miklós: MND. 121.

Aranyosgerend

Hints Miklós – Janitsek Jenő: NyIrK. XXXVII, 85–90.

Aranyosgyéres

Hints Miklós: MND. 121.

Aranyospolyán

Zsigmond Győző: Acta Siculica XXI, 205.

Aranyosrákos

Janitsek Jenő: NyIrK. XLVIII, 126–31.

Aranyosszentmiklós

Janitsek Jenő – Hints Miklós; MND. 102.

Árapatak

Janitsek Jenő: MND. 201.

Árpástó

Márton Gyula: ErdTudFüz. 187. szám.

Atyha

Janitsek Jenő–Szócs Lajos: MND. 158.

Bábony

Szabó T. Attila. In: Szabó T. Attila: Kszeg.hn. 280–4.

Backamadaras

Názmán Jenő: Backamadaras határa. In: Backamadaras 600 éve (szerk. Pál-

Antal Sándor. 17–8).1993. Lásd még: **Nyárádmente**.

Bácsfalu

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Bádok

Szabó T. Attila. In: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1945.

Bágy

Kósa László: MND. 37.

Bágyon

Hints Miklós: NyIrK. XLVIII, 132–42.

Balla

Hints Miklós: MND. 141.

Bánffyhunyad

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 29–32.

Bánkfalva

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXIX, 66–73.

Barátos

Tánczos Olga: NyIrK. XXVI, 204–9.

Bardoc

Janitsek Jenő: NyIrK. XXII, 219–22; MND. 118.

Barót

Janitsek Jenő: NyIrK. XIX, 94–104; MND. 118. sz.

Bélfenyér

Csák László: NyIrK. XI, 319–25.

Bencéd

Tibád Levente: NyIrK. XXII, 225–6.

Beresztelke

Hints Miklós: MND. 141.

Berettyószéplak

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVIII, 17–7; Bagosi József: MND. 155.

Berkenyes

Hints Miklós: MND. 121.

Bethlen

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Bibarcfalva

Janitsek Jenő: NyIrK. XIV, 364–71; MND. 118.

Biharpüspöki

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XL, 203–7.

Bikafalva

Sztripszky Híador: MNy. XLV, 94–5.

Bodos

Janitsek Jenő: NyIrK. XIV, 364–71; MND. 188.

Bogárfalva

Tibád Levente: NyIrK. XX, 91–2.

Bogártelke

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 183–9.

Bogdánd

Bura László: MND. 189.

Borsaujfalu

Gergely Béla. In: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1945.

Borszék

Janitsek Jenő: NyIrK. LIV, 91–2; In: Janitsek Jenő – Farkas Aladár: Borszék története és névanyaga. 2008.

Botháza

Hints Miklós: MND. 121.

Bőd

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Bögöz

Péter Sándor. In: Dr Kardalus János: Bögöz 1332–2000. 2001. 206–30.

Bölon

Janitsek Jenő: NyIrK. XX, 192–7; MND. 188.

Burjánbuda

Gergely Béla. In: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1945.

Buza

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Bürgezd

Major Miklós: NyIrK. XXXIX, 82–91.

Cegőtélke

Hints Miklós: MND. 94.

Cente

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Csatószeg

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XLIX, 133–6.

Csehétfalva

Tibád Levente: NyIrK. XXV, 217–21.

Csegez

Hints Niklós: NyIrK. XLVIII, 132–42.

Csernakeresztúr

Pál Helén: NévtÉrt. 30/89.

Csernátfalva

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Csíkborzsova

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LII, 81–3.

Csikcsicsó

Csomortáni Magdolna: MND. 148.

Csikcsekefalva

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LIII, 157–9.

Csikcsomortán

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LII, 83–5.

Csíkdánfalva

Csomortáni Magdolna: MND. 149.

Csíkelne

Pál Éva: NyIrK. XXXIII, 81–4.

Csikjenőfalva

Csomortáni Magdolna: MND. 149; Szabó Miklós. In: Mesél a múlt. Csikjenőfava 800 éves története 184–9.

Csíkmadaras

Csomortáni Magdolna: MND. 149; Székely Zsófia: Aluta VIII–IX, 313; Pál-Antal Sándor. In: Egy felcsíki falu múltja és jelene. II. kiadás. 262–80.

Csikkozmas

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XLIX, 136–7.

Csikmindszent

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXVI, 155–7.

Csikpálfalva

Pál Éva: NyIrK. XXVIII, 81–4.

Csikrákos

Csomortáni Magdolna: MND. 149.

Csiksomlyó

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LI, 128–30.

Csikszentdomokos

Csomortáni Magdolna: MND. 149; NyIrK. XXX, 72–80; Gáll Jenő. In: Csikszentdomokos. Monográfia. (Összeállította-szerkesztette Dr. Balázs Lajos). 1999. 47–56.

Csikszentgyörgy

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXIX, 66–73.

Csikszentimre

Szopos András: MND. 193; Csomortáni Magdolna: NyIrK. XLIX, 137–141.

Csikszentkirály

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXX, 72–80.

Csikszentlélek

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXVII, 75–6; NévtÉrt. XV. 85–7; XVI, 99–102.

Csikszentmárton

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XLIX, 141–4.

Csikszentmiklós

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LII, 85–6.

Csikszenttamás

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXXV, 171–4; MND. 149.

Csikszépvíz

Murádin László: NyIrK. XXI, 112–4.

Csiktaploca

Csomortáni Magdolna: NyIrK. LI, 130–3.

Csobotfalva

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXV, 77–8; XXXVI, 77–80; LI, 133–4.

Csomafája

Gergely Béla. In: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1945.

Csomakőrös

Gazda Ferenc: MNny. IV, 147–57.

Csombord

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 161.

Dálnok

Zsigmond Győző: NyIrK. XLVI, 138–42.

Dedrászéplak

Hints Miklós: MND. 141.

Dellőpáti

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Dés

Szabó T. Attila: Dés helynevei ETF. 101. sz. 1937.

Disznajó

Hints Miklós: MND. 173.

Ditró

Gergely Ibolya: MND. 128.

Doboka

Gergely Béla. In: A Dobokai völgy helynevei. ETIÉvk. 1945.

Egeres

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. helynevei. ETI. 1942.

Előpatak

Janitsek Jenő. MND. 201.

Énlaka

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 161.

Enyedszentkirály

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 161.

Érbogyoszló

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVIII, 172–8.

Erdőfüle

Janitsek Jenő: NyIrK. XXIV, 98–103; MND. 118.

Érmihályfalva

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVII, 71–5.

Érkörtvélyes

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXVIII, 76–8.

Erősd

Janitsek Jenő: MND. 201.

Érfarecsa

Balázs Ildikó: MNyj. XXII, 171–83.

Eszmény

Gergely Béla. In: A szolnok-dobokai Tőki völgy helynevei. ETI. 1995.

Etéd

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 159.

Farkaslaka

Tibád Levente: NyIrK. XIX, 17–24.

Farnas

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 288–90.

Fejérd

Janitsek Jenő: NyIrK. XXXII, 171–85.

Feketelak

Hints Miklós: MND. 110.

Feldoboly

Berde Mária: Aluta VIII–IX, 419.

Felsődetrehem

Hints Miklós: MND. 121.

Felsőoroszfalu

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Felsősfalva

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: Udvarhelyi Híradó. 157–49; MND. 164.

Felsőrákos

Janitsek Jenő: NyIrK. XXI, 205–8; MND. 118.

Felsőtők

Gergely Béla. In: A szolnok-dobokai Tőki völgy helynevei. ETI. 1945.

Felvinc

Hints Miklós: NyIrK. XXVII. 196–8.

Firtosvárálja

Tibád Levente: NyIrK. XX, 197–9.

Fotosmartonos

Berde Mária: NyIrK. XXII, 228–8.

Futásfalva

Hints Miklós: MND. 151.

Füge

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Fűzkút

Hints Miklós: MND. 165.

Gelence

Sántha Tibor: NyIrK. XXVI, 196–204; MND. 146.

Göröcsfalva

Csomortáni Magdolna: MND. 149.

Gyalu

Janitsek Jenő: NyIrK. XLIV, 141–61.

Gyepece

Hints Miklós: MND. 165.

Gyergyóalfalu

Janitsek Jenő. In: Magyar András: Gyergyóalfalu a történelem sodrában. Csíkszereda, 1997. 294–341.

Gyergyócsomafalva

Szász Lőrinc: NyIrK. XX, 85–91.

Gyeróvásárhely

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 158–62.

Gyimesbükk

Hints Miklós: MND. 165.

Gyimesfelsőlok

Hints Miklós: MND. 165.

Gyimesközéplök

Hints Miklós: MND. 165.

Györgyfalva

Janitsek Jenő: NyIrK. XXVI, 148–55.

Hadad

Székely Pál: NyIrK. XXXVIII, 184–8; Bura László: MND. 189.

Hadadnadasd

Bura László: MND. 189.

Haraly

Gazda Ferenc: NyIrK. XXXVIII, 181–4.

Harasztos

Murádin László: NyIrK. XXXVII, 193–6.

Hármasfalva

(Székelyszentistván, Csokfalva, Atosfalva)

Murádin László: NyIrK. XLIII, 138–9.

Háromkút

Hints Miklós: MND. 165.

Hatolyka

Bakk Pál: NyIrK. XXXVI, 93–103.

Hétfalu

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Hídvég

Janitsek Jenő: MND. 201.

Holtmaros

Hints Miklós: MND. 173.

Hosdát

Hints Miklós: A Hunyad megyei Lozsád (tévesen Lozsárd), Rákosd és Hosdát hn. Kvár, 2009.

Hosszúfalu

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Hosszúmacskás

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Hosszúmező

Janitsek Jenő: NyIrK. XXVII, 70–6;
Janitsek Jenő – Román János:
MND. 124.

Imecsfalva

Bakk Pál: NyIrK. XXXVI, 93–103.

Ikafalva

Székely Zsófia: Aluta VI–VII, 319;
Hints Miklós: MND. 151.

Inaktelke

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila:
Kszeg. hn. 203–6.

Ipp

Major Miklós: NyIrK. XXXIX, 82–91.

Istvánháza

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 161.

Jákótelke

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg.
hn. 208–10.

Jobbágyfalva

Kocsis Lajos: Aluta VI–VII, 313–17.

Kajántó

Janitsek Jenő: NyIrK. XXX, 55–65.

Kálnok

F. Györgybíró Gabriella: NyIrK. XXXVII,
200–4.

Kalotadámos

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 46–9.

Kalotaszentkirály

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 57–60.

Kápolnásfalva

György József: NyIrK. LV, 167–70.

Karcfalva

Csomortáni Magdolna: MND. 149; MNyj.
XLII, 190–203.

Kászonaltíz

Hints Miklós: MND. 169.

Kászonfeltíz

Hints Miklós: MND. 169.

Kászonimpér

Hints Miklós: MND. 169.

Kászonjakabfalva

Hints Miklós: MND. 169.

Kászonújfalva

Hints Miklós: MND. 169.

Kecset

Tibád Levente: NyIrK. XXII, 222–6.

Kékes

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Kémer

Buboly Magdolna: MND. 187.

Kendilona

Gergely Béla: A Dobokai völgy helynevei. ETFÉvk. 1946.

Ketel

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Ketesd

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 63–5.

Kézdialbís

Vizsuly Kisgyörgy Berta. NyIrK. XLVI, 237–8.

Kézdimárkosfalva

Bakk Pál: NyIrK. XXXVI, 93–103.

Kézdimartonfalva

Bakk Pál: NyIrK. XXXVI, 93–103.

Kisbacon

Janitsek Jenő: NyIrK. XIII, 340–7. MND. 118.

Kibéd

Ráduly János: NyIrK. XXIV, 103–11.

Kide

Szabó T. Attila: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Kilyén

Farkas Tamás – Zántó Edina: MND. 212.

Kilyénfalva

Janitsek Jenő. In: Kilyénfalva története és névanyaga. 259–90.

Kisbacon

Janitsek Jenő: NyIrK. XIII, 340–8. MND. 118.

Kisbács

Gergely Béla: MNny. 111, 86–101.

Kisesküllő

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Kisfalud

Tibád Levente: NyIrK. XXII, 222–6.

Kisfülpös

Hints Miklós: MND. 141.

Kisiratos

Salamon Ida: NyIrK. XXIII, 104–6; Kurtucz Mihály: MND. 71.

Kispetri

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 292–3.

Kobátfalva

Tibád Levente: NyIrK. XXIII, 106–10.

Kolozs

Hints Miklós – Janitsek Jenő: Kolozs magyar helynevei. Kvár, 2009.

Kolozsborsa

Szabó T. Attila: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Kolozsgyula

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Kolozsvár

Asztalos Lajos: KvárTárs – Polis Könyvkiadó. Kvár, 2005.

Komjátszeg

Janitsek Jenő: NyIrK. XLVII, 141–59.

Komlód

Hints Miklós: MND. 196.

Korond

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 171; Hazanézó VIII/2, 28–31, IX/2, 30–33.

Kóstelek

Hints Miklós: MND. 165.

Kökös

Bölskei Andrea – Havas Péter – Slíz Andrea: MND. 203.

Köpec

Janitsek Jenő: NyIrK. XVIII, 149–60; MND. 188.

Körösfő

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 68–9.

Köröstárkány

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVII, 172–7.

Kövend

Kiss Zoltán: NyIrK. XXXVII, 198–200.

Középjajta

Janitsek Jenő: NyIrK. XVII, 161–75; MND. 188.

Középlak

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 301–3.

Kraszna

Nyeste Miklós: NyIrK. XLII, 95–6.

Krizba

Binder Pál – Deák Sala András: Aluta XIV–XV, 136.

Küküllőkeményfalva

Csergő Bálint: NyIrK. XXXIX, 193–6.

Küsmöd

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 157; Piroska József: Hazanézó 1995/1. 22.

Lázárfalva

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XLIX, 144–6.

Lécfalva

F. Györgybíró Gabriella: NyIrK. XXXVII, 200–4.

Lele

Bura László: MND. 199.

Lozsád

Hints Miklós: A Hunyad megyei Lozsád, Rákosd és Hosdát helynevei. Kvár, 2009.

Lőrincréve

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Lövéte

Lázár Anna: Lövétei körpölvő. 2010. 18–22.

Madéfalva

Csomortáni Magdolna: MND. 148.

Magyarbagó

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Magyarbecce

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Magyarbikal

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 73–5.

Magyarborzás

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Magyarbükkös

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Magyarcsügés

Hints Miklós: MND, 165.

Magyardécse

Joó Tamás István: NyIrK. XLI, 189–95.

Magyarderzse

Gergely Béla: A Dobokai völgy helynevei. ETIÉrk. 1944.

Magyarfenes

Janitsek Jenő: NyIrK. XL, 75–99.

Magyarfodorháza

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Magyarfráta

Hints Miklós: MND. 121.

Magyarfülpös

Hints Miklós: MND. 141.

Magyargyerómonostor

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 87–90.

Magyarhermány

Janitsek Jenő: NyIrK. XIII, 150–55; MND. 118; Boér Imre: Erdővidéki Tört. és Természettud. Tár III.

Magyarkapus

Ady László: ErdTudFüz. 124.

Magyarkiskapus

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 173–80.

Magyarköblös

Gergely Béla: A Dobokai völgy helynevei. ETIÉvk. 1944.

Magyarlapád

Báthori János: MNy. XXXIV, 183–4; Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Magyarlégen

Hints Miklós: MND. 110.

Magyarléta

Janitsek Jenő: NyIrK. XLV, 140–5.

Magyarlóna

Janitsek Jenő: NyIrK. XLIII, 140–6.

Magyarmacsckás

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Magyarnádas

Gergely Béla. In: Sabó T. Attila: Kszeg. hn. 226–8.

Magyaró

Palkó Attila: NyIrK. XLI, 64–71; MND. 160.

Magyarozd

Tormai László – Horváth István: EM. XLX, 263–7.

Magyarpalatka

Hints Miklós – Janitsek Jenő: NyIrK. XXXIV, 182–97.

Magyarókereke

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 95–101.

Magyarsárd

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 229–31.

Magyarszarvaskend

Gergely Béla: A szolnok-dobokai Tőki völgy helynevei. ETI. 1945.

Magyarszentbenedek

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 161.

Magyarszovát

Tamás Irén: NyIrK. XXIII, 220–5.

Magyarvalkó

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 114–20.

Makfalva

Fülöp Dénes: NyIrK. XXXIX, 188–93; MND. 148.

Mákófalva

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 37–40.

Málnás

Hints Miklós: MND. 151.

Málnásfürdő

Hints Miklós: MND. 151.

Malomfalva

Tibád Levente: NyIrK. XXII, 94–7.

Mányik

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Marosfelfalu

Hints Miklós: MND. 173.

Marosnagylak

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Marossárpatak

Zsejki Erzsébet: NyIrK. XXXV, 177–82.

Marosvásárhely

Vigh Károly: Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak. Csíkszereda, 1996.

Marosvécs

Hints Miklós: MND. 173.

Melegföldvár

Hints Miklós: MND. 110.

Menaság (Csíkmenaság)

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXIX, 65–73; Újvári Béla: MND. 48.

Méra

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 245–8.

Mézőkő

Janitsek Jenő: NyIrK. LI, 138–40.

Mezőbánd

Imre Barna: ErdTudFüz. 138.

Mezőkeszű

Hints Miklós: MND. 110.

Mezőmadaras

Hints Miklós: MND. 196; Szabó Miklós: Mélyre nyúló gyökerek. Mezőmadaras 800 éve. 2008.

Mezőnagycsán

Hints Miklós: MND. 121.

Mezőörményes

Hints Miklós: MND. 176.

Mezőújlak

Hints Miklós: MND. 196.

Mezőverese gyháza

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Miklósvár

Janitsek Jenő: NyIrK. XVIII, 149–60.

Mikóújfalu

Hints Miklós: MND. 151.

Miriszló

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Mocs

Hints Miklós: MND. 121.

Nádasdaróc

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 250–2.

Nagyajta

Janitsek Jenő: NyIrK. XVII, 352–64; MND. 188.

Nagybacon

Janitsek Jenő: NyIrK. XIII, 340–8.

Nagyenyed

Szabó T. Attila: ErdTudFüz. 58.

Nagyercse

Hints Miklós: MND. 141.

Nagyesküllő

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Nagygalambfalva

Csíki Margit: NyIrK. XLII, 103–6.

Nagyiratos

Salamon Ida: NyIrK. XXIV, 223–5.

Nagykapus

Ady László. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 165–70.

Nagykend

Fábián Béla: ErdTudFüz. 106.

Nagymedvés

Hints Miklós – Janitsek Jenő: MND. 162.

Nagyölyves

Hints Miklós: MND. 196.

Nagypetri

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 304–6.

Nagysajó

Hints Miklós: MND. 94.

Nyárádmente

Benkő Loránd. (Lőrincfalva, Lukafalva, Hencfalva, Újfalu, Kisteremi, Tintaháza, Káposztásszentmiklós, Karácsonfalva, Csiba, Folyfalva, Kisgörgény, Somosd, Cserefalva, Ákosfalva, Szentbenedek, Harasztkerék, Backamadaras, Bálintfalva, Szentgerice, Szentháromság, Bede, Nyomát, Szentlászló, Tompa, Gálfalva, Kis- és Nagydorján, Süketfalva, Szereda, Andrásfalva, Demeterfalva, Szentanna) In: Benkő Loránd: A Nyárádmente földrajzi-nevei. Bp., 1947. Adattár. MNny. 6. 144–60.

Nyárszó

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 125–8.

Nyujtód

Antal Árpád: NyIrK. XXXI, 77–83.

Olasztelek

Janitsek Jenő: NyIrK. XIX, 94–104; MND. 118.

Oltszem

Hints Miklós: MND. 151.

Orbaitelek

Tánczos Olga: NyIrK. XXXVI, 204–9.

Oroszfája

Hints Miklós: MND. 196.

Ottomány

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVII, 71–5.

Ördögkeresztúr

Gergely Béla: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1943.

Ördögösfüzes

Márton Gyula: ErdTudFüz. 180.

Páké

Tánczos Olga: NyIrK. XXVI, 204–9.

Pálosremete

Janitsek Jenő: Ungvár, 1992. 10.

Páncélcseh

Gergely Béla: A Dobokai völgy helynevei. 1945.

Parajd

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: Udvarhelyi Híradó Kalendárium, 2002. 146–58; MND. 176.

Pipe

Burus János: NyIrK. XXIX, 165–72.

Póka

Hints Miklós: MND. 141.

Pókakeresztúr

Hints Miklós: MND. 141.

Pusztakamarás

Bota Melinda. In: Székely Ferenc (szerk): Templomra szállt bánatmadár 251–60.

Pürkerec

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Radnótfája

Hints Miklós: MND. 173.

Rákosd

Hints Miklós: A Hunyad megye Lozsád, Rákosd és Hosdát hn. Kolozsvár, 2009.

Rava

Burus János: NyIrK. XXXIX, 90–7.

Rónaszék

Janitsek Jenő: NyIrK. XXVII, 70–6.

Sárfalva

Antal Árpád: NyIrK. XXI, 77–83.

Sáromberke

Mózes András: NyIrK. XV, 131–3;
Sabó Miklós; Sáromberke 1319–
1934. 2001.

Sárvásár

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila:
Kszeg. hn. 135–7.

Sajószentandrás

Hints Miklós: MND. 94.

Sajóudvarhely

Hints Miklós: MND. 94.

Selymesilosva

Bencsik M. Katalin: NyIrK. XXIX, 91–
2.

Sepsibesenyő

Török Brigitta: NyIrK. XXVIII, 170–4;
Aluta XIV–XV, 149.

Sepsibükszád

Hints Miklós: MND. 151.

Sepsikőröspatak

Berde Mária: NyIrK. XXIII, 225–8;
Imre Lajos: Acta Siculica 2003.
215.

Sepsiszentgyörgy

Györbiró Pál – Imre Barna – Kisgyörgy
Zoltán: Aluta X–XI, 295–343.

Sepsiszentkirály

Janitsek Jenő – Hári Gyula: MND. 167.

Septér

Hints Miklós: MND. 196.

Siklód

Burus János: NyIrK. XXXIII, 84–90;
Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND.
179.

Sinfalva

Hints Miklós: NyIrK. XLVIII, 132–42.

Sófalva (Sajó völgye)

Hints Miklós: MND. 94.

Somkerék

Hints Miklós: MND. 94.

Sóvárad

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 180.

Szalacs

Gy. Szabó Gyula: NyIrK. XXVI, 160–4.

Száldobos

Janitsek Jenő: NyIrK. XXII, 205–8.

Szárzajta

Janitsek Jenő: NyIrK. XVII, 161–75;
MND. 188.

Szárhegy

Janitsek Jenő: NyIrK. LVI, 61–8.

Szászbréte

Hints Miklós: MND. 94.

Szászfalu

Antal Árpád: NyIrK. XXXI, 77–83.

Szászfellak

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szászfenes

Janitsek Jenő: NyIrK. XXIX, 55–65.

Szászmáté (Szentmáté)

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szászmóric

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szásznyíres (Nyíres)

Szabó T. Attila: ErdTudFüz. 91.

Szászújfalu

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szászújós

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szászsombor

Janitsek Jenő – Hints Miklós: MND. 102.

Szatmár megye

Bura László és tanítványai (Adorján, Adyfalva, Ákos, Alsóhomoród, Alsószopor, Amac, Apa, Apahegy, Aranyosmeggyes, Atya, Avasfelsőfalu, Avasújváros, Barlafalu, Batarcs, Batiz, Bere, Berend, Bikszád, Bogdánd, Börvely, Csanáros, Csedreg, Csengerbagos, Csomaköz, Csög, Dabolc, Dobra, Dobrácsapáti, Domahida, Egri, Érdengeleg, Erdőd, Érendréd, Érgirolt, Érhatvan, Érkávás, Érkőrös, Érszakácsi, Érszentkirály, Érszodoró, Esztró, Felsőszopor, Gencs, Gilvács, Gyöngy, Hadad, Hadadnásd, Halmi, Hirip, Iriny, Józsefháza, Kakszentmárton, Kálmánd, Kaplony, Királydaróc,

Kisbábony, Kisdengeleg, Kisgérce, Kiskolcs, Kismajtény, Kispeleske, Kökényesd, Kőszegremete, Középhomoród, Krasznabéltek, Krasznasándorfalu, Laphegy, Lázári, Lele, Magyarcsal, Magyargére, Meddes, Mezőfény, Mezőpetri, Metőterem, Mikola, Nagygérce, Nagykároly, Nagykolcs, Nagymadarász, Nagymajtény, Nagypeleske, Nagyszokond, Nagytarna, Nántú, Ombod, Óvári, Patóháza, Pele-Keszi, Peleszarvad, Pete, Petytyén, Piskolt, Portelek, Pusztadaróc, Ráksa, Reszege, Sándorhomok, Sárfa, Sárközújlak, Szakasz, Szamosberence, Szamosdara, Szamosdob, Szamoskrassó, Szamoskóród, Szamoslippó, Szaniszló, Szárazberek, Szatmárgörgbed, Szatmárhegy, Szatmárnémeti, Szatmárpálfalva, Szatmárudvari, Szatmárzsadány, Szér, Szilágypér, Sződemeter, Tamásvárjalja, Tasnád, Tasnádszántó, Tasnádszarvad, Tasnádszilvás, Turc, Túrterebes, Túrterebeshegy, Ugocsakomlós, Újnémet, Vámfa, Vetés, Vezend). In: Bura László: Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei) I–II. Státus Kiadó. Csíkszereda, 2008.

Szatmárnémeti

Bura László: MND. 77.

Szék

Janitsek Jenő: NyIrK. LIII, 79–88.

Székelydália

Janitsek Jenő – Ferenczi Réka: MND. 186.

Székelyhodos

Szabó Csilla: NyIrK. XXXVIII, 80–2.

Székelykál

Szabó Miklós: Székelykál 800 éves történetéből. 125–30.

Székelykeresztúr

Solymos Enikő: NYIrK. XXVIII, 82–8.

Székelykocsárd

Hints Miklós – Janitsek Jenő: NYIrK. XXXV, 174–8.

Székelypálfalva

Tibád Levente: NYIrK. XXII, 94–7.

Székelypetőfalva

Murádin László: NYIrK. XLII, 97–8.

Székelyszáldobos

Janitsek Jenő: NYIrK. XXII, 219–22;
MND. 118.

Székelyszentmihály

Tibád Levente: NYIrK. XXIII, 106–10.

Székelytamásfalva

Murádin László: NYIrK. XLII, 96–8.

Székelyudvarhely

Tibád Levente: NYIrK. XXIX, 21–8.

Székelyvécke

Burus János: XXX, 175–81.

Szentlélek

Tibád Levente: NYIrK. XIX, 196–9.

Szentkatolna

Bakk Pál: NYIrK. XXXIV, 177–82.

Szentpál

Salamon Ida: NYIrK. XXVI, 158–60.

Szér

Bura László: MND. 189.

Szilágybagos

Major Miklós: NYIrK. XXXIX, 82–91.

Szilágyborzás

Major Miklós: NYIrK. XXXIX, 82–91.

Szilágnagyfalu

Major Miklós: NYIrK. XXXI, 82–91.

Szilágyzovány

Major Miklós: NYIrK. XXXIX, 82–91.

Szind

Janitsek Jenő: NYIrK. XXXI, 181–5.

Szolokma

Janitsek Jenő – Szócs Lajos: MND. 184.

Szotyor

Farkas Tamás – Zántó Edina: MND. 201.

Szováta

Márton Béla: Hazanéző 1993/1.

Szörce

Murádin László: NYIrK. XLII, 97–8.

Sztána

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 308–10; Janitsek Jenő: Sztána története és névanyaga. Kvár, 2005.

Szucság

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 255–9.

Tatráng

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Tacs

Hints Miklós: NYIrK. XXXVI, 182–5.

Tancs

Kún László : NYIrK. XXXV, 182–4.

Tarcsafalva

Tibád Levente : NyIrK. XXV, 217–21.

Tekerőpatak

Janitsek Jenő. In: Farkas Aladár – dr. Janitsek Jenő: Tekerőpatak története és helynevei. 301–340.

Tiszaveresmart

Janitsek Jenő: NyIrK. XXXVI, 81–4.

Toldalag

Hints Miklós: MND. 141.

Torda

Hints Miklós. In: Keszeg Vilmos (szerk.), Aranyos-vidék magyarsága. 2006.

Tordaszentlászló

Janitsek Jenő: NyIrK. XL, 75–90.

Tordaszentmihály (Alsó- és Felsőszentmihály)

Zsigmond Győző: Acta Siculica XXI, 205.

Tordatúr

Tibád Levente: NyIrK. XVI, 315–27.

Torja

Hints Miklós: MND. 151; Ráduly Edit: Torja hn. 2004.

Torockó

Farkas Zoltán – Janitsek Jenő: NyIrK. XXV, 88–99; Janitsek Jenő: MND. 106.

Torockószentgyörgy

Farkas Zoltán – Janitsek Jenő: NyIrK. XXV, 88–99; Janitsek Jenő: MND. 106.

Tötör

Gergely Béla: A szolnok-dobokai Töki völgy helynevei. ETI. 1944.

Türe

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 266–9.

Türkös

Árvay József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1943.

Vajdakamarás

Hints Miklós: MND. 110.

Válaszút

Szabó T. Attila: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. ETI. 1945.

Váralmás

Józsa Gerő. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 318–23.

Várfalva

Janitsek Jenő: NyIrK. XLVIII, 126–31.

Vargyas

Janitsek Jenő: NyIrK. XV, 347–61; MND. 118.

Vice

Janitsek Jenő: MND. 102.

Visa

Hints Miklós – Janitsek Jenő: NyIrK. XXXIV, 182–89.

Vista

Gergely Béla. In: Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 273–5.

Unoka

Hints Miklós: MND. 141.

Zabola

Fejér Miklós: NyIrK. XVI, 130–8.

Zajzon

Árva József: A barcasági Hétfalu helynevei. ETI. 1944.

Zalán

Berde Mária: Aluta VIII–XI, 419–33.

Zalánpatak

Janitsek Jenő: NyIrK. XVII, 161–75;
Erdővidéki Lapok. Barót, 3/26–7;
MND. 188.

Zentelke

Szabó T. Attila: Kszeg. hn. 143–6.

Zilah

Szabó T. Attila: ErdTudFüz. 86.

Zselyk

Hints Miklós: MND. 94.

Zsobok

Bódis István. In: Szabó T. Attila: Kszeg.
hn. 325–30.

Zsögöd

Csomortáni Magdolna: NyIrK. XXX, 72–
80.

Összeállította: MURÁDIN LÁSZLÓ

SZEMLE

BERSZÁN ISTVÁN – SELYEM ZSUZSA (szerk.): **„Kit érdekel az irodalom-rizsa?” És mire jó egyáltalán?** A BBTE BTK Magyar irodalomtudományi Intézet 2011. évi házikonferenciája. Bolyai-Társaság. Egyetemi Műhely Kiadó. Kolozsvár, 2012. 244 l.

„Egyszer csak, akár egy világszép hercegkisasszony vagy valaki más mesehős, béka, Mátyás király, Fanyűvő, odatoppant Esti elé a kérdés: kit érdekel az irodalom? De most komolyan, semmi ironikus bújócska.”

Esterházy Péter, *Esti*

Ironikus bújócskára kényszerítheti az irodalomtudomány művelőit a munkájuk gazdasági értelemben vett hasznosságára vonatkozó kérdés. Vagy akár a konkrét, hétköznapi értelemben vett mibenlétére vonatkozó kérdés. Ezekkel is szembesülni kell, s még jó, ha rendelkezésre áll az alkatilag adott vagy eltanult irónia, miközben az önmagunknak (önmagunknak? mert olvassa-e ezt más, mint akit érdekel az irodalom-rizsa) adott válasz szükségszerűen komoly. Önlegitimációs aktus. Túlzás nélkül: életszükséglet.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen a Bölcsészettudományi Kar Magyar Irodalomtudományi Intézetének házikonferenciáján a résztvevők úgy válaszolják meg a kötet címébe Esterházy Péter Estijéből idézett kérdést, hogy néhol egészen nyíltan, néhol szinte észrevétlenül ágyazzák más médiumok, más művészeti ágak, más diszciplínák, az irodalomtudománytól távolinak tűnő gondolati- és logikai struktúrákba saját kutatási területeket. Ezáltal tudják jelezni kimondatlanul, hogy az irodalom létmódja a beágyazottság, egyfajta rizomatikus kapcsolathálóban leledzés. Ezt a kötet minden egyes tanulmánya kétségek nélkül tételezi. A szembenállások, ellentmondások és párhuzamosságok abból fakadnak, hogy a beágyazottság, hogy vizsgálható legyen szükségszerűen leszűkül, és egy-egy, a kutatók által kiemelt, fontosnak tartott szegmens válik mérvadóvá. Végláthatatlan kimenetelű és szükségtelen vitára adna okot annak a kérdésnek a felvetése, hogy az irodalom pedagógiai, társadalomtudomány vagy filozófiai vetületei közül melyik a figyelemre méltóbb, a fontosabb? Ezek egyrészt a történeti tudatunkban kialakult kapcsolódási pontok, belül vannak a konvencionálisan megállapított humántudományokon, egyfajta biztonságot nyújtanak a határok kijelöltsége okán.

Egyetlen kérdés irányából veszem számba a kötet tanulmányait, tiszteletben tartva és kíváncsi figyelemmel kísérve a szerkesztők által megállapított fejezetek gondolati egységét: hogyan válaszol egy-egy tanulmány szerzője a kit érdekel az irodalom-rizsa kérdésre vagy hogyan fogalmazza azt át, mire váltja vagy fordítja? Néhány szerző esetében azonban a címre vagy a témára hagyatkozom csupán.

A kötet tanulmányai öt nagyobb egységbe csoportosulnak. Voltaképpen egy-egy mélyfúrás jelentenek az irodalomban: a 17. századtól a 20. század elejéig terjedő időintervallumban. Az időskála azonban túlon túl kevés annak megragadásához, amilyen sokféleséget mutat ez a kötet. Az első tanulmánycsoport mint egység címként máris kérdést fogalmazott meg: *Az irodalom mint szolgálat és/vagy (ki)szolgáltatás?* E kérdés sokféleképpen artikulálódik az egyes tanulmányokban. Még többféleképpen azokban a szövegekben – életművekben és szakirodalomban, amelyek a kötetbe foglalt írások témáit jelentik. Így Németh László *Megmentett gondolatok* című esszékötete kapcsán a humán- és természettudományok, a gondolkodás, a módszerek összekapcsolódási lehetőségeiről értekezik Orbán Gyöngyi – megmutatva egyben irodalmi és pedagógiai szemlélet szükségességét. Németh humanizálódó/humanizálandó tudományról és pedagógiáról alkotott elképzelése mintegy a blokkot keretező párbeszédbe lép Berszán István *Mire jó a mese?* Az emberi és az angyali kalkulációról című szövegével, amelyben a pragmatikus gyakorlatainkból való kilépés (legyen az irodalom- vagy reáltudományos), a másféle kapcsolatteremtés lehetősége hangsúlyozódik. E két tanulmány közé ékelődik Nagy Zoltán *Esztétikum és hitszemlélet Makkai Sándor művészetfelfogásában* című értekezése, melynek már a címe árulkodik abban a vonatkozásban, hogy az irodalom milyen szempontból állhat interdiszciplináris viszonyban a teológiával. Kissé talán kilóg a konferencia témájához szorosan kötődő tanulmányok sorából Tökés Orsolya *Csongor és Tünde bemutató Kolozsváron* című tanulmánya, ám értelemszerűen megkerülhetetlen egy ilyen repertoárban a színház.

Szerepváltások/kódváltások cím alatt kerültek egy egységbe a következő tanulmányok: T. Szabó Levente *Az irodalmi határidő megjelenése és a modern időbeliség új tapasztalata Gyulai Pálnál és kortársainál*. Ez kötelező olvasmány mindazoknak, akik írtak már valamit határidőre, vagy akikben felmerült már a szépírás és a dilettantizmus összefüggése, talán éppen a kötetlen vagy meghatározatlan munkaidő folytán. Péter Edit sajtótörténeti tanulmánya szintén 19. századi tematikát fejteget. Bucur Tünde Csilla és Selyem Zsuzsa szövegei indokolják a tanulmánycsoport címében a kódváltásokat. Az előbbi szerző *Kép- és szövegtestek párbeszéde. A hagyomány elbeszélhetősége és a fotográfia Závada regényeiben és a szociográfiában* című tanulmányához képest kevésbé beszédes címet kapott a *Rákódolások kibillentése*, ezért ismertetés helyett jelzésértékűen – jelezve azt is, hogy ez szintén kötelező olvasmány magyartanároknak és az irodalomról tanulóknak – idézem az alcímeket: 1. Az irodalomóra mint a tömeggyilkosság felé vezető folyamatok háttérzaja; 2. Rákódolás; 3. Kibillentés. Voltaképpen az Ilmar Raagi által rendezett *Klass* című film értelmezéséből kiindulva főként a 20. századi filozófia meghatározó szerzőinek (Gilles Deleuze – Félix Guattari, valamint Rancière) segítségével az irodalomig mint egzisztenciális problémák megoldási lehetőségéig és az irodalomoktatás bizonyos típusáig, mint egzisztenciális problémák lehetséges okozójáig jut el.

A harmadik egység a *Kép- és narráció-modellek* címet viseli. Ebbe került Egyed Emese *A continuatio. Borosjenei Székely László önéletírásáról* című tanulmánya, amelyben többek között az élettörténet, az életleírás és a plágium 18. századi vetületei is tematizálódnak. Egykorú ezzel – mármint a vizsgált korszak szempontjából – Papp Kinga *Kálnoki Judit szökése (levelek a Kálnoki család XVIII. századi mindennapjairól)* című szövege, amely úgy közelíti meg az emlékirat-irodalom ezen részét, hogy okfejtő stílusában a mikrotörténeti írások izgalmasságára emlékeztet. A kötet legnagyobb kihívását és

ennek megfelelően a legparadoxabb sikerélményeket (minél apróbb dolgot értek meg a világból, annál nagyobb az öröm) olvasmányként Borbély András és Berzsenyi szövegei jelentették. A kettő együtt: *Az elmozdítás ünneplése. Berzsenyi Dániel és a képzőszellem* cím alatt. Berzsenyi poétikai gondolkodóként tűnik fel itt, és az a központi kérdés, hogy „Vajon a Poétai harmonistika pusztán egy letúnt episztémé történeti dokumentuma, amelynek történeti kontextusát ma már úgy, ahogy rekonstruálni tudjuk, vagy dokumentum-értékén túl esetleg jelenlegi befogadói kontextusok felől is működésbe hozható, s így számunkra is szöveggé válik?” (144) És sikerül neki a Poétai harmonistikát provokatív, mai gondolatjátékot űző szöveggé értelmezni úgy, hogy maga a tanulmány is provokatív és „munkás”: úgy is mint, megmunkált, kidolgozott és a befogadói kontextusok felől is. Székely János *Író, státus, irodalom. Székely Sándor írásairól* szóló írása az, amely jobban megtöri az erőteljes interdiszciplináris vonulatot. Tudományágak közötti ez is, de az irodalomtudománynak olyan kiszakadt tudományágai közé illeszkedik, mint a szövegértelmezés, a filológia és a textológia.

Egy „új” médium, a papír kerül előtérbe Gábor Csilla: *A literatura haszná(la)táról. A praelimináriák néhány jelzése* című tanulmányában, amely az *Irodalomfogalmak, irodalomértelmezések*-rész nyitószövege. Szintén a középkori irodalomról szól Korondi Ágnes *A késő középkori irodalom értelmezései a magyar irodalomtörténeti kézikönyvekben*. A peregrináció, a hely és a tudomány művelésének összefüggései kerülnek előtérbe Dóczy Örs *Módszertani adalékok a külföldi egyetemeken tanult 17. századi erdélyi helvét hitvallású academizánsok disputációinak és disszertációinak olvasatához* című tanulmányában. Ezt a részt Dáné Hedvig Bod Péter levele Sinai Miklóshoz című írása zárja.

A kötet utolsó egységébe két nagyon izgalmas tanulmány „marginalizálódott”: mintha nem nagyon illettek volna máshová, egymáshoz is kevésbé, de a kötet címében feltett kérdést, vagyis a konferencia alapkérdését, kihagyhatatlanul válaszolják meg. A tanulmánycsoport címe is elég általános: *Mikor mit? Különféle korok irodalomszemlélete*. A cím csak az időbeli változatosságra utal, noha fontos szerepet kap a térbeli különbség is. Balázs Imre József a *Nem előre, hanem el: az avantgárd kultúrmodell dilemmáiról* című tanulmányában egy programatikus kultúramodell felmutatásával voltaképpen a saját kultúra modellezhetőségére, ezzel együtt a dilemmáira is ráirányítja a figyelmet. Hasonló funkciót tölthet be M. Bodrogi Enikő *Anyanyelvet újrateremítő irodalom a határok mentén* című tanulmánya, melyben „az észak-svédországi Tornio-völgy legtermékenyebb írójának, Bengt Pohjanennek az életművére” hivatkozik, főként A csempészkirály fia címűre. A máenkieli nyelv és a benne hordozott kultúra helyzetének problematikusága okán aktuálisává válik az irodalomnak egy olyan funkciója, amit a kortárs elméleti iskolák szempontjai elfednek. Azt hiszem, az olyan egzisztenciális síkok, amelyeket Selyem Zsuzsa és M. Bodrogi Enikő érintenek, alapjaiban kérdőjelezik meg az irodalom-rizsáról, sőt az irodalomról alkotott elképzeléseinket, minekutána rákényszerítenek egyéni tisztázásukra.

Az összefoglalás intenciója egy konferencia-kötet esetében leginkább nevetségesnek hathat, ezért – tanulva a kötet szerzőitől – kikerülve a sokszínűségről szóló frázisok ismétlését, ironikus bújócska nélkül zárom az ismertetést.

GONDOS MÁRIA-MAGDOLNA